

Várostarténeti folyóirat

Veszprémi Szemle

15. évfolyam,
2013. 3. szám

30.

TARTALOM

TANULMÁNYOK

A 18. századi Veszprém történelmi, demográfiai pillanatképe: az 1757. évi veszprémi lélekösszeírás	3	Nagy Balázs Vince
--	---	-------------------

Veszprém településföldrajza	23	Lenner Tibor Csapó Tamás
-----------------------------	----	-----------------------------

---

Önképzőköri könyvtár a veszprémi piarista gimnáziumban A felső ifjúsági és az önképzőkör könyvtárának jegyzéke, 1935	48	Kolozs Barnabásné
--	----	-------------------

KÖZLEMÉNYEK

Veszprém emlékjelei 2010	63	Bándi László
--------------------------	----	--------------

Veszprém meteorológiai viszonyai 2012-ben	74	Kovács Győző Gyula
---	----	--------------------

MEGEMLÉKEZÉSEK, ÉVFORDULÓK

„Feri és Gyuri, a hősi halált halt szeretett két testvér” Harmincegyes honvédek (I.)	96	Rainer Pál
---	----	------------

A fénixmadár éneke. Az 1977-ben alakult Hóvirág Énekegyüttes története (III.)	106	Somfai Katalin
--	-----	----------------

VESZPRÉMI KUTATÓK ÉS MŰHELYEK II.

Rajta keresztül üzen a múlt. Bemutatjuk Molnár Jánosné helytörténeti író, kutatót	121	Varga Domokos Péter
--	-----	---------------------

KÖNYVSZEMLE	126	Perlaki Claudia Tölgyesi József Somfai Balázs Csizsár Miklós
-------------	-----	---

Várostarténeti folyóirat

Veszprémi
Szemle

15. évfolyam, 3. szám 30. 2013.

Várostarténeti folyóirat
ISSN 1217-5358

Alapítva: 1993

Alapító főszerkesztő:
dr. Tölgyesi József

Főszerkesztő:
Csiszár Miklós

Technikai szerkesztő:
Szurmay László

Szerkesztőségi titkár:
Virág Istvánné

Szerkesztőbizottság:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke,
Bándi László, dr. Csiszár Miklós,
dr. Tölgyesi József,
a Kuratórium tagjai
Sebő József

Kiadja:
a Veszprémi Szemle
Várostarténeti Közhasznú
Alapítvány
8200 Veszprém, Május 1 utca 2/1.
Levelezési cím:
8220 Balatonalmádi,
József Attila u. 101.

Felelős kiadó:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke
A főszerkesztő elérhetősége:
8200 Veszprém, Erzsébet liget 3.
Tel.: 06-20-253-3078
E-mail: csizar.miklos@invitel.hu

Nyomda:
OOK-Press, Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila
A folyóirat évenként 4 számmal
jelenik meg.

E SZÁMUNK SZERZŐI

BÁNDI LÁSZLÓ tanár, a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület elnöke, Veszprém; Prof. DR. habil. CSAPÓ TAMÁS tanszékvezető főiskolai tanár NYME TTK, Szombathely; DR. CSISZÁR MIKLÓS ny. könyvtárvezető, Veszprém; KOVÁCS GYŐZŐ GYULA meteorológus, meteorológia-történész, Veszprém; DR. LENNER TIBOR PhD, főiskolai docens NYME TTK, Szombathely; NAGY BALÁZS VINCE levéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém; PERLAKI CLAUDIA kulturális csoportvezető, Polgármesteri Hivatal, Veszprém; RAINER PÁL történész, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém; SOMFAI BALÁZS ny. főlevéltáros, Veszprém; SOMFAI KATALIN középiskolai tanár, Veszprém; DR. TÖLGYESI JÓZSEF főiskolai docens, Veszprém; VARGA DOMOKOS PÉTER újságíró, Veszprém

Illusztrációk: Bándi László, Landy-Gyebnár Mónika, Rainer Pál, archív dokumentumok

Támogatóink:

MOLNÁR FOTÓ
V E S Z P R É M

pbs
HUNGARIA

8200 Veszprém,
Házgyári út 1.

KÖZIGAZGATÁSI ÉS IGAZSÁGÜGYI
MINISZTERIUM

Veszprém Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala

A Veszprémi Szemle 30. szám megjelenését

támogatták:

Bozsó Istvánné, Debreczeni János György, Farkas Gyuláné, Gubicza Ilona, Hontai László, Molnár Jánosné, Solymosi Klára, Somfai Balázs, dr. Szentkúti Ferencné, Vízvári Béláné, Wágner Lászlóné (Veszprém)

Dr. Farkas Gábor (Székesfehérvár), Gubicza Ferenc (Balatonfüred), Lechner László (Budapest)

A borító képei:

címlapon: *Veszprém 1750 körül (Werner)*
2. oldalon: *Landy-Gyebnár Mónika fotói*
3. oldalon: *Landy-Gyebnár Mónika fotói*
hátral: *Megyháza díszterme, 1889.*

TANULMÁNYOK

A 18. századi Veszprém történelmi, demográfiai pillanatképe: az 1757. évi veszprémi lélekösszeírás

NAGY BALÁZS VINCE

VESZPRÉM 18. SZÁZADI TÖRTÉNELMI, TÁRSADALMI és felekezeti változásai meghatározták a város további évszázadainak fejlődési útját. Veszprém város történetének vizsgálata ma is aktuális és fontos feladat a helytörténeti kutatás szempontjából. A 18. századi püspöki mezőváros történelmének feltárása egy olyan összetett munka, ami mindig új kihívások elé állítja a kutatót. A történetírás legfontosabb feladata a források feltárása, közzététele, és a források által megszerzett új információk integrálása, feldolgozása az adott történelmi korszakba.

Padányi Biró Márton 1757-ben készített lélekösszeírása egy olyan forrás a 18. századi püspöki székhely történelméből, amely még nem volt feldolgozva, és történeti jelentőségét nézve egyedülálló információkat ad a katolikus megújulás századában élő Veszprém lakóiról, társadalmi és vallási viszonyairól. Ez a forrás egy történeti tükör, amely közelebb visz bennünket a 18. századi Veszprém történelmének megértéséhez.

Ezzel a tanulmánnyal Veszprém város történetének egy mozaikdarabját szeretném bemutatni, ami hozzájárulhat a város egyediségének, specifikumának, sajátosságainak a megismeréséhez, feltárásához.

I. Veszprém történelmi, társadalmi és jogi helyzete a 18. század első felében

A törökök kiűzése és a Rákóczi-szabadságharc bukása után Veszprém városa a püspökkel és káptalannal szemben védelmezte a végvári időkben megszerzett szabadságát. A veszprémi püspök,¹ mint a megye főispánja, visszakapta teljes megyéjét és székhelyét, de Veszprémben a hatalmát nem tudta teljes mértékben megszilárdítani, ezért a legtöbb időt Sümegen töltötte. A várban és a veszprémi rezidencián a várkapitányok és elsősorban református nemesek laktak egészen 1713-ig, amikor

Volkra Ottó királyi rendeletre visszakapta palotáját. A földesúri jogok visszaszerzése, a földesúri hatalom megszilárdítása, és ezáltal Veszprém végvárból mezővárossá válása hosszú folyamat volt, 1702 és 1771 között több fontos esemény hatására következett be.²

Veszprém a török idők után a pusztulás képét mutatta. A romos város megmaradt erődítéseit 1702-ben Lipót császár országos rendelete romboltatta le. Elbontották a nagy- és kiskaput, a Vigyázótorony kivételével a tornyokat, a külső védműveket, valamint a bástyák és a falak nagy részét, azon a címen, hogy a haladásnak útját állják. Így pusztult el Veszprém török kori szimbóluma, amelyet ebben az időben híres, erős várnak ismertek az egész országban.³

Széchenyi Pál veszprémi püspök egyezsége a várossal

Veszprém török kor utáni közigazgatási, társadalmi és jogi szervezetének első kiépítője, Széchenyi Pál püspök egyezséget kötött a várossal, körülhatárolva a gazdasági élet minden területét, azok hozamából is biztosítva földesúri jövedelmét.⁴ Az 1702. május 10-én létrejött egyezséget Veszprém város lakosait képviselő Luka Benedek veszprémi várkapitány, Széchenyi Pál püspök, és a veszprémi káptalan kötötte meg, amit a veszprémi káptalan, mint a hiteleshely képviselője foglalt írásba.⁵ A szerződés 14 pontban rögzítette a felek közötti egyezséget. A szerződés 14 pontja a következő volt: 1. A városiak a nyilvános ünnepnapokat megülik. 2. Május hónapban csak a püspöknek és a káptalannak van italmérési joga. 3. Júniusban a város mér italt, s így havonta egymást váltva illeti meg őket a kocsmáltatás joga egész éven át. 4. A városiak kötelessége a levélkézbesítés a püspök és a káptalan számára, és a fegyveres szolgálat. 5. Az aprólékos jövedelmek a városé lesznek ezentúl is. 6. A püspök és a káptalan semmi más robotot nem kívánnak. 7. Hivatkozva a püspök és a káptalan bíraskodási jogára, a városi kapitány és főbíró mellé a földesurak, 12 törvénybíró és tanácsot állítanak. Ezen fórum elé tartoznak a büntetőügyek, ahol a földesúr megbízottja elnököl. Az egyéb ügyek a városi bírói székre tartoznak. 8. A városiak a püspököt és a káptalant nagyobb ünnepeken kötelesek üdvözölni. 9. Továbbra is fenntartják a városiak legeltetéshez való jogát. 10. A faizást, kidőlt és haszontalan fák kivágását a káptalan megengedi, a makktermő- és épületfákat pénzen vehetik. Így vásárolhatnak a pintérek, bognárok és mészégetők. 11. A városiak kötelessége a város határának védelme. 12. A városi mészárosok tartoznak évről évre a mészárszékeket a földesuraktól bérbe venni. 13. A tizedet megadják, vagy 20 forintot fizetnek. 14. A káptalan városi területen kívül eső pusztáit kötelesek kibérelni.⁶

Veszprém a Rákóczi-szabadságharc idején

A 18. század első éveinek fontos történése a Rákóczi Ferenc nevéhez köthető felkelés, szabadságharc Veszprém történetébe is beírta magát. 1704 tavaszán II. Rákóczi Ferenc tábornoka, Forgách Simon 5000 kurucsal Veszprém környékére

érkezett. A nagyrépost, Kecskeméti Mihály, a város függetlenségi törekvéseit fejezte ki, amikor a tábornokot vendégül látta. Siegbert Heister, Lipót császár hadvezére tábornokot ültetett császári hadaival Berhida és Pét között. Kecskeméti nagyrépost oltalomkérésért kereste fel Heistert, aki végül megadta az oltalomlevelet, de május végén mégis sereget küldött a város ellen. Lipót császár osztrák hadai a szabadságharc támogatása miatt május 31-én feldúlták és kirabolták Veszprémet. A császári csapatok a székesegyházat kifosztották, a házakat kirabolták, a várost felgyújtották, és sokakkal embertelenül bántak.⁷

Széchényi Pál veszprémi püspök a császárnak is megírta, hogy Heister mint gyilkos, zsaroló és gyújtogató jelent meg Veszprémben. Leírta a püspök a dúlás utáni Veszprém siralmas állapotát: a vár és a város egy füstölgő romhalmazhoz hasonlított, a terek és utcák tele voltak halottakkal.⁸ A püspöki beszámoló is azt erősíti meg, hogy a császári csapatok mennyire kegyetlenek voltak a várossal szemben.

Esterházy Imre püspök és a város kapcsolata

Esterházy Imre veszprémi püspök nevéhez fűződik a székesegyház teljes megújítása 1723-ban, amelynek során a középkori épületet a fennmaradt romos épületrészek felhasználásával barokk templommá építették át, mindössze az altemplom maradt meg gótikus stílusban.⁹ 1723. július 30-án a püspök-főispán által és a káptalan egyetértésével kiadott Esterházy-féle kontraktus – valójában egy kiváltságlevél – szabályozta a veszprémi nemesek és a szabadosoknak nevezett polgárok jogait, valamint kötelezettségeit. A város a főbíráját a földesúri tisztek jelenlétében, de szabadon választhatta. A földesúri teher és adózás alól mentességet kaptak, azonban évi egy összegben meghatározott pénzt – a nemesek 12, a polgárok 18 forintot – fizettek a földesúr jogainak elismeréseként. A nemesek és városiak bormérési jogát négy hónapban állapították meg. A piaci és vásári jövedelmek fele a várost, fele az uraságot illette. A házak eladásához, vételéhez, idegenek beköltözéséhez földesúri engedélyre volt szükség.¹⁰

1725-ben Esterházy Imre a püspöki telken lakó birtokos nemesek számára kiadott kiváltságlevélben elismerte nemesi előjogaikat, és ezzel megkülönböztette őket a polgárságtól. A veszprémi nemesek felett a püspök-főispán vagy az általa kinevezett nemesek ítélkeztek. A kiváltságlevél kiadása következtében Veszprém önkormányzata szétvált, 1725-től 1849-ig külön polgári és nemesi önkormányzat működött a városban.¹¹

Veszprém város jogi helyzete, urbáriuma

A püspöki mezőváros jogi helyzetének alakulása a földesurakkal szemben a 18. században hosszú pereskedések tárgya lett. Mária Terézia 1741. március 22-én a káptalannak három országos vásárt engedélyezett a Tizenháromváros területén.¹² Az első, Bálint-napi vásáron 1742-ben Torma István városbíró és a nemesség részéről

Csonka János megakadályozta a kereskedőket áruik kirakásában. A káptalan a vármegyéhez fordult jogorvoslatért. A megyegyűlés március 8-án a panaszos ügy megvizsgálását rendelte el. A vásárügyet a veszprémiek ürügyként használták arra, hogy a püspök és a káptalan földesúri joghatósága alól megszabaduljanak. A káptalan a helytartótanácsához folyamodott, hogy jogorvoslatot szerezzen a városiakkal szemben. A helytartótanács 1744. január 7-én utasította a városi tanácsot, hogy a veszprémieket a püspök és a káptalan joghatósága alá rendelje és megerősítse. A veszprémiek ellenálltak, és nem engedelmeskedtek. Biró Márton nagyprépost és kanonok február 15-én Pozsonyba ment, hogy a helyzetet tisztázza. Mária Terézia a vitás ügy kivizsgálására gróf Nádasdy Boldizsár kamarást és Biró István királyi táblai ülnököt 1746 szeptemberében küldte ki, hogy az urasági szolgálmányokról a felek között kölcsönös megegyezést érjenek el. A nagyprépostból 1745. március 18-án megyéspüspökké lett Biró Márton nem engedett, és a városiak is ellenálltak, sőt a káptalannal is összetűzésbe került a püspök a Tizenháromváros miatt.¹³ Mária Terézia 1748-ban új urbárium kiadását rendelte el, hogy a kialakult feszült állapotnak véget vessen.¹⁴

A veszprémi polgárok földesúri hatalommal szembeni ellenállása tehát oda vezetett, hogy Padányi Biró Márton püspök idejében 1748-ban a vármegye által kidolgozott és a királyi kúria által súlyosbított urbárium alá vetették a várost.¹⁵ A városiakat robotolásra és census fizetésére kötelezték, amelyet évi két részletben Szent György és Szent Mihály napjáig voltak kötelesek megfizetni. Az összesen évi 700 forintos censusból 400 forint a püspököt, 300 forint a káptalant illette. A bíró jelölésének és megerősítésének joga a földesurat illette, a választás a városi közösségnél maradt. A vásárok, mézárászékek, a sör- és pálinkamérés haszna az uraságé lett. A görögök, zsidók, mézárások és kocsmárosok és a sörfőzés az uraság joghatósága alá került.¹⁶ Ezt követően a város úrbéri pert indított a földesurai ellen, amely 1771-ben az urbárium megerősítésével végződött.¹⁷

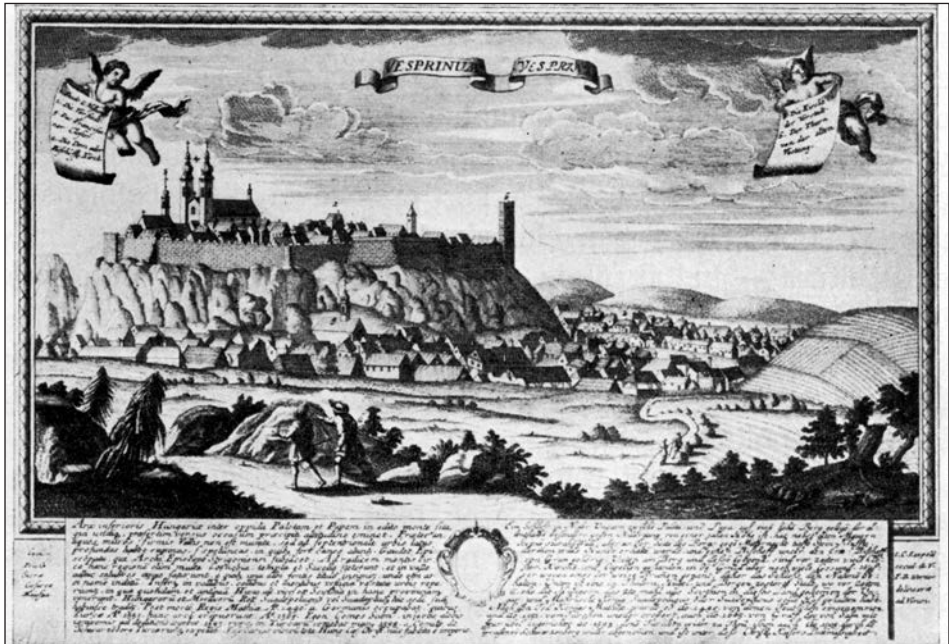
1746-ban indult meg a város részéről a szabad királyi városi rang elismeréséért folytatott mozgalom. Ez a kérés 1764-ben is előkerült, de sikert nem értek el. A város bírása 1785. május 28-án jelentette, hogy a vármegyei alispán értesítése szerint II. József uralkodó elutasította a szabad királyi városi rangért benyújtott kérvényt. A püspök, a káptalan és a városi nemesség elleneztek ezt a kérelmet, a vármegye pedig az ellenzékhez csatlakozott véleményével.¹⁸

II. A város földrajzi elhelyezkedése, kiépülése

A városrészek fejlődése

A város központja a vár és közvetlen környéke volt évszázadokon keresztül. A 18. század első felétől a város terjeszkedni kezdett, és új városnegyedek épültek ki, illetve a régi városrészek tovább épültek, mint a temetőhegyi városrész is, ahol németek

laktak. Ezt a városrészt a Zsigmond király alatt Lengyelországnak elzálogosított 13 szepesi város emlékeztére nevezték el Tizenháromvárosnak, amely eredetileg a középkori Szent Tamásfalvához tartozhatott. A Tizenháromváros északi fekvésével ellentétben Veszprém fejlődésének súlypontja a 18. században délre tolódott. Friedrich Bernhard Werner 1730 körül készített rézmetszete ezt a súlypont-áthelyeződést mutatja, amely a várost nyugat felől ábrázolja.

Friedrich Bernhard Werner rézmetszete 1730 körül Veszprémről

A várat a fenti kép már nem romos állapotban mutatja, a vártól délre pedig terjedelmes városrész látszik. A székesegyház az Esterházy-féle átépítéses helyreállítás első fennmaradt ábrázolása, vele szemben található a ferences templom, amely 1723–1730 között épült. A vár előterében a Hosszú-völgy földszintes házai közül kiemelkedő 1724-ben épült Szent Anna templom, a kép jobb oldalán pedig az előváros látható, amely magában foglalja a piacteret és a környező utcákat.¹⁹

A város fejlődését elsősorban a területi növekedés jellemezte. Bezárult a vár körül a városrészek gyűrűje. Az új piac környéki városrész összenőtt a Buhim-völgyi középkori Szent Iván városrész maradványaival. A település kiépült a Cserhát városrész irányába, amelynek helyén még a török időkben is erdő állt. Kiépült a Palota felé vezető út, amely 1740-ben Vásárállás utca néven szerepelt. Vásárok alkalmával a Vásárállás utca és déli környezete, a Vásárállás a kocsik felállításának szokásos helyévé vált. Utoljára, a század végén, déli irányban épült össze a középkori

Koma-kút téri település a Piac tér környezetével, és beépült a Jeruzsálemhegy, ahol 1783-ban az itt élő református lakosságnak külön temetője is lett.²⁰

A veszprémi vár a század első felében

A 18. század közepe lényeges változást hozott a veszprémi vár topográfiájában. Esterházy püspök utóda, Acsády Ádám, miután befejezte a székesegyház építését, új püspöki palotát építtetett 1733-ban a belső várkapu oldala mellett. A belső várkapu tetején három toronyszerű felépítmény állt.²¹ Az új püspöki palota emeleti nagytermében megyei és egyéb gyűléseket tartottak, mellette egy kisebb helyiség pedig a megyei levéltáré volt. Földszintjét Biró Márton püspök a kispapoknak rendezte be. Acsády és Biró Márton idejében a belső várat elválasztó kapu- és falmaradványokat elbontották. A végvári korszakban a várat a kisebb házegységek és szűk sikátorok jellemezték, a barokk kor házépítkezései során jellegzetes változások következtek be. Eltűntek a külső vár keleti területére régebben jellemző zsákutcák, és a belső vár kettős házsorai a nyugati oldalon, valamint megszűntek az elaprózott kis telkek, kisebb házak. A megüresedett helyeken az új kanonoki házak, egyházi épületek, közintézmények, és magánházak épültek fel. Széles homlokzatú emeletes házakat, a vár falára vagy újabb támfalakra támaszkodó kisebb udvarokat, függőkereteket építettek.²²

A városról készült összeírások adatai

Az 1728. évi országos adóösszeírásból tudjuk, hogy 133 iparos dolgozott Veszprémben, az adózók száma 383 volt. Az 1767. évi adóalap-összeírásban 828 adózó szerepelt, 158 közülük a német.²³

Az 1715., 1720., 1749. évi adóösszeírásokból és az 1756. évi iparos-összeírásból információt kapunk arról, hogy a 18. században Veszprémben 68-féle foglalkozást űztek iparosok.²⁴ Az 1756. évi iparosok összeírása a következő céheket említi a városban: Tobak Czéh, Kőműves, Csizmadia, Csapó, Magyar Varga, Bognár, Kovács, Fazekas, Szabó, Németh Varga, Lakatos, Takács, Asztalos, Mészáros, Szűcs, Csutorás, Szijártó, Borbély, Gombkötő, Molnár, Pintér.²⁵

Veszprém város lélekszámát vizsgálva a 18. században nagy változás következett be. Az 1757-es veszprémi lélekösszeírásból tudjuk, hogy a város lakossága közel 5000 fő volt, összesen 921 háztartással.²⁶ Az 1750-ből ránk maradt városi nemesi összeírás 112 nemesi családot tüntet fel.²⁷ 1777-ben Veszprémben külön a püspöki és külön a káptalani birtokokon élőket is összeírták, ami valójában a teljes lakosságra vonatkozó adatokat ad. A káptalani területen 377, a püspöki birtokokon 587 családot, háztartást írtak össze.²⁸ Összesen 964 család, háztartás élt Veszprémben ebben az időben püspöki és káptalani birtokon. 1785-ben az első hivatalos népszámlálás idején már 7082 személy élt a városban.²⁹ A század utolsó adata a város lakosságáról Hajas István plébános nevéhez fűződik, aki 1792-ben összeírást készíttetett a város lakóinak számáról. Ez az összeírás 7398 főt említ.³⁰

Az összeírásokkal kapcsolatban meg kell említeni, hogy mivel különböző célokkal és technikával készültek, ezeket összehasonlítani, vagy az összeírásokból nyert adatokat biztos adatoknak mondani a népesség számának meghatározásában nem lehet. Az összeírások közül a legpontosabb és legátfogóbb összeírások a lélekösszeírások. Az adóösszeírások adatai önmagukban sohasem állhatnak meg, mivel csak egy rétegét írták össze a lakosságnak, ezért szükséges azok összevetése más forrásokkal is.³¹

A 18. századi újjáépítési folyamat eredményeként Veszprém egy népességében növekvő, többfélekezetű, többnemzetiségű egyházi központ, kereskedelmi csomópont, világi közigazgatási székhely lett. A város történelme szorosan összenőtt az egyházmegye, a püspöki székhely történetével. A veszprémi püspökök, mint a katolikus egyház vezetői, és mint a város földesurai a 18. században a város irányításában is részt vettek.

III. Padányi Biró Márton veszprémi püspök szerepe a város és a veszprémi egyházmegye életében a katolikus megújulás századában

Padányi Biró Márton személye

*Padányi Biró Márton (1696–1762)
veszprémi püspök*

Padányi Biró Márton alakja, tevékenysége és a vallási életre gyakorolt hatása hosszú időn át egymástól jelentősen eltérő megítélésben részesült a katolikus és a protestáns egyháztörténetírásban. Ennek oka a vallási érzelmi megítélésen túl a források egyoldalú feltárása és felhasználása volt. Padányi protestantizmushoz fűződő viszonya fényt vet az abszolutisztikus államhatalom és az egyházak közti kapcsolat 18. század közepi alakulásának eddig kevésbé vizsgált területeire, a vallási türelem gondolatának és az állam politikai stabilitásának összefüggéseire.³²

Biró Márton 1696-ban született a csallóközi Padány faluban, nemesi családban. Szülei vegyes házasságban éltek, édesapja református, édesanyja katolikus volt. Tanulmányait a jezsuitáknál, a piaristáknál és más katolikus gimnáziumokban folytatta nehéz anyagi

körülmények között. Veszprémbe kérte felvételét a kispapok közé, a teológiát a nagyszombati kollégiumban végezte, 1722-ben szentelték pappá. A következő évben a Fejér megyei Bicskére kerül plébánosnak. Bicskei plébánosként ugyanazokat az eszközöket vette igénybe, amelyekkel később veszprémi püspökként is élt: a település életrendjét szabályozó törekvéseit az egész lakosságra, így a reformátusokra is kiterjesztette, az anyakönyveket pontosan és szigorúan vezette, vegyes házasságot nem engedélyezett, a temetéseken magyar beszédet mondott, a katolikus templom tornyából korábban elvitt harangot visszaszerezte, restauráltatta a plébániaépületet.³³

1728-ban a felsőörsi prépostság javadalmasa, a következő évben veszprémi kanonok lett, 1733-tól veszprémi székesegyházi főesperes, 1734-től pedig püspöki helynök. Felsőörsi prépostként a református lelkészt és iskolamestert elűzte, épületeiket lebontatta. Plébániát szervezett, az általa helyreállított templom felszentelésekor a veszprémi katolikusok és a helybeli reformátusok között összeütközésre is sor került.³⁴ Acsády Ádám veszprémi püspök halála után, még püspökké való kinevezése előtt az egész egyházmegyére érvényes rendeletet adott ki, amelyben többek között megtiltotta a vegyes házasságokat, az ezekből született mindkét nemű gyermekek nevelését katolikus szellemben írta elő, és a protestáns lelkészeknek is megtiltotta a vegyes vallású jegyesek összeadását. Püspöki kinevezésével egyidejűleg Veszprém vármegye főispánja lett 1745-ben. 1746-ban magyar királyi tanácsnok, a következő évben pedig belső titkos tanácsnoknak nevezik ki, ami egyben utal arra, hogy pályája csúcán a királyi udvar teljes bizalmát élvezte.³⁵

Püspöki kinevezésekor egy olyan egyházmegye élére került, amelynek püspöki székhelyét többségében protestánsok lakták, a török uralom alatt a falvak mintegy háromnegyed része elpusztult, a katolikus egyházszervezet, igazgatás és birtokrendszer szétzilálódott, és a kevés számú katolikus alsópapság sem állt hivatása magaslatán.³⁶ Az előbb említett okok is hozzájárultak ahhoz, hogy püspöki palotáját nem Veszprém, hanem a 17. század vége óta híres zárandokhelyen, a dunántúli katholicizmus egyik központjában, Sümegen kezdte építtetni. Nagy lendülettel fogott neki az egész egyházmegyére kiterjedő egyházszervező és pasztorációs tevékenységéhez, amelynek teológiai alapjait az 1750-ben megjelent *Enchiridion*ban³⁷ fejtette ki részletesen. A mű által előidézett legfelső szintű nemzetközi diplomáciai bonyodalom, a magyar protestánsok kérésére II. Frigyes közvetett intervenciója a pápánál, majd a könyv elkoboztatása a császári udvar részéről, jelentős megrázkódtatást okozott neki. Nem sok sikerrel vett részt az 1751. évi országgyűlésen, jogi harcai és pereit – köztük elsősorban különböző protestáns gyülekezetekkel, valamint saját egyházmegyéje szerzeteseivel és a zágrábi püspökséggel – ettől kezdve szinte állandósultak, főispáni tevékenységét két alkalommal királyi bizottság vizsgálta felül.³⁸ Padányi 1752-ben és 1757-ben jelentést küldött Rómába egyházmegyéje vallási helyzetéről és eddigi tevékenységéről, amelyért elismerésben részesült. Közben állandóan küzdött az *Enchiridion* egyházi engedélyezéséért, amely azonban csak közvetlenül halála előtt adatott meg neki.³⁹

Püspöksége utolsó éveire csalódott, visszahúzódó ember lett, egészségi állapota romlott, halála előtt két évvel utódlási joggal segédpüspököt kapott. 1762-ben 67 éves korában Sümegen halt meg.⁴⁰

Az egyházszerző püspök

Volkra, Esterházy és Acsády püspök is az egyházmegyén kívülről érkezett a veszprémi püspöki székbe. A hatalmas egyházmegye megismerése mindannyiuknak hosszú időbe telt. Padányi Bíró Márton egyénisége mellett annak köszönhető sikerét az egyházmegye szervezésében, hogy területileg és személyi állományát tekintve is nagyon jól ismerte püspökségét. Hosszú idő után ő volt az első olyan püspök, akinek pályája az egyházmegyében felfelé ívelt. Tisztában volt a feladatokkal, a lehetőségekkel és a nehézségekkel is. Erőteljes, ellentmondást nem tűrő egyénisége volt.⁴¹

Bíró püspök engedélyt kért a királynőtől, hogy a reformátusokat is vizitálhassa, ún. generalis visitatitot folytathasson. Az 1745. december 8-án kelt királyi rendelet értelmében megbízást kapott az egyházmegyéje területén élő nem katolikus lelkészek, imaházak látogatására is. A püspök az egyházmegye egész lakosságát hatáskörébe tartozónak tekintette.⁴² Egyházlátogatásai során következetesen felkereste a protestáns templomokat és lelkészeket, a protestáns gyülekezetekben is prédikált. Az energikus főpap kinevezését követően szemináriumot alapított, amely a papság megfelelő helyi utánpótlását biztosította, és hozzálátott az egyházszervezet kiépítésének folytatásához.⁴³ Megkétszerezte a fősperességek számát, és legfőbb törekvései közé tartozott a katolikus plébániák, tanítói állások és templomok számának növelése, aminek érdekében a régi építmények helyreállítása és újak emelése mellett a protestáns tulajdonban lévő templomok elvételétől sem riadt vissza.⁴⁴

A veszprémi egyházmegye területén a 17. század közepére csaknem 500-ról 5-re zsugorodott plébániák száma a század második felében lassan emelkedni kezdett, majd püspökségének kezdetére 90-re szaporodott. Padányi Bíró Márton püspökségének 17 éve alatt ugyanannyi új plébánia jött létre, mint az 1710 és 1735 közötti 25 évben (1710–1735: 71 plébánia; 1745–1762: 70 plébánia). Az ehhez szükséges idő csökkenése mutatja, hogy az egyházmegye helyzete, támaszkodva a század első harmadának eredményeire, időközben jelentősen javult. A plébániahálózat bővítését olyan külső erők, mint például az egyházmegyés lekipásztorok alacsony száma, ekkor már nem hátráltatták. Az adatok azonban arra is felhívják a figyelmet, hogy Volkra Ottó János és Acsády Ádám püspökök az egyházszervezet alsó, plébániai szintjének kiépítése terén méltó elődei voltak Bíró Mártonnak.⁴⁵

Bíró püspök 93 új templomot építtetett, az egyházmegyéjében helyreállított templomok és kápolnák száma összesen 112. 28 helyre katolikus iskolamestert neveztetett ki.⁴⁶ A plébániák létesítésének egyik első lépése gyakran a protestáns kézben lévő templomok el-, illetve visszafoglalása volt. Bíró idejében több mint félszáz templomot és imaházat foglaltak vissza, elsősorban a protestánsoktól.⁴⁷ Nem egy

alkalommal került sor a más vallásúak kezén lévő templomok lerombolására, a protestáns imaház használatának akadályozására, a prédikátor vagy iskolamester, sőt néha a lakosság elűzésére. Ezekben az esetekben Biró a néha egyoldalúan értelmezett királyi rendeletekre, a földesúri jogra vagy a korábbi katolikus birtoklásra hivatkozott, és szükség esetén vármegyei vagy kegyúri támogatást is igénybe vett. A megszerzett vagy újonnan épített templomot ellátta a szükséges egyházi felszereléssel, katolikus papot vagy iskolamestert nevezett ki, akinek fenntartásáról gondoskodott. Azokon a helyeken, ahol ilyen úton nem remélt gyors eredményt, így mindezekelőtt a vegyes vallású és a protestáns többségű településeken, a harcot jogi úton folytatta, amely sokszor éveken át elhúzódott.⁴⁸

Mindennek következtében nemcsak az egyházszervezet, hanem a vallásgyakorlat szerkezete is jelentős mértékben átalakult az egész egyházmegye területén, amit a protestáns lelkésszel, illetve lakossággal rendelkező települések számának megváltozása is jól érzékeltet. A 17. század közepi 16 protestáns lelkésszel szemben a 18. század első harmadának végén 141 település rendelkezik protestáns lelkésszel az egyházmegyében, a részben vagy teljesen protestáns települések száma 159. Ezek közül mindössze 7 helyen volt katolikus pap, 22-ben a szomszédos plébános vagy szerzetes látta el a szolgálatot.⁴⁹ Biró püspöksége alatt összesen 28 helyről űztek el protestáns lelkészt, azoknak a helyeknek a száma pedig, ahol ez idő alatt a protestáns vallásgyakorlat megszűnt, összesen 40 volt.⁵⁰

Ez azt mutatja, hogy a protestáns lakosságú települések száma Biró idejében csaknem egyharmaddal, a protestáns lelkészekkel rendelkező települések száma pedig csaknem egynegyeddel csökkent. Ez a csökkenés akkor igazán szembetűnő, ha figyelembe vesszük, hogy a katolikus plébániák, tanítói állások és a templomok számának növekedése ugyanebben az időszakban részben éppen a protestáns egyházszervezet visszaszorítása révén történt meg. Mindemellet Biró Márton egyházszervező tevékenysége több alkalommal jelentős ellenállásba ütközött. Az évekig elhúzódó peres ügyeken és a bizonyos mértékű stabilizáción kívül ezt tanúsítják azok az esetek, amikor a protestánsok tettelegességhez folyamodtak. Több esetben ez a tettelegesség a katolikusok részéről is megnyilvánult.⁵¹

A lelkipásztor püspök

A katolikus egyházszervezet kiépítése csupán a keretét adta Biró széleskörű pasztorációs tevékenységének, amelyben a katolikus megújulás mellett a protestáns ellenes tendenciák ismét előtérbe kerültek. Különösen kedvelte a nagy tömegeket mozgató, látványos, és éppen ezért a más felekezetűekre is nagy hatást gyakorló áhítatformákat.⁵² Ünnepeleyesebbé, látványosabbá tette a körmeneteket, zárandoklatokat, népi áhítatokat, a szentek tiszteletét, kiemelten kezelte az egyházi év jeles ünnepeit, számos ünnepi megnyilvánuláson maga is részt vett. A legnagyobb hangsúlyt a Szentháromság tiszteletére helyezte, ami a katolikus hit alappillére. A Szentháromság-kultusz a 16–17. században élte fénykorát, a törökökkel és a protestantizmussal

vívott harcban a katolikus vallás szimbóluma lett. 1750-ben Szentháromság-szobrot emeltetett a veszprémi székesegyház melletti téren, amely előképe volt az egyházmegye számos településén állítatott Szentháromság-szobroknak.⁵³

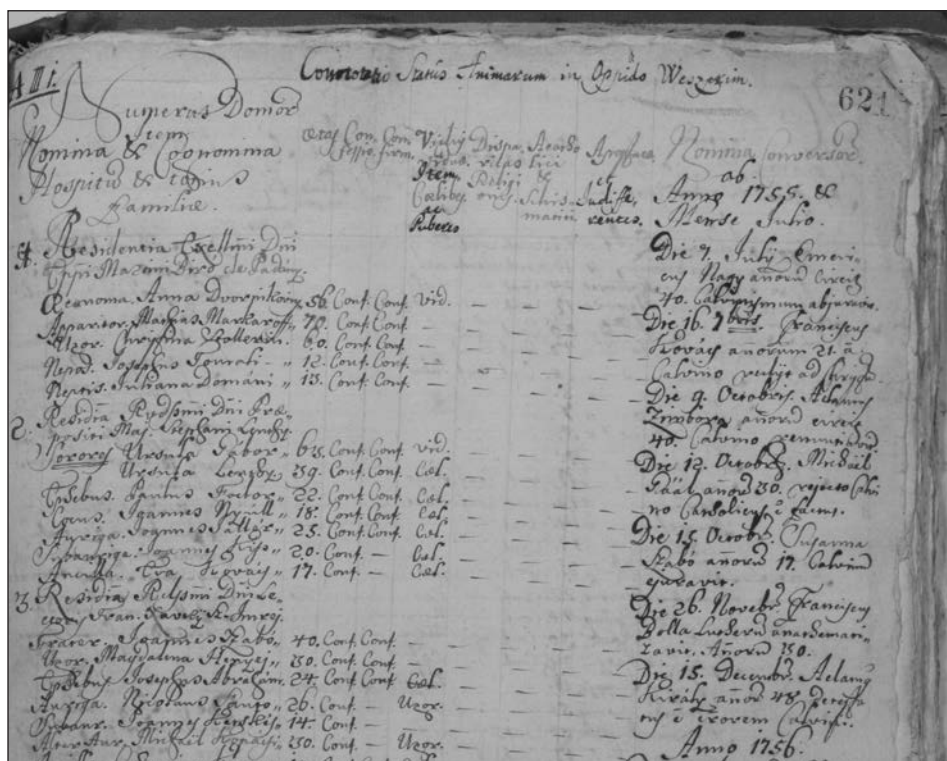
A pasztorációban alkalmazott másik nagyon fontos eszköz a prédikáció volt. Beszédeinek kedvelt alkalmi a nyilvános áttérések voltak, amelyek szélesebb rétegekre gyakorolt hatása jelentős volt. Az áttértek számáról a Rómába küldött két püspöki jelentés, valamint más források összevetése alapján kaphatunk képet. Az 1752. évi jelentés szerint az áttértek száma az egyházmegye területén Biró püspökségétől kezdve összesen 2524 fő volt,⁵⁴ ehhez járult az 1757. évi jelentés szerint további 1250 személy,⁵⁴ ami jól mutatja, hogy a térítések lendülete Biró püspök idejének második felére valamelyest alábbhagyott. Az 1752. évi jelentés szerint Biró püspök saját munkája révén összesen 145-en katolizáltak.⁵⁵ Az áttértek nem mind tartottak ki a katolikus hit mellett, a források 1757–1762 között például 200 protestáns hitre visszatérőt említenek.⁵⁷

Az 1757. évi jelentés az áttértek számát területi és felekezeti bontásban is közli, a nem katolikus felekezetekhez tartozók összlétszámára pedig csak következtetni tudunk. 1752-ben az egyházmegyében összeírt összlélekszám megközelíti a 150 ezret, 1757-ben az egyházmegyében mintegy 115 ezer katolikusról adnak számot. Ezeket az adatokat hitelesnek elfogadva a lakosságnak ekkor már csak alig valamivel több, mint egyötöde tartozott valamelyik nem katolikus felekezethez. Az 1757-es jegyzékben a legtöbb áttérőt a veszprémi esperességben jegyezték fel. Az áttértek felekezeti megoszlását vizsgálva a reformátusok egyharmados többséggel szerepelnek az evangélikusokkal szemben. A veszprémi püspökség területén a 17. század végétől kezdődően a felekezetek közti határok eltolódtak, a homogén protestáns területek vallási egysége megbomlott, a katolikusok protestánsok közti arány megváltozott, a korábbi protestáns többséggel szemben fokozatosan a katolikusok kerültek túlsúlyba. Biró Márton veszprémi püspök idejében ez a folyamat erőteljesen felgyorsult.⁵⁸

IV. A forrás: Conscriptio Animarum Districtus Wesprimiensis 1757.

A forrás keletkezése, feldolgozása

A 18–19. század népiességi viszonyainak megismerése, a nagyobb területet átfogó családtörténeti vizsgálatok két forráscsoportra épülnek: a felsőbb rendelethez készült hivatalos népszámlálások, illetve a különböző egyházi összeírások. A 18. században az úgynevezett lélekösszeírások (Conscriptio Animarum) a legértékesebb, egyben a legátfogóbb és legsokoldalúbb összeírások közé tartoztak. Ezekben az összeírásokban az adózók és nemesek ugyanúgy szerepelnek, mint az iparosok, jobbágyok, cselédek. Vallási hovatartozásuktól függetlenül mindenkit összeírtak háztartásonként.⁵⁹

Az 1757. évi veszprémi lélekösszeírás első oldala

Padányi Bíró Márton 1757. évi összeírásában háztartásonként megtaláljuk az összeírtak vezetéknevét, keresztnévét, a családfő kiemelését, a családi viszonyokat (felesége, férje, fia, lánya), a foglalkozásokat, az összeírtak életkorát, életállapotát (házas, hajadon, nőtlen, özvegy, serdült), vallását. Különleges az összeírásban, hogy nemcsak arról kapunk információt, hogy milyen vallású volt, hanem arról is, hogy ha római katolikus volt, akkor elsőáldozott, bér málkozott, hitehagyott volt-e az illető, különböző felekezethez tartozott-e a házaspárja, illetve a reformáció erős évtizedei után a katolikus megújulás hatására visszatért hívek nevét, visszatérésük napra pontos dátumát is közli.

Dávid Zoltán kiemelkedő munkájában, a Történeti Statisztikai Kötetek sorozatban megjelent: *A családok nagysága és összetétele a veszprémi püspökség területén 1747–1748* című művében foglalkozik ezzel a témakörrel és idősakkal. A forrás a veszprémi püspökség egyházlátogatási jegyzőkönyvei voltak.⁶⁰ Ebben a műben nem foglalkozik Veszprém város demográfiai helyzetével, nincsenek adatok a városról. A Padányi-féle 1757. évi lélekösszeírás a püspöki székhely demográfiai, vallási viszonyairól ad képet.

Padányi Biró Márton Veszprém város lélekösszeírásának elkészítettetésében több fontos szempont is szerepet játszott. A püspök az egyházlátogatási jegyzőkönyvekhez hasonlóan ezzel az összeírással is reális képet akart kapni híveiről, a püspöki székhely teljes lakosságáról. Ez az összeírás azonban mind szerkezetében mind céljában különleges, egyedi, eltérő a visitatióktól. A lakosság teljességéről ad képet, háztartásonként összeírva a lakosokat. Fontos kiemelni, hogy nem családonként, hanem háztartásonként történt az összeírás, ami azt is jelzi, hogy egy-egy háztartásban több család vagy a családon kívül álló személy is lakhatott. Ez az összeírás abban az értelemben is teljes képet ad Veszprém lakosságáról, hogy mind az adózók, mind a nemesek, mind az iparosok, zsellérek, jobbágyok, cselédek is szerepelnek. Az összeírásból az egyházi személyek hiányoznak.

A latin nyelvű forrást egy táblázatba írtam át. Segítségemre volt az összeírás duplum példánya a pontos nevek és adatok beírásában, ellenőrzésében.⁶¹ A táblázat elkészítésénél, az adatok beírásánál, a forrás megjelenítésénél megtartottam a forrásszövegek kiadásáról szóló tudományos kritériumokat, Oborni Teréz: *A kora újkori latin nyelvű forrásszövegek kiadásáról* szóló tanulmánya, illetve Soós István: *Javaslatok az újkori magyarországi latin és német nyelvű források kiadására* című tanulmánya alapján.⁶² Ez a táblázat segített az adatok összehasonlításában, ábrák, diagramok készítésében. A Padányi-féle 1757. évi lélekösszeírás feldolgozásából forráskiadvány⁶³ is készült.

A lélekösszeírás feldolgozását három nagy szempont alapján végeztem: 1. Veszprém város lakóinak alapadatai alapján (háztartások száma, nevek, életkor, életállapot), 2. Az összeírás elemzése társadalmi kapcsolatok szempontjából (a háztartások, családok összetétele, szerkezete), 3. Az összeírás elemzése felekezeti szempontok alapján.

A feldolgozás struktúrája alapján így az általános kép mellett egy specifikus képet is kapunk a 18. század közepéről a püspöki székhely lakosairól, összetételéről, egyedi szerkezetéről.

Az összeírás elemzése Veszprém város lakóinak alapadatai szempontjából: háztartások száma, nevek, életkor, életállapot alapján

Az összeírás a várból indult, de utcamejelölések nincsenek, így a pontos útvonalát az összeíróknak nem tudjuk. Az első nyolc háztartás összeírása a várban található egyházi és városi előkelők házeit (residentia) és lakóit tünteti fel. Padányi Biró Márton házával kezdődik az összeírás, majd a kanonokok házai,⁶⁴ végül a világi előkelőségek közül az alispáni ház követi.

Az összeírást latin nyelven végezték, így a keresztnév is latinul szerepelnek. Az összeírásban leggyakrabban előforduló női keresztnév: Anna (583), Katalin (454), Erzsébet (347). A leggyakrabban előforduló férfi keresztnév: János (476), István (269), Ferenc (239), Mihály (236), József (216).⁶⁵ A vezetéknevekből azt lehet megállapítani, hogy Veszprém alapvetően magyar nevű lakosai mellett több német és szláv hangzású nevet is találunk, de görög és olasz név is előfordul.⁶⁶

Az összeírás 921 háztartást sorol fel. A 921 háztartásban 4881 személyt írtak össze, ez azt jelenti, hogy az egyházi személyekkel együtt körülbelül 5000 fő lehetett a város lakossága 1757-ben.

A lélekösszeírás az összeírt lakosok életkorát is feltünteti. A város összeírt lakosainak átlagéletkora 24 év. Ez a szám a társadalom fiatal átlagéletkorára utal, a török idők utáni békésebb időszakokra. A családok sok gyermeket vállaltak, de a járványok, betegségek, a közegészségügy rossz állapota, az ebben a korban viszonylag nagy csecsemő- és gyermekhalandóság nagyban befolyásolta a város lakosságának számbeli növekedését. Az összeírás életkori megjelöléssel megkülönbözteti a gyermekeket a serdültektől (puber), illetve sok esetben nem csak egész számokban adja meg a kort, hanem pontosabb, $\frac{1}{2}$ és $\frac{1}{4}$ értéket is használ.

Az összeírásban a lakosok életállapotára is találunk adatokat. Külön feltünteti az özvegyeket, hajadonokat, nőtleneket, serdülteket, illetve a házasokat. Összesen 250 özvegy, 387 nőtlen és hajadon, serdült korban levő gyermek pedig 342 lett összeírva. Találunk törvénytelen megnevezésű gyermekeket is.

Az összeírás elemzése társadalmi csoportok szempontjából: a háztartások, családok összetétele, szerkezete alapján

A Padányi-féle lélekösszeírás egyik nagy értéke abban rejlik más korabeli összeírásoktól eltérően, hogy nemcsak egy speciális szemszögből, egy társadalmi réteget érintő, adózási vagy vallási alapon készített összeírás, hanem társadalom- és család-szerkezeti, vallási, demográfiai és város-specifikus szempontokból is vizsgálható a város lakossága.

A háztartásokban szereplő személyek összetartoznak, egy egységet képviselnek, még akkor is, ha nem mindig egy család tagjai. A háztartásokban első helyen tüntették fel a családfőt, utána a feleséget, majd a gyermekeket. A fiúgyermekeket mindig közvetlen a szülők után írták, utána következtek a lányok. Érdekes megfigyelni, hogy viszonylag kevés a többgenerációs család, de ahol előfordul, ott a gyermekek után jegyezték fel a nagyszülőket. Több családnál is előfordulnak árva gyermekek, vagy unokatestvérek, akiket mindig a saját gyermekek után jegyezték fel az összeíró. Az összeírásban rokoni kapcsolatokat jelöl még: leányunoka, fiúunoka, mostohafiú, mostohalány, anyai nagynéni, sógor, rokon, mostohaanya, törvénytelen gyermek, vő, meny, anyós, após. Foglalkozások is feltűnnek, illetve a háztartásokban szereplő egy házban élő nem a családhoz tartozó személyek: poroszló, írnok, jegyző, kertesész, vadász, kocsis⁶⁷, juhász, pásztor, fűtő, kulcsár. A családhoz fogadott zsellér, szolga, inas és legény viszonylag sok volt. A zsellérek száma 154, az inasoké 111, a legényeké 172 fő volt a háztartásokban. A zsellérek sokszor családjukkal együtt laktak egy háztartásban egy másik családdal. A háztartások legtöbbszörben cselédek és házi szolgák is voltak. Az összeírásban 165 cselédet, és 40 házi szolgát jegyeztek fel.

A családok gyermekvállalását vizsgálva megállapítható, hogy a vallási beállítottság kevésbé befolyásolta a családmodellét. A gyermekek aránya a felnőtt lakossághoz

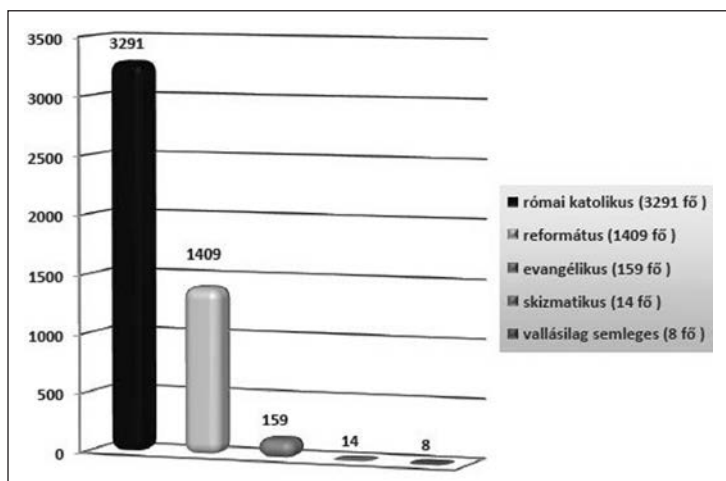
viszonyítva 26%-ot ad. A felekezeti szempontok alapján vizsgált családmódel is hasonló adatokat mutat. A katolikus lakosság körében a gyermekek százalékos aránya 28%, a reformátusoknál ez az arány 31%, az evangélikusoknál pedig csak 20%. A családok többsége a többgyermekes családmódellet követte, az evangélikus családok általában egy-két, ritkább esetben több gyermeket is vállaltak. Az összeírásban az is észrevehető, hogy az összeírt egy felekezethez tartozó háztartások területi alapon egy-egy tömbben, körzetben, utcában, városrészben helyezkedtek el. A városban voltak városrészek, amelyekben kifejezetten egy bizonyos felekezet hívei laktak többségben.⁶⁸

Az összeírás elemzése felekezeti szempontok alapján

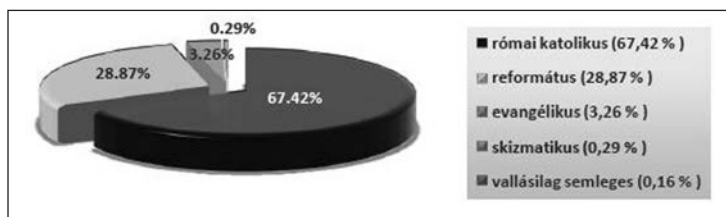
Bíró Márton veszprémi püspököt a városi lélekösszeírás elkészítésében alapvetően felekezeti, egyházi szempontok vezették. A 18. századi felekezeti harcok, a katolikus megújulás, a katolikus egyház megerősödése mind motiválta az egyházi vezetőt a katolikus közösségek, és a katolikus hit megerősítésében. A püspök ezzel az összeírással fel akarta mérni a püspöki székhely erőviszonyait hitéleti, felekezeti szempontból is. Fontos volt számára a családok felekezeti összetétele, hangsúlyos helyre emelve a vegyes házasságok problémáját.

Az összeírásban a lakosok vallását, felekezeti hovatartozását is jelölték. A katolikus személyek összeírásánál több szempontot is vizsgáltak: elsőáldozott⁶⁹, bérmeáldozott-e⁷⁰ az illető. A családok vallásuk alapján melyik felekezethez tartoztak, illetve hitehagyók voltak-e. Külön jelölték a skizmatikusokat⁷¹ és a felekezeti szempontból semleges személyeket is.

46 vegyes házasságban élő családot írtak össze. Református 979, evangélikus 127, skizmatikus 14 felnőtt személy szerepel az összeírásban. 8 személy felekezeti szempontból semleges, egy közösséghez sem tartozik, 9 személyt pedig apostataként,⁷² hitehagyottként jelöl. Az összeírást Bíró püspök készítette, ezért az összeírt katolikusokról felekezeti szempontból több adatot is feljegyeztek. A katolikus vallásban a keresztesítés után két fontos állomás következik a hitbeli érettség fokán. Az első fontos lépés az elsőáldozás, a gyónás, a bűnbocsánat, az Eucharisztia vétele. Az összeírásban 2355 elsőáldozott személy szerepel. A másik fontos lépés a katolikus hitben a bérmeáldozás szentsége. Ez jelenti a felnőtté válást a hit területén. A katolikusok közül 1480 fő bérmeáldozott az összeírás adatai alapján. A város vallási közösségeihez tartozók teljes számát vizsgálva a következő adatokat láthatjuk: a teljes lakosság száma 4881 fő, ebből 3291 katolikus, 1409 református (kálvinista), 159 evangélikus (lutheránus), 14 skizmatikus, 8 semleges, nem tartozik vallási közösséghez vagy nem lehetett tudni milyen vallású volt, 9 hitehagyott, 3 katolikus pedig nem hiszi az átlényegülés tanát (ignorat mysterium fidei). Ezen adatok százalékos aránya pedig a következő: 67,42% római katolikus, 28,87% református, 3,26% evangélikus, 0,29% skizmatikus, 0,16% pedig vallásilag semleges, nem tartozik egyik vallási közösséghez sem.⁷³

Veszprém város felekezeti megoszlása 1757-ben

Az összeírás adatai felekezeti viszonylatban megmutatják a 18. század katolikus megújulásának erejét. A 17. század végén még szinte teljesen protestáns város pár évtized alatt római katolikus többségű püspöki székhely lett. Ez az összeírás Padányi Biró Márton számára püspöki programjának egyfajta győzelmét is jelentette. A püspök élete nagy feladatának tartotta a katolikus vallás megerősítését, a protestánsok rekatolizációját egyházmegyéjében és püspöki székhelyén. Padányi Biró Márton minden eszközt felhasznált és kihasználta a protestánsok meggyengítésére, vallásuk visszaszorítására, és egyben a katolikus hit terjesztésére.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

VÉL, Veszprémi Érseki és Főképtalani Levéltár, *Conscriptio Animarum Districtus Wesprimiensis 1757.*, A14.8. kötet, 621–704. p.

VÉL, *Conscriptio Animarum Districtus Wesprimiensis 1766.*, A14.15. kötet

VÉL, Veszprém Oppidum, C/1. 1750.

VÉL, Veszprém Oppidum, C/1. 1777.

MNL–VeML, Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, *Veszprém városi összeírások, Iparosok összeírása 1756.*, V.102.h

IRODALOM

- Boross István (szerk.): Veszprém vármegye 1696., 1715 és 1720. évi összeírása, Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém, 2002.
- BŐSZÉNÉ Szatmári-Nagy Anikó: Veszprém város története a kezdetektől napjainkig, Veszprém, 2008.
- DÁVID Zoltán: A családok nagysága és összetétele a veszprémi püspökség területén 1747–1748. In: Történeti Statisztikai Kötetek, Budapest, 1973.
- DÉNESI Tamás: Alsópapság, pasztoráció és egyházi irányítás a 18. századi veszprémi egyházmegyében. Doktori disszertáció, ELTE–BTK, Budapest, 2006, <http://doktori.btk.elte.hu/hist/denesi/diss.pdf>, utolsó letöltés: 2012.12.12.
- DÉNESI Tamás: Katolikus megújulás a 18. századi veszprémi egyházmegyében. In: Hermann István és Karlinszky Balázs (szerk.): Megyetörténet, Veszprém, 2010. 103–139. p.
- HERMANN István: A veszprémi római katolikus egyházmegye igazgatása a 18. században. Doktori disszertáció, ELTE–BTK, Budapest, 2011.
- HORNIG Károly: Padányi Biró Márton naplója. Veszprém, 1903.
- HUNGLER József: Veszprém településtörténete. Veszprém, 1988.
- JAKAB Réka: Ellenreformáció a veszprémi káptalan felsőorszi birtokán a XVIII. század közepén. In: S. Lackovits Emőke–Mészáros Veronika (szerk.): Népi vallásosság a Kárpát-medencében 6., Veszprém, 2004, 163–173. p.
- JÁMBOR Tamás: A Szent Mihály plébánia vázlatos története és a székesegyház „consecratio”-jának eseményei. In: Karlinszky Balázs–Varga Tibor László (szerk.): Aedes jubilat, Tanulmányok a veszprémi székesegyház 1910. évi újraszentelésének tiszteletére. (A veszprémi egyházmegye múltjából 23.) Veszprém, 2011. 11–27. p.
- KOROMPAY György: Veszprém. Budapest, 1957.
- KRÁNTZ Mihály–SZOPKÓ Márk: Teológiai kulcsfogalmak szótára. Budapest, 2001.
- LICHTNECKERT András: Veszprém vármegye községeknek urbáriumai, úrbéri és telepítési szerződésai 1690–1836. Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém, 2009.
- LUKCSICS József: Veszprém város újkori története. In: Veszprém múltja és jelene. Veszprém, 1912, 33–69. p.
- NAGY Balázs Vince: Padányi Biró Márton veszprémi püspök 1757-ben készített lélekösszeírása Veszprémről. Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém, 2012.
- OBORNI Teréz: A kora újkori latin nyelvű forrásszövegek kiadásáról. In: Kenyeres István (szerk.): Fons, VII. évf. 2000/1. sz. Budapest, 2000, 67–75. p.
- PEHM József: Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora. (A Veszprémi Egyházmegye múltjából 2.) Zalaegerszeg, 1934.
- PFEIFFER János: A Veszprémi Egyházmegye Történeti Névtára (1630–1950) püspökei, kanonokjai, papjai. In: Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae VIII., München, 1987.
- PFEIFFER János: Index, Veszprémi Egyházmegye Történeti Névtára (1630–1950) püspökei, kanonokjai, papjai c. művéhez. In: Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae VIII/a, Veszprém, 1989.
- PFEIFFER János: A veszprémi egyházmegye legrégebbi egyházlátogatásai (1554–1760.) (A veszprémi egyházmegye múltjából 10.) Veszprém, 1947.
- SOÓS István: Javaslatok az újkori magyarországi latin és német nyelvű források kiadására. In: Kenyeres István (szerk.): Fons, VII. évf. 2000/1. sz. Budapest, 2000, 81–89. p.
- TÜSKÉS Gábor–KNAPP Éva: Padányi Biró Márton és a dunántúli protestantizmus. In: Veszprémi Történelmi Tár II., Veszprém, 1989. 139–145. p.

JEGYZETEK

- ¹ A 18. századi veszprémi püspökök névsora és hivatali idejük: Széchényi Pál (1687–1710), Volkra Ottó János (1710–1720), Esterházy Imre (1723–1725), Acsády Ádám Péter (1725–1744), Padányi Biró Márton (1745–1762), Koller Ignác (1762–1773), Bajzáth József (1777–1802).
- ² DÉNESI Tamás: Alsó papság, pasztoráció és egyházi irányítás a 18. századi veszprémi egyházmegyében, 145. p.; BÓSZÉNÉ Szatmári-Nagy Anikó: Veszprém város története a kezdetektől napjainkig. 91. p.
- ³ KOROMPAY György: Veszprém. 46. p.
- ⁴ HUNGLER József: Veszprém településtörténete. 146–147. p.
- ⁵ LICHTNECKERT András: Veszprém vármegye községeinek urbáriumai, úrbéri és telepítési szerződései. 398. p.
- ⁶ LUKCSICS József: Veszprém város újkori története. 52–53. p.
- ⁷ KOROMPAY György: Veszprém. 46–47. p.
- ⁸ HUNGLER József: Veszprém településtörténete. 146. p.
- ⁹ KOROMPAY György: Veszprém. 47. p., v.ö.: Jámbor Tamás: A Szent Mihály plébánia vázlatos története és a székesegyház „consecratio”-jának eseményei. In: Karlinszky Balázs–Varga Tibor László (szerk.): Aedes jubilat. 11–27. p.
- ¹⁰ LICHTNECKERT András: Veszprém vármegye községeinek urbáriumai, úrbéri és telepítési szerződései. 399–402. p.
- ¹¹ BÓSZÉNÉ Szatmári-Nagy Anikó: Veszprém város története a kezdetektől napjainkig. 92. p.
- ¹² A Tizenháromváros területe a káptalanhoz tartozott. A káptalani városrészben Bálint-napi (febr. 14.), Flórián-napi (máj. 4.) és Máté-napi (szept. 21.) vásárokat, a püspöki városrészben pedig Vízkereszt-napi (jan. 6.), Gergely-napi (márc. 12.), Lőrinc-napi (aug. 10.) és Miklós-napi (dec. 6.) vásárokat tartották. lásd: MNL–VeML, IV.1.b 2666/1847.
- ¹³ A káptalan tovább pereskedik Dubniczai István kanonok útján, míg 1749-ben a püspökkel ki nem egyezik. A következő évben újra kitör a pereskedés a püspök és a káptalan között, amely még éveken át folytatódik.
- ¹⁴ LUKCSICS József: Veszprém város újkori története. In: Veszprém múltja és jelene. 61–62. p.
- ¹⁵ BÓSZÉNÉ Szatmári-Nagy Anikó: Veszprém város története a kezdetektől napjainkig. 92. p.
- ¹⁶ LICHTNECKERT András: Veszprém vármegye községeinek urbáriumai, úrbéri és telepítési szerződései. 403–404. p.
- ¹⁷ BÓSZÉNÉ Szatmári-Nagy Anikó: Veszprém város története a kezdetektől napjainkig. 92. p.
- ¹⁸ LUKCSICS József: Veszprém város újkori története. In: Veszprém múltja és jelene. 63. p.
- ¹⁹ KOROMPAY György: Veszprém. 48. p.
- ²⁰ KOROMPAY György: Veszprém. 50–51. p.
- ²¹ A kapu sajátos kialakítása azért is érdekes, mert később a megye címerébe is bekerült az ábrázolása.
- ²² KOROMPAY György: Veszprém. 49–50. p.
- ²³ BÓSZÉNÉ Szatmári-Nagy Anikó: Veszprém város története a kezdetektől napjainkig. 95. p.
- ²⁴ Veszprémben előforduló foglalkozások a 18. században: ács, asztalos, bába, bábos, bakter, bog-nár, borbély, bőrkészítő, cipész, csapó, cserepes, cserző, csizmadia, csutorás, esztergályos, faze-kas, festő, fésűs, fiskális, gerencsér, gombkötő, hajdú, harangozó, hentes, irhagyártó, juhász, kádár, kalapos, kalmár, kapcakötő, kéménytisztító, képfaragó, képiró, kerékgyártó, késes, kesztyűs, kocsis, kosárkötő, kovács, kőműves, könyvkötő, kötélgyártó, lakatos, molnár, mészáros, nyerges, nyomtató, olajos, ötvös, palackkészítő, pék, pincér, posztós, sebész, serfőző, süveges, szabó, szecskametsző, szappanfőző, szíjgyártó, szítás, szűcs, takács, tímár, toronyőr, üveges, varga vasáros. Lásd Hungler József: Veszprém településtörténete. 173. p.

- ²⁵ MNL–VeML, V.102.h
- ²⁶ VÉL, A14.8. kötet
- ²⁷ VÉL, Veszprém Oppidum, C/1. 1750.
- ²⁸ VÉL, Veszprém Oppidum, C/1. 1777.
- ²⁹ BŐSZÉNE Szatmári–NAGY Anikó: Veszprém város története a kezdetektől napjainkig. 96. p.
- ³⁰ HUNGLER József: Veszprém településtörténete. 183. p.
- ³¹ Boross István (szerk.): Veszprém vármegye 1696., 1715 és 1720. évi összeírása. 14. p.
- ³² TÜSKÉS Gábor–KNAPP Éva: Padányi Biró Márton és a dunántúli protestantizmus. 139. p.
- ³³ TÜSKÉS Gábor–KNAPP Éva: Padányi Biró Márton és a dunántúli protestantizmus. 140. p., lásd: PEHM József: Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora. 14–63. p.
- ³⁴ JAKAB Réka: Ellenreformáció a veszprémi káptalan felsőörsi birtokán a XVIII. század közepén. In: S. Lackovits Emöke–Mészáros Veronika (szerk.): Népi vallásosság a Kárpát-medencében 6., 163–174. p.
- ³⁵ TÜSKÉS Gábor–KNAPP Éva: Padányi Biró Márton és a dunántúli protestantizmus. 140. p.
- ³⁶ PFEIFFER János: A veszprémi egyházmegye legrégebbi egyházlátogatásai (1554–1760). 12–23. p.
- ³⁷ Padányi Biró Márton híres hitvitázó, teológiai műve. A protestánsok elleni kemény fellépést sürgette.
- ³⁸ HORNIG Károly: Padányi Biró Márton veszprémi püspök naplója. 91–99. p.
- ³⁹ TÜSKÉS Gábor–KNAPP Éva: Padányi Biró Márton és a dunántúli protestantizmus. 141. p.
- ⁴⁰ PEHM József: Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora. 428. p.
- ⁴¹ DÉNESI Tamás: Alsópapság, pasztoráció és egyházi irányítás a 18. századi veszprémi egyházmegyében. 146. p.
- ⁴² DÉNESI Tamás: Alsópapság, pasztoráció és egyházi irányítás a 18. századi veszprémi egyházmegyében. 119. p.
- ⁴³ HERMANN István: A veszprémi római katolikus egyházmegye igazgatása a 18. században. 88. p.
- ⁴⁴ TÜSKÉS Gábor–KNAPP Éva: Padányi Biró Márton és a dunántúli protestantizmus. 141. p.
- ⁴⁵ HERMANN István: A veszprémi római katolikus egyházmegye igazgatása a 18. században. 88–89. p.
- ⁴⁶ PEHM József: Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora. 457–462. p.
- ⁴⁷ PEHM József: Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora. 462–463. p.
- ⁴⁸ TÜSKÉS Gábor–KNAPP Éva: Padányi Biró Márton és a dunántúli protestantizmus. 141. p.
- ⁴⁹ PFEIFFER János: A veszprémi egyházmegye legrégebbi egyházlátogatásai (1554–1760). 14. p.
- ⁵⁰ PEHM József: Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora. 464–465. p.
- ⁵¹ TÜSKÉS Gábor–KNAPP Éva: Padányi Biró Márton és a dunántúli protestantizmus. 141. p.
- ⁵² PEHM József: Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora. 137–154. p.
- ⁵³ TÜSKÉS Gábor–KNAPP Éva: Padányi Biró Márton és a dunántúli protestantizmus. 141–142. p.
- ⁵⁴ HORNIG Károly: Padányi Biró Márton veszprémi püspök naplója. 296. p.
- ⁵⁵ HORNIG Károly: Padányi Biró Márton veszprémi püspök naplója. 318–320. p.
- ⁵⁶ HORNIG Károly: Padányi Biró Márton veszprémi püspök naplója. 289–290. p.
- ⁵⁷ PEHM József: Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora. 424. p.
- ⁵⁸ TÜSKÉS Gábor–KNAPP Éva: Padányi Biró Márton és a dunántúli protestantizmus. 143. p.
- ⁵⁹ DÁVID Zoltán: A családok nagysága és összetétele a veszprémi püspökség területén 1747–1748. 3. p.
- ⁶⁰ Mária Terézia 1745. december 8-án kiadott pátense alapján Padányi Biró Márton veszprémi püspök rendelete el püspöksége területén. lásd: DÁVID Zoltán: A családok nagysága és összetétele a veszprémi püspökség területén 1747–1748. 3. p.
- ⁶¹ VÉL, A14.8., 460–537. p.

- ⁶² OBORNI Teréz: A kora újkori latin nyelvű forrásszövegek kiadásáról, In: Kenyeres István (szerk.): Fons, VII. évf. 2000/1. szám, Budapest, 2000, 67–75. p., SOÓS István: Javaslatok az újkori magyarországi latin és német nyelvű források kiadására. In: Kenyeres István (szerk.): Fons, VII. évf. 2000/1. szám, Budapest, 2000. 81–89. p.
- ⁶³ NAGY Balázs Vince: Padányi Biró Márton veszprémi püspök 1757-ben készített lélekösszeírása Veszprémről. Veszprém Megyei Levéltár, 2012.
- ⁶⁴ 1757-ben az alábbi kanonokoknak várban lévő házai vannak az összeírásban felsorolva: Lenti István nagyprépost, Szentimrei Szabó Ferenc olvasókanonok, Dubniczai István éneklőkanonok, Sárkány Gábor örkanonok, Kozorics Ferenc székesegyházi főesperes (mesterkanonok), Kis Pál mesterkanonok. Lásd: Hermann István és Karlinszky Balázs (szerk.): Megyetörténet. 201–222. p.
- ⁶⁵ NAGY Balázs Vince: Padányi Biró Márton veszprémi püspök 1757-ben készített lélekösszeírása Veszprémről. Veszprém Megyei Levéltár, 2012. 50. p.
- ⁶⁶ Az olasz Orsethý (Orsetti) építómester-család öt férfi tagja lakott a 198. számú összeírt házban 1757-ben.
- ⁶⁷ Nagyobb háztartásokban, előkelő egyházi vagy civil házakban több kocsis is szolgált, lakott.
- ⁶⁸ Ilyen városrész volt a Jeruzsálemhegy, ahol 1783-ban az itt élő református lakosságnak külön temetője is lett. Lásd KOROMPAY György: Veszprém. 51. p.
- ⁶⁹ Az elsőáldozottak összeírása azért volt fontos vallási szempontból, mert ez jelölte, hogy már gyónhatott, a bűnbocsánat szentségéhez járulhatott valaki.
- ⁷⁰ A bérmálkozás szentsége jelölte a vallási életben a nagykorúságot, azt, hogy felnőtté vált a hitében.
- ⁷¹ A görög eredetű skizma szó megosztást, szakadást jelent. Egy kinyilatkoztatott igazság tudatos tagadását jelentette, amely szakadást jelent a hitben és a közösségben az egyház más tagjaival. Lásd: KRÁNITZ Mihály–SZOPKÓ Márk: Teológiai kulcsfogalmak szótára. 154–155. p.
- ⁷² Az aposztázia szó a keresztény hit nyilvános tagadását jelenti. lásd: KRÁNITZ Mihály–SZOPKÓ Márk: Teológiai kulcsfogalmak szótára. 24. p.
- ⁷³ NAGY Balázs Vince: Padányi Biró Márton veszprémi püspök 1757-ben készített lélekösszeírása Veszprémről. Veszprém Megyei Levéltár, 2012. 41. p.

Veszprém településföldrajza¹

LENNER TIBOR² – CSAPÓ TAMÁS³

1. BEVEZETÉS

Jelen tanulmány egy nagyobb kutatássorozat része, amelynek végső célja a megyei jogú városaink településmorfológiájának, szerkezetének a bemutatása. A településföldrajz egyik részterülete a településmorfológia, amelyet a német földrajztudomány eredményeire támaszkodva Mendöl Tibor honosított és indított el hazánkban az 1930-as években.

A II. világháború után azonban Magyarországon a települések történeti földrajzával, morfológiájával foglalkozó munkák a perifériára szorultak. A marxista társadalm szemlélettől áthatott gazdaságföldrajzi kutatások elsősorban gyakorlatias tervezési célokat szolgáltak, és a funkcionális vizsgálatok mellőzték a polgárinak tekintett morfológiai megközelítést.

Csak az 1970-es évek végétől nyerték vissza fokozatosan a súlyukat a hazai településföldrajzban azok a városföldrajzi kutatások, amelyek a Mendöl Tibor-féle morfológiai irányzatot tekintették alapnak, és egyben meg is újították az elméleti kereteket. Egy évtizeddel később pedig már sorra jelentek meg az egy-egy település településföldrajzát, elsősorban arculatát és szerkezetét bemutató munkák az akkori szombathelyi tanárképző főiskola – ma Nyugat-magyarországi Egyetem – településföldrajzos műhelyéből. Az önálló településmorfológiai kutatások azonban csak akkor igazán teljeseek, ha – visszanyúlva a II. világháború előtti hazai településföldrajzi kutatások hagyományaihoz – azokat a település történeti földrajzi fejlődésének rövid vázлата vezet be (JANKÓ F. 2005). A települések mai életjelenségeit, morfológiai arculatát ugyanis a történelmi vonatkozások nélkül nem tudjuk értelmezni. E történeti vonatkozások közül pedig a települések alaprajza az a tényező, ami többnyire hűen tükrözi a történetüket és a fejlődésüket.

Korábbi településföldrajzi-városmorfológiai kutatásaink során kristályosodott ki tehát az a metodika és elmélet, amely szerint a települések funkcionális morfológiája alapvetően a beépítés, a népesség elhelyezkedése és struktúrája, valamint a különböző központi és helyi funkciók településen belüli elhelyezkedésétől függ és alakul ki. Ezért 2011 őszén helyszíni bejárással mértük fel a fenti szempontok alapján Veszprém beépítettségét. Ezt megelőzően másodlagos információkat gyűjtöttünk a helytörténeti irodalom feltárásával, levéltári térképek gyűjtésével. Mivel a dolgozat elkészítésének idején a 2011-es népszámlálási adatokat még nem publikálta a

KSH, így a veszprémi adatoknak a feldolgozásától el kellett tekintenünk munkánk során.

Tanulmányunkban tehát Veszprém településföldrajzi sajátosságait vizsgáljuk, egyrészt a történeti földrajz oldaláról, másrészt morfológiai megközelítésben. Be kívánjuk mutatni a város kialakulását, funkcióit, a település alaprajzi fejlődését, a város lakóterületének beépítését, a település központi szerepkörű intézményeinek és vállalkozásainak, illetve a város különböző funkciójú városrészeinek az elhelyezkedését.

2. VESZPRÉM FEJLŐDÉSE ÉS FUNKCIÓINAK VÁLTOZÁSAI

Veszprém kialakulásának megértéséhez érdemes megvizsgálunk először a településnevet, amelynek kettős jelentése van. *Veszprém neve az egyenetlent, dimbesdombost jelentő szláv bezprem szóból származik.* A földrajzi környezet és a településnév között tehát közvetlen összefüggés van, a szó ugyanis arra utal, hogy Veszprém öt dombra és a közöttük lévő völgyekbe települt. Ez azonban csak másodlagos jelentés, a Besprim eredetileg személynév (SZIRMAI V. 2010). A személynévből eredeztetett jelentéstartalom viszont már Veszprém történeti kialakulásához szolgál adalékkal. A honfoglalás után a területet Árpád fejedelem családja birtokolta. Besprim Géza fejedelem lányának és Bátor Boleszlav lengyel hercegnek volt a fia. Boleszlav azonban – német krónikák szerint 987 körül – egy újabb házasság érdekében eltaszította a feleségét, aki fiával együtt hazajött és a fejedelmi birtokon kapott új otthont. Így a hercegi fiú lehetett az új vármegye ispánja és egyben névadója.

A városnak *a kialakulásától a török időkig két virágkora volt.* Első virágkorát az Árpádok alatt élte, a másodikat a reneszánsz idején.

Az Árpádok alatt előbb fejedelmi, majd királyi szállás- és tartózkodási helyé vált. Már Géza felesége, Sarolt is szívesen időzött itt. Ismeretes, hogy Géza fejedelem 997-ben bekövetkezett halála után a törzsi szabadságot védő és a pogányságot képviselő Koppány István uralma ellen tört. A sorsfordulót jelentő Veszprém melletti ütközet után a vesztes Koppány testét felnégyelték és elrettentő példaként Veszprém, Győr, Esztergom és Gyulafehérvár várkapuira szegezték fel. Veszprém központi szerepet játszott István király egyház- és államszervező munkájában is. István király alapította meg ugyanis a veszprémvölgyi apácakolostort azoknak a görög apácáknak a részére, akik Szent Imre herceg bizánci feleségének a kíséretével érkeztek Magyarországra. (A Kálmán király 1109-es átiratában fennmaradt alapítólevele a Magyar Országos Levéltár legkorábbi eredeti dokumentuma.) 1031-ben a koronázás évfordulójára – a hagyomány szerint Gizella királyné közreműködésével – itt készítették el bizánci stílusban a koronázási palástot. A jövő szempontjából azonban fontosabbnak bizonyult, hogy Veszprém lett az ország első püspöki székhelye. A veszprémi püspök a magyar királyné kancellárja volt és előjogai közé tartozott a

királyné megkoronázása. A királynéavató trónszék az István király által alapított román stílusú Szent Mihály székesegyházban állt és itt őrizték a királynéi koronát és pecsétet is. Veszprém megye az egyik legkorábbi alapítású megyénk, így a város nemcsak püspöki székhely, hanem állami-közigazgatási központ, várispánság is volt (KOC SIS Zs. 2011). Mindkét hatalmi centrum a Várhegyen építette ki a központját. A veszprémi püspökök nagy hatalommal rendelkeztek. Az uralkodói és a nemesi birtokok fokozatosan a püspökség és a káptalan tulajdonába kerültek, 1313-tól pedig a püspök a megye főispánja is lett, s ezzel az egyházi és a világi hatalom egy kézbe került. A város 1848-ig gyakorlatilag a püspök tulajdonában volt. A város Árpád-kori történetének híres emlékei között kell megemlíteni a – vélhetően III. Béla uralkodása alatt alapított – főiskolai szintű jogi iskolát is, ami 1276-ig működött. Ekkor támadt rá a tatárjárásból alig felocsúdott Veszprémre Csák Péter nádor, mivel a káptalan nem őt választotta meg püspöknek. Seregei felperzselték a várost, székesegyháza, főiskolája és annak gazdag könyvtára a lángok martalékává vált.

Hosszú évtizedekbe telt, mire a hamvaiból újjászületett település a XV. században újból virágzásnak indult. Mátyás király uralkodása alatt a Páduában tanult kiváló diplomata, Vetési Albert lett Veszprém püspöke. A címerével ékesített oszlopfőt (Vetési-kő) tartják a művészettörténészek az első hazai reneszánsz jellegű emlékeknek. A püspök szociális intézményekkel is gazdagította a várost. Nevéhez fűződik a Séd-től északra lévő káptalani városrészben a Séd partján épített fürdő és ispotály. Orgonát építtetett és gyarapította a könyvtárat is.

A XVI. századtól újabb pusztulás következett. A török korban ugyanis a környéken húzódott az oszmán birodalom nyugati és a keresztény Európa keleti határa. A vár és a város állandó hadszíntérré vált, hol a császári seregek, hol a török birtokolták. Közben a megmaradt lakosságot a reformáció és az ellenreformáció osztotta meg. A vár a hadászati jelentőségét 1701-ben veszítette el, miután Lipót császár parancsára lerombolták. Három évvel később Heister generális a várost gyűjtötte fel bosszúból, mert az a Rákóczi-szabadságharc idején a kurucok mellé állt.

A sokat szenvedett város a *XVIII. században végvárból mezővárossá vált*. A királytól és az őt képviselő várkapitánytól a Sümegről visszaköltöző püspökök visszaszerezték a földesúri jogokat. Elkezdődtek az újjáépítési munkák, a katolikus megújulás és a barokk stílus jegyében. Kialakult a város ma is látható történelmi arculata. Különösen Padányi Bíró Márton és Koller Ignác püspökök alatt épült sok új palota, templom, középület. A városi jogállás kérdésében a földesuraival vívott kemény küzdelemben teljes vereséget szenvedő helyi polgárság a fejlődő gazdaságban, elsősorban a bortermelésben kárpótolta magát. Az építkezésekkel újjászülető város vásárai keresettek voltak, virágzott a kézműipar, a XIX. század elejét a polgári átalakulás töltötte ki. 1875-ben rendezett tanácsú város lett.

A század második felében a vasút azonban késve éri el a várost: a Mezőföldről korábban itt eladott árut a kiépült fővonalak segítségével közvetlenül tudták exportálni a termelők. Veszprém éppen attól a korábbi kereskedelmi szerepkörétől esett el véglegesen, amelyre hivatkozva sürgették a helybeli polgárok a vasút megépítését

(MAJDÁN J. 2003). Ráadásul a püspök és a város vezetői megakadályozták, hogy a végre megépülő vasútvonal a város központján haladjon át. *Veszprém tehát a korábbi sokrétű és nagy hatósugarú szerepköréből a vasutak kiépülésével veszített, a régiós gazdasági befolyása eltűnt. Piaca elsorvadt, maradtak az egyházi, oktatási és közigazgatási központi funkciói.* Mindez azzal járt, hogy a kereskedelmi tőke visszavonult, gyáripara későn és lassan bontakozott ki, társadalma konzerválódott. A századfordulón a virilis képviselők között nagy számban találunk egyháziakat, tisztviselőket, értelmiségieket.

A következő évtizedekben *csak lassan kapitalizálódott*, a városi fejlődés kispolgári maradt. 1934–35-ben a gazdasági világválságból éppen csak kilábaló országban a turizmus és a kereskedelmi kapcsolatok fejlesztése érdekében időszerűvé vált a Budapest–Graz közötti korszerű autótűt építése. Az eredeti terv szerint az út a várost észak felől elkerülte volna. Miután a város vezetői a nyomvonalról tudomást szereztek – okulva a távoli vasút hátrányain – ragaszkodtak ahhoz, hogy az út a belvárosban keresztül vezessen (GY. LOVASSY K. 2000). Az 1970-es években viszont már egy külső útgűrű megépítéséért kellett lobbizniuk. Az 1980-as években elkészült beruházással tudták tehermentesíteni a völgyhidat a nehézgépjármű forgalom alól és sikerült megőrizni a városközpont értékeit is. Az elkerülő útgűrű kiépítése hozzájárult a város adottságaihoz jobban alkalmazkodó sugaras-gyűrűs településszerkezet alakításához is, egy kevésbé hangsúlyos É–D-i főtengellyel.

A második világháború után az „ipari tengely” egyik központjaként erőteljesen fejlesztették a várost. A vegyipari egyetemet Veszprémbe telepítették. A környező iparvidékek munkásainak egy részét beköltöztették. 1970 és 1980 között népessége 16 és fél ezer fővel, 43,4%-kal nőtt, ez a megyeszékhelyek között a leggyorsabb volt. 1990-ben már 63.870 ember élt a városban. Itt építették a lakosságszámhoz viszonyítva a legtöbb lakást és itt volt a legmagasabb az egy lakosra jutó tanácsi beruházások összege (BELUSZKY P. 2003; LENNER T. 2011).

Az elmúlt két évtizedben a környező iparvidékek hanyatlása miatt a gazdaságirányító funkciója visszaszorult, ismét felerősödött viszont a város szellemi-oktatási-adminisztratív szerepköre. Intézményeinek száma az elmúlt években is gyarapodott. Az idegenforgalom fejlesztése miatt vezetői arra törekednek, hogy megőrizték és ápolják Veszprém kultúráját, történelmi légkörét, kialakult építészeti arculatát.

3. VESZPRÉM ALAPRAJZÁNAK FEJLŐDÉSE

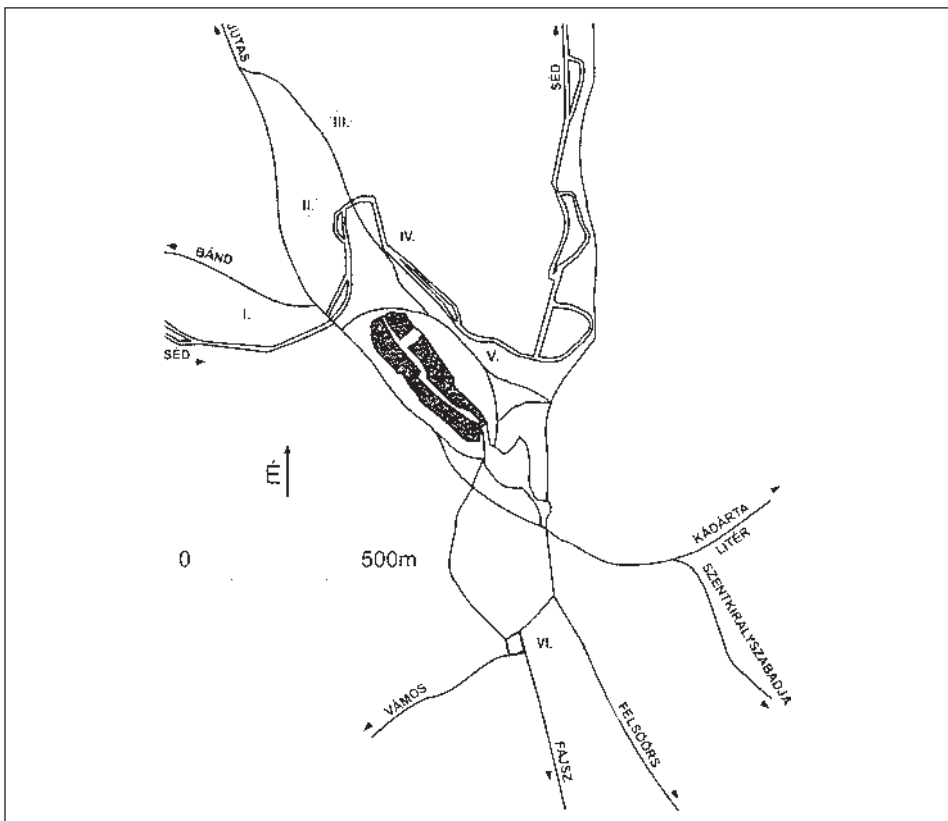
„A település arculati jegyei elsősorban a település kialakulásának kezdeti időszakában mutatnak igen komoly kapcsolatot a természeti környezettel, amelybe beletelepül az ember és létrehozza a települést, alkalmazkodva a természeti környezeti adottságaihoz” (MENDÖL T. 1963). A településföldrajznak ez a klasszikus megállapítása Veszprém esetében különösen helytálló, ha megvizsgáljuk a város térbeli növekedésére ható helyi és helyzeti energiákat (KOVÁCS Z. 2007). A következő fontos megállapításokat tehetjük:

1. A városmag helyét a dolomit fennsíkba törésvonalak mentén bevágódó Séd helyenként több 10 méter mély völgye jelölte ki. A szeszélyes kanyarulatokkal kelet felé utat kereső folyó legmerészebb szakasza a festőien szép Várhegyet és annak folytatását, a Benedek-hegyet kerüli meg.
2. A meredek lejtőjű Várhegy észak felé kiugró sziklafoka ideálisan védhető magaslatnak bizonyult, ide épült a vár, amelynek hosszanti irányára, mint tengelyre települt a későbbi váraljai települések láncolata.
3. A fentiekből következik Veszprém településszerkezetének az a kora középkorra visszavezethető különleges jellegzetessége, hogy belvárosi utcái igazodnak a változó terepszint magassághoz, sok a szűk, meredek és kissé töredezett vonalvezetésű utcája.
4. Veszprém tehát a természetesen nőtt városok csoportjába sorolható, korai alaprajza szabálytalan elrendeződésű. Ez az utcahálózat később fokozatos és hosszantartó növekedés eredményeként kifelé történő terjeszkedéssel bővült (CSAPÓ T. 2005).
5. A később összeépülő váralja települések – a szegek – a Bakonyt átszelő devecseri, illetve a Bakonyt a Balaton-felvidéktől elválasztó nagyvázsonyi törésvonalak találkozásánál és közös keleti kijáratánál jöttek létre (BULLA B.–MENDÖL T. 1999).
6. Ezekben a törésvonalakban a múltban különösen fontos útvonalak futottak, amelyek a Veszprémi-fennsík centrális elhelyezkedésének köszönhetően összekötötték a Bakonyt, a Déli-Bakonyt, a Balaton-Felvidéket és a Mezőföldet.
7. A rajtuk bonyolódó kereskedelmi forgalom Veszprém piacán cserélte ki az eltérő gazdálkodású területek termékeit. Ez a piac a Vár déli végétől délkelet felé terjeszkedve a város úthálózatának gerince lett.
8. A kézműipari és kereskedelmi funkciók megerősödését szolgálta a Séd is, mint a Veszprémi-fennsík egyetlen jelentősebb vízfolyása. A gyors folyású, köves medrű Séd nemcsak viszonylagos vízbőségével, hanem sodrásának erejével is jelentős településképző helyi energiát képviselt. A korábbi évszázadokban 39 malom működött Veszprém és Ósi között, ami azért volt fontos, mert a Siótól északnyugatra a Mezőföldön nem tudtak máshol vízimalmot építeni. A vízenergiát hasznosító malmok között voltak lisztőrölő, deszkametsző és kallómalom is, de a víz éltette a speciális szakmai ismeretekkel rendelkező helyi kézműiparosokat is, mint például a bőrkikészítő tobakok, kékfestők és az országos hírvévesztési csapók munkáját.

A településhez bármelyik irányból közelítünk, úgy tűnik, sík területen épült fel a város. Csak közelről tűnik fel váratlan és meglepő arculata. Ezen az északról és délről jól védett dolomitplató az első leletek neolitikus korúak, de voltak telepei itt az illíreknek és a keltáknak is. Fontos római utak nem vezettek keresztül a város területén, a rómaiak nem itt telepedtek le, villagazdaságukat a közeli Balácapusztán találták meg. Ez a római nagybirtokközpont azonban lényeges előzménye Veszprém ki-

alakulásának. A település ugyanis abban a sávban feküdt, amelyen áthaladt az Aquincumot Itáliával összekötő út (ez a mai Veszprém–Tapolca közötti főút nyomvonalának felel meg), és innen ágazott le az az út, amely Savariánál csatlakozott az észak-déli irányú Borostyánkő úthoz. A népvándorlás korában longobárdok és avarak éltek a környéken. A honfoglaló magyarok már sáncokkal megerősített templomot és – talán – várat is találtak itt.

A X–XI. századtól viszont Veszprém központját már bizonyosan a vár jelentette. Viszonylagos kimagasodásával a hatalmi fölé- és alárendeltséget hangsúlyozta, hiszen kialakulásával egy időben – mint egyházi és királyi igazgatási központ körül – sorra alakultak a *váraljai települések*. A völgyek és a Várhegygel ellentétes fekvésű hegyoldalak kisházasság, kisleptékű beépítése mintegy keretbe foglalta a várat. Hat kis település alakult ki a Séd által földrajzilag természetes módon elkülönítetten. Ezekben a városrészekben a püspökök és a káptalan szolgáló népei laktak. (1. ábra)

1. ábra: A középkori váraljai települések és a fontosabb utak

Forrás: KOROMPAY Gy. (1957) alapján saját szerkesztés

Magyarozatát lásd a szövegben

- A legkorábban lakott Szent Miklós-szeget a mai egyetemi városrész, a múzeum és a Kálvária-domb környékével azonosíthatjuk. A településrészeiről X–XI. századi vasolvasztó kemencék kerültek elő. (VI.)
- A Várhegytől északnyugatra alakult ki a Szent Margit-szeg. Nevét a szenvedő nők védelmezőjének tiszteletére szentelt templomról kapta. A templomdomb körül felépült kanonoki házakról ezt a települést „nyugati káptalannak” is nevezték. Itt vezetett a Séd hídján át nyugat felé a nemzetközi kereskedelmi út. Ma a Szent István-völgyhíd mellett, az ellentétes tájolású Szent László-kápolna áll az egykori templom helyén. (I.)
- A legkevésbé ismert középkori városrész a Szent Tamás-szeg. Püspöki település volt a vártól távolabb, északra. Szent Tamás apostol az ácsok, építésszek és a betegek védelmezője. Tisztelete valószínűleg lakóinak foglalkozásával függött össze. (III.) Megjegyzendő, hogy egyes kutatók újabban nem Szent Tamás-szegről beszélnek, hanem Szent Tamás falváról. Solymosi László akadémikus a helyét (több, eddig ismeretlen okirat tartalma alapján) a mai Óváros tér környékére teszi (SOLYMOSI L. 2000).
- Az előbbi két település között terült el a Séd partján lévő Szent Katalin-szeg. A Szent Margit-szegből kivált települést a királyné és a püspök közösen birtokolta. Itt állt a Bertalan veszprémi püspök által 1240-ben alapított Szent Katalin domonkos zárda, ahol Margit, IV. Béla király lánya nevelkedett 1246–1252 között. A román stílusú, majd a gótikában kibővített Szent Katalin templom és kolostor, az úgynevezett Margit-romok ma is láthatóak a Benedek-hegy alatt a Margit téren. (II.)
- A Benedek-hegy másik oldalán, a Katalin-szegetől keletre épült ki a Sárszeg. Helyét a Benedek-hegy fokától kezdődően a Séd-patakkal körülölelt dombbal azonosíthatjuk, a mai Buhim-völgy területével. A Séd (korábbi nevén Sár-vizen) vízimalmok működtek itt. (IV.)
- A Sárszegetől délre feküdt a Szent Iván-szeg. Neve Keresztelő Szent János középkori megnevezésére utal. Iván a fogadósok és bőrművesek védelmezője, így az itt lakók valószínűleg foglalkozásuk miatt választották templomuk védőszentjének. Területe a mai Cserhát városrészszel azonosítható. (V.)

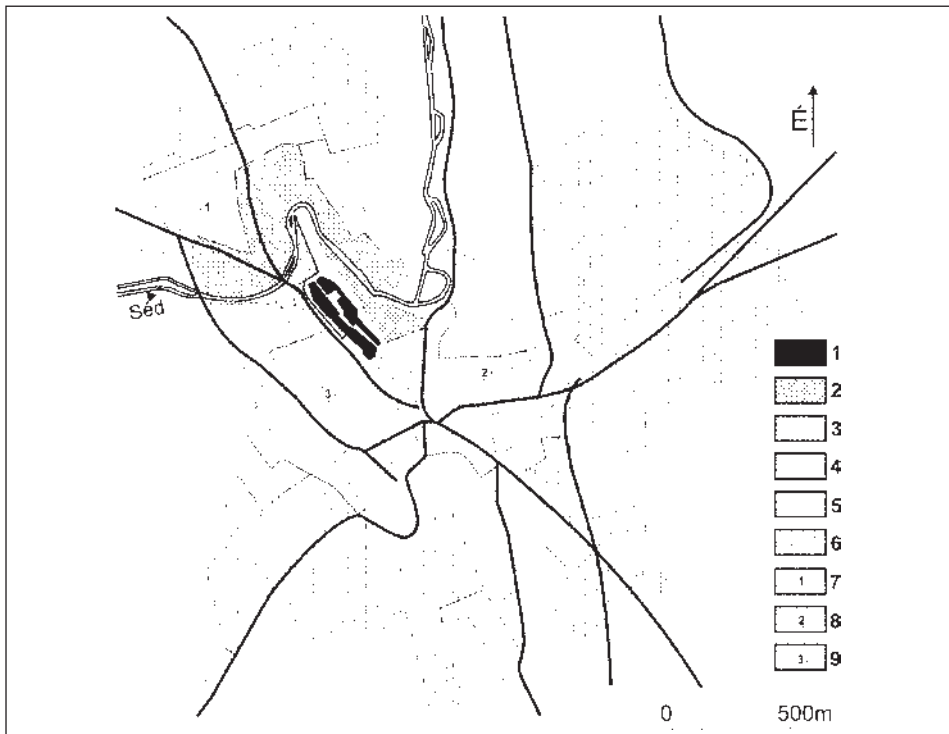
A fenti püspöki joghatóság alatt álló városrészek mellett volt egy kivétel: a mai Betekints-völgy területe, ami az esztergomi érsek fennhatósága alá tartozott. A középkori nevén Veszprém-völgynek nevezett helyen állt a görög apácák – már említett – híres zárdája.

Veszprém XI. századi népességszámát a régészek 1000–1200 főre becsülik.

A középkori városrészek még nem épültek szorosan egybe. A közöttük lévő beépítetlen kertek, szántók falusias külsőt kölcsönöztek a mezővárosnak. A szegek, valamint a város körüli települések közlekedésének biztosítására a XIII. század végére kialakult a város úthálózatának alapja. A XV. századtól kezdve a településközpontok közötti terület is benépesült.

Közben a Várhegy tetején lévő kis területű várat is folyamatosan bővítették. A településszerkezet szempontjából lényeges változásokat hozott a vár erődrendszerének szakaszosan egymásra következő fejlesztése. Előbb a belső- és a külső várat választották el egymástól, majd a XIV. században a vár déli oldalát erősítették meg jelentős várfallal a Nagykapu, a piactér és déli környezetének védelmére. A munkák folytatásaként a következő évszázadban falakat építettek az addig csak meredek sziklával védett természetes erősség többi szélére is. Így védelmezte falai között a püspöki székhelyet, az oltalma alatt ipart űző és kereskedő várost és a környezetével kapcsolatot teremtő utakat. Székesfehérvár 1543-as eleste után *Veszprém a Dunántúl egyik legfontosabb végvára lett. Állandó hadszínterré vált, 150 év alatt tizenhétszer cserélt gazdát.* Ezekben a török kori végvári harcokban a város középkori kultúrája végzetes károkat szenvedett. A pusztulást a Habsburgok rombolása tetőzte be a Rákóczi-szabadságharc éveiben.

A XVIII. századi újjáépítési folyamat összetett hatással volt a településszerkezet fejlődésére. *A várban az újjáépítés léptékváltást eredményezett: a régi, keskeny föld-*

2. ábra: A várostest térbeli növekedése (XV–XX. század közepe)

Forrás: KOROMPAY Gy. (1957) alapján saját szerkesztés

Jelmagyarázat: 1. A vár 2. A középkori település 3. Újkori településrészek 1780-ig

4. 1780–1850 5. 1850–1900 6. 1900–1955 7. Tizenháromváros 8. Cserhát 9. Jeruzsálemhegy

szintes házak helyén szélesebb emeletes házak épültek. Eltűntek a kis zegzugos zsákutcák (a „térj meg utcák”), kibontakozott a vár barokk jellegű együttese (KOROMPAY Gy. 1969). Ezzel egy időben *Veszprém térbeli növekedésének súlypontja délre tolódott* és bezárult a vár körüli városrészek gyűrűje. (2. ábra)

Az újabb piackörnyéki városrész ugyanis összenőtt a fokozatosan benépesülő középkori Szent Iván-szeggel. A település fejlődése ezzel áterjedt a mai Cserhát városrészre, amelynek helyén a török időkben még csererdő állt. Ekkor épült ki a palotai út új bekötőszakasza is, a Vásárállás utca. Vásárok alkalmával itt volt ugyanis a kocsik felállításának helye. Ez ma a Kossuth Lajos utca. A század végén déli irányban összeépült a Komakút téri település a mostani Óváros tér északi részén álló piactér környezetével. (A Koma-kút a távolsági szekérforgalom itató- és pihenőhelye volt.) A vártól nyugatra telepedtek le a várból elűzött református polgárok. Egyházuk új helyét bibliai névvel Jeruzsálemhegynek nevezték el. Hamarosan külön temetőt is létesítettek. A jelenlegi belváros egyes részei alaprajzi szerkezetükben megőrizték a koraközépkori úthálózat jellegzetességeit. Ma is találunk szűk, meredek és kissé töredezett vonalvezetésű utcákat. A beépítés igazodott a változó terepszint magassághoz, ez pedig változatossá tette az utcaképeket. A történelmi városrészekben kevés szabályos jellegű tömböt találunk. Kivételként említjük meg a XVIII. századi telepítésű Tizenháromvárost, a mai Dózsavárost. A török kor utáni ottani első temetőről Temetőhegynek nevezett területre német iparosokat telepítettek kicsi telkekre. A kis telkek ellenére zárt sorú beépítéssel alig találkozunk a belvárosban. A kétoldali hosszú, zárt házsorok hiánya és az utcák gyakori irányváltoztatása középkori eredetű sajátosság, ami bizonyítja a fokozatosan nőtt város természetes térbeli fejlődését (KOROMPAY Gy. 1957). Ezt a fejlődést a város népességszámának növekedése is indokolta. Az első hivatalos népszámlálás idején, 1785-ben 7082 fő élt Veszprémben. Ez a létszám az 1720-as évek népességének körülbelül háromszorosa volt. Az építkezésekkel újjászülető település egy többnemzetiségű, többfélekezetű, prosperáló iparoskereskedő várossá vált.

A következő évtizedek alaprajzi változását már térképek segítségével is rekonstruálhatjuk. 1780-ból maradt fenn a város legrégebb ismert térképe. A Kováts Ferenc, Veszprém vármegye főmérnöke által készített térkép gondosabban feltűnteti a település hegy-vízrajzi környezetét, az utakat és a dűlőket, de kevésbé alapos a beépítettség ábrázolásában. (1. kép)

A területi kiterjedés változása viszont leolvasható róla: a Cserhát a legtömörebben beépített városrész, de látszik a jeruzsálemhegyi és a Csapószér felé átnyúló temetőhegyi városrész is. A Bach-korszakban a megnövekedett adó- és közteherviselés miatt készítették el a város első kataszteri felmérését. A föld tulajdonosainak, területének és művelési ágainak nyilvántartása alapján rajzolta meg Sárnpék József, a város „hites mérnöke” 1855-ben Veszprém kiterjedését ábrázoló színezett térképét. Ezen már 75 utca, 6 út és 9 tér neve szerepel (HUNGLER J. 1988). Ha ezt az 1780-as térképpel összevetjük, látható, hogy az arányaiban kicsi térbeli növekedés fő iránya továbbra is délkeleti irányú a Vásárállás felé. (2. kép)

1. kép: Veszprém 1780. évi térképe (Kováts Ferenc megyei főmérnök rajza)
 Forrás: HUNGLER J. (1988)

2. kép: Veszprém első kataszteri felmérése alapján készített városi térkép 1855-ből
 Forrás: HUNGLER J. (1988)

Új településrészként jelenik meg a Cserhát nagyobbik, északi része a beépülő Giricsés-dombbal. Az itt megtelepülők szegények voltak: erre utalnak az elaprózott telkek és a kunyhószerű kis házak. A város központja a piactér volt, ami élénk gabonakereskedelmet bonyolított le. Innen indultak ki a Séd völgye felé lejtő – kézművesek által lakott – utcák északi, északkeleti irányba. Aki viszont kocsival akart átkelni a Sédre, annak a Horgos utcát és folytatását, a Jókai utcát kellett választania. Ez vezetett le ugyanis a Séd egyetlen kocsival járható hídjához, a Nagy-hídhöz (CHOLNOKY J. 1938). Itt alakult ki a másik piac, a jelentőségében kisebb állatvásártér. Innen indult északnyugati irányba tovább a Pápai út, és észak felé a Csorda utca. Ezen hajtották le az állatokat éjszakára a fennsík legelőjéről be a városba.

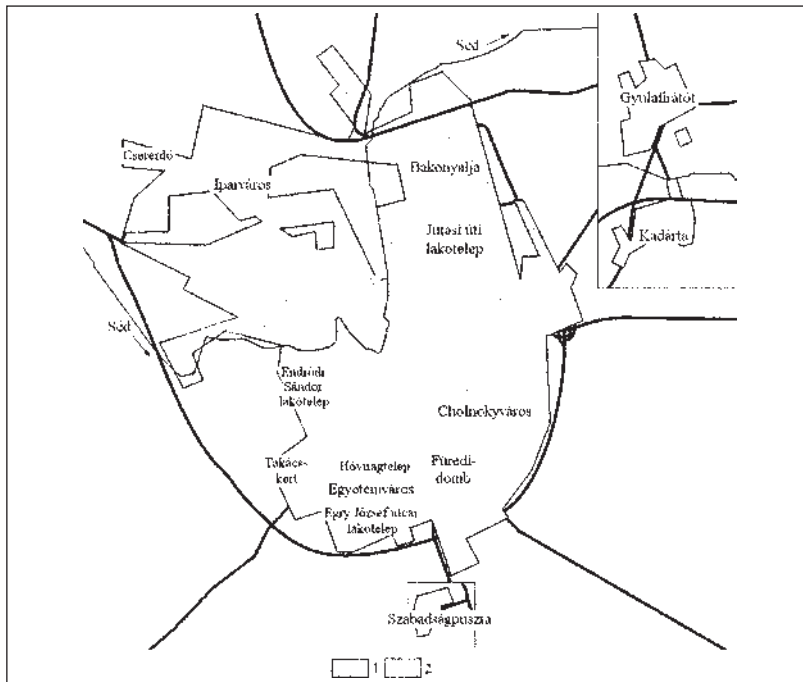
1861-ben megépült a Budát Nagykanizsával összekötő Déli Vasút. Bár voltak olyan elképzelések, hogy a nyomvonalat a Balaton északi oldalán, Veszprémen keresztül vezessék, végül más terv valósult meg. A város óriási anyagi és politikai erőfeszítéseket tett a földrajzi adottságokból eredő hátrányának ledolgozására, de mire 1872-ben megépült a Székesfehérvár–Celldömölk vasútvonal jutasi pályaudvara a fennsíkon, addigra Veszprém elvesztette korábbi gabonapiaci meghatározó szerepkörét. A vasútnak viszont komoly településszerkezet alakító hatása lett azáltal, hogy a külső – eredetileg jutasi – pályaudvar a városközponttól északra 4,5 km-re épült meg és távoli helyzete általában nem kedvezett a város térbeli fejlődésének. *Innentől kezdve lett általános törekvés a város északi irányú terjeszkedése, azért hogy a település felzárkózzon a jutasi pályaudvarhoz.* Ezen a helyzeten sokat javított az 1909-ben megépült Balatoni vasút, amely közvetlen vasúti kapcsolatot teremtett egyrészt Jutassal, másrészt Balatonalmádi–Alsóörs–Balatonfüred felé a Balatonnal. Nyomvonala a mai Haszkovó utca–Hold utca–Levendula utca–Mester utca–Európa utca vonalában húzódott. A belső állomásról a Kossuth Lajos utca, az Ipartelepek (ún. Kisállomás) állomás felől a Bajcsy-Zsilinszky út (az egykori Szabadi út) hozta be a városba érkezőket a központba. Így sikerült biztosítani a kereskedelem megélénkülését és a fürdővendégek tömeges forgalmát.

A századfordulót követő évtizedekben máshol is történtek változások a város külső-belső közlekedési kapcsolatainak alakulásában. A tapolcai út forgalmát háttérbe szorította a devecseri–pápai út. Ennek vonala a hosszúvölgyi Jókai utcán át egyre kevésbé volt alkalmas a növekvő forgalom lebonyolítására. Ezért 1907-ben útáttöréssel megnyitották az Óvári Ferenc utcát a Városháza és a Korona szálló között. Ezzel sokat javult a Jeruzsálemhegy és a városközpont kapcsolata, ami a jeruzsálemhegyi városrész fejlődését segítette. Az 1937-ben megépült viadukt és a Dózsa György út újabb jelentős változást eredményezett a város szerkezetében: összekötöttek két városrészt, a Jeruzsálemhegyet és a Temetőhegyet, a 8-as út jelentős átmenő forgalmát ezentúl pedig itt vezették el. Ezzel kiépült a város átkelési szakasza a mai Budapesti út–Kossuth Lajos utca (ma sétálóutca)–Óvári Ferenc utca–Dózsa György út–Szent István-völgyhíd–Pápai út nyomvonalon (GY. LOVASSY K. 1990).

A két világháború között épültek fel az Aranyoskút utca Nagytó utca között az ONCSA-házak. Az ONCSA-házakba a szegény sorsú, többgyermekes családok köl-

tözhettek. Ez utóbbi az Országos Nép és Családvédelmi Alap finanszírozásával megvalósult szociális beruházás volt. Az új tulajdonosok az egyszobás házak vételárát kedvezményes részletekben törlesztették. Hasonlóan egyforma telekkiosztással és egyforma házakkal találkozunk a közeli Síp utcában és a Tummler Henrik utcában. Ugyancsak a XX. század első felében épült ki a József Attila utca elején a villasor és a hozzá kétoldalt csatlakozó utcákban számos faragott tornácú, gazdag díszű lakóház. A József Attila utcán kifelé haladva a Szegfű és a Kiskőrösi utcák között Rott Nándor püspök adományából az I. világháború után szociális alapon osztottak ki telkeket. Ezek az egyforma házak alkotják a Nándorteleg magját. A telep a gazdasági válság után déli irányban növekedett családi házas beépítéssel. Ugyancsak családi házak épültek a két világháború között a Budapest út–Cholnoky Jenő utca–Bajcsy-Zsilinszky út által határolt háromszög alakú részben. Ezzel egy időben a Budapest úttól északra is kiépült egy nagy kiterjedésű városrész, az Újtelep. Határai a Jutasi út–Örház utca–Haszkovó utca–Hold utca és Nap utca.

Az 1960-as évektől a város településszerkezete alapvetően megváltozott. Kádártát 1973-ban, Gyulafirátót 1984-ben csatolták Veszprémhez. A várost fokozatosan lakótelepek gyűrűjébe zárták. (3. ábra)

3. ábra: Veszprém térbeli növekedése a XX. század közepétől napjainkig

Forrás: saját szerkesztés

Jelmagyarázat: 1. A várostest kiterjedése a XX. század közepéig 2. A lakótelepgyűrű

Jelentős kiterjedésű, eltérő karakterű lakótelepből három épült fel, a város három különböző pontján. Az 1960-as évek elején a Hóvirágtelep–Stadion utca–Egyetem utca által határolt Egyetemváros készült el. Többnyire négyszintes emeletes téglaházak épültek, köztük zöld parkokkal. Egy évtizeddel később, az 1970-es évek elején kezdtek hozzá a Jutasi úti lakótelep megépítéséhez. A munkákkal északról dél felé haladtak. Az első, még négyemeletes téglaházak a Jutasi út–Haszkovó utca sarkán készültek el, majd a Munkácsy út környékén már a győri panelgyár házgyári elemiből építettek lakótelepi magasházakat. Az utolsó panelépülettel 1985-ben végeztek az építők. A Cholnokváros panelépületei az 1970-es évek 2. felétől az 1989/1990-es évekig készültek veszprémi házgyári elemekből. Cholnokvárosnak kifelé, az elkerülő útgyűrű felé látható sorházak utcái az utóbbi 20 évben épültek be.

Az említett lakótelepeken túl szinte mindegyik városrészben találunk paneles vagy sorházas épületeket. Dózsavárosban az Avar utca sorházai az 1970-es évekből valók. Csererdő a két világháború között kezdett el fejlődni, majd a Bakony Művek 1968-as megalakulásától kezdve a munkásoknak típusházakból építettek lakótelepet. Itt egyébként az utóbbi 10 évben is születtek új utcák. Jeruzsálemhegy északi előterében az 1960-as évek végén készült el az Endrődi Sándor úti lakótelep, többnyire négyszintes, téglalapítségű kockaházakból. Ezzel egykorúak a József Attila utca–Egyetem utca torkolat lakótelepi házai. Az egykori téglagyár helyén a Takácskert sorházai, társasházai viszont a rendszerváltás utáni időszakban épültek. Az egykori szocialista brigádmozgalomban összefogással készültek az 1960–1980-as években az Egry József-lakótelep sorházai. A Baláca sor ugyanakkor az utolsó három évtizedben bontakozott ki. A lakóteleptől keletre a város déli peremén a Füredidombon az 1970-es évek sorházait találjuk, egy évtizeddel fiatalabbak a Cserepes utca–Varga utca hurok modern sorházai. A város északi szélén Bakonyalján – az egykori orosz laktanya területén – a kijevi házgyári elemekből épült tisztai lakásokat újjították fel, de teljesen új építésű, lakóparkszerű megoldásokat is láthatunk erre felé.

Külön kell szólnunk arról a lényeges változásról, amit a Belvárosban a régi vásártér és környéke, a Cigánydomb, a Cserhát és a Kossuth utca átépítése hozott. Politikai akaratból régi, értékes és városképi jelentőségű épületeket tüntettek el. Az új városközpont kialakításának munkálatai 1967-ben kezdődtek el. A húszemeletes lakóház, a hozzá kapcsolódó kereskedelmi központ, irodaházak, a Veszprém Hotel és a Cserhát-lakótelep végül nem igazodott sem a régi városszerkezethez, sem pedig a városképhez (BŐSZÉNÉ Szatmáry-Nagy A. 2008). Szerencsére a patinás belváros nagyobbik része – a Várhegy egyházi és oktatási intézményei, a várkapu előtti Óváros tér, a XVIII. századi város kereskedelmi központja, majd ettől délre a megyeszékhely hivatali és villanegyede – megmenekült a „modernizálástól”.

4. A VÁROS BEÉPÍTÉSE

Amint azt az előzőekben láttuk, a beépítésnél a természetföldrajzi adottságok fokozottan érvényesültek Veszprémben, amely a XV. század végéig a Várhegyre és a

váralja településekre terjedt ki. A Várhegy beépítése sűrű és vertikálisan tagolt volt, míg a váralján lévő településrészeket zárt, de alapvetően földszintes épületek jellemezték. A funkciók bővülésével és a lakosság szám növekedésével, Veszprém a XVI–XVIII. század során a Várhegytől délre kezdett terjeszkedni elsősorban a Vár déli kijárata előtti piactér környékén. Kezdetben a beépítés sűrű, de nem zártosult, ugyanakkor vertikálisan kevésbé tagolt volt, mely a polgári átalakulás és iparosodás során egyre inkább tagolttá vált.

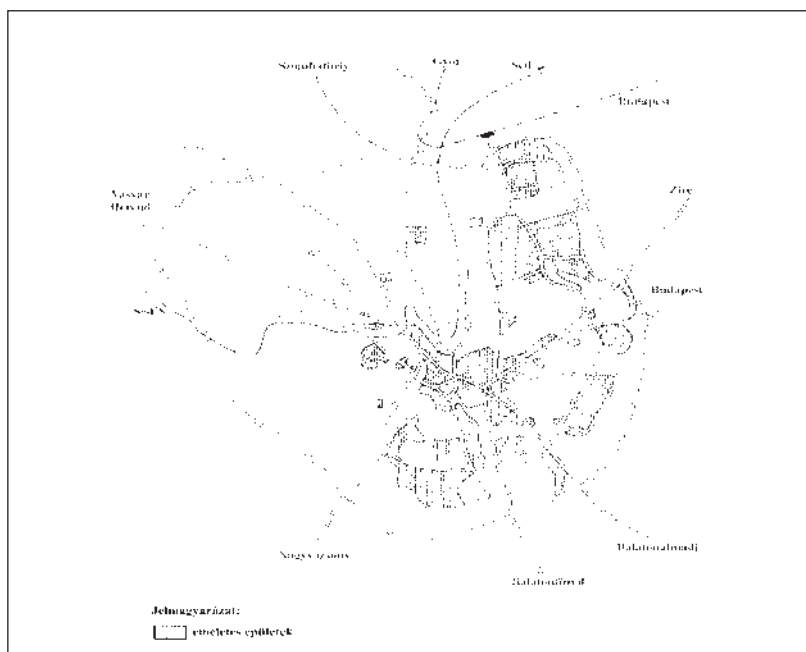
A XIX. századtól a beépítés jellegét egyre inkább a városrendezési előírások és a tudatos településrendezés befolyásolták és irányították. Kialakult a többszintes, városias megjelenésű városközpont, ahol sok középület épült. Megépültek az ON-CSA-házak, villasor alakult ki. Arányában ekkor, a XIX. század végétől a XX. század elejéig volt a legnagyobb az emeletes házak aránya. Az államszocialista időszak gyökeresen változtatta meg Veszprém beépítését. Egyrészt megépültek a többszintes tömbös lakótelepek, elsősorban a város keleti és déli részén, másrészt kiterjedt családi- és sorházas beépítésű városrészek jöttek létre. Ezzel együtt a szocialista városfejlesztési és építési elképzelések áldozatául esett a belváros zártan épült polgári házsorainak egy része, melyek helyén egy új városközpontot alakítottak ki. A rendszerváltozást követően még színesebbé vált a település beépítése, új, hagyományos technológiával épített lakótelepek ugyan már nem épültek, de megjelentek a lakóparkok és igényes családi házak épültek.

A beépítésnek hazánkban két fontos aspektusát szoktuk értékelni és figyelembe venni. Az egyik a beépítés zártága, a másik a vertikális tagoltsága. Veszprém beépítése mindkettő vonatkozásában bizonyos sajátosságokat mutat, amelyek eltérnek a hasonló nagyságú és funkciójú hazai közép- és/vagy nagyvárosokétól. Megfigyelhető, hogy napjainkban a *zártosult beépítésnek* milyen *kicsi a jelentősége* Veszprémben, ami az utcák gyakori irányváltoztatása miatt részben középkori eredetű sajátosság, részben a városi építészeti előírások sem ösztönözték az elmúlt két évszázadban a zártosult építkezést.

A *beépítés vertikális tagozódása* Veszprémben hasonló a dunántúli megyei jogú városokéhoz és *nagyobb, mint hazánk megyei jogú városainak átlaga*. Az emeletes lakóházak aránya 2001-ben 13,7% volt, mellyel Veszprém a hazai városok között a 14. helyen állt. Nem ismertek még a 2011-es népszámlálásnak a részletes adatai, így nem tudjuk most mennyi az emeletes lakóépület a városban, de felmérésünk során csupán néhány tucat 2001 után épült új lakóházat számoltunk össze, így véleményünk szerint napjainkban mintegy 1240 emeletes lakóház van Veszprémben.

Az emeletes épületek nagy többsége a városmagban és annak környékén, valamint a lakótelepeken található. Veszprém történelmi fejlődéséből fakadó sajátossága, hogy a lakótelepek az elkerülő gyűrűn belüli várostestnek a déli, a keleti, valamint az északkeleti részére épültek (4. ábra).

Veszprémben a hazai vidéki városokra jellemző beépítési típusok közül valamenynyit előfordul (CSAPÓ T. 2004). Az egyes típusok közötti arányok tükrözik a város történelmi fejlődéséből fakadó sajátosságait. A hazai vidéki közép- és nagyvárosokra

4. ábra: Emeletes beépítés Veszprémben

Forrás: saját szerkesztés

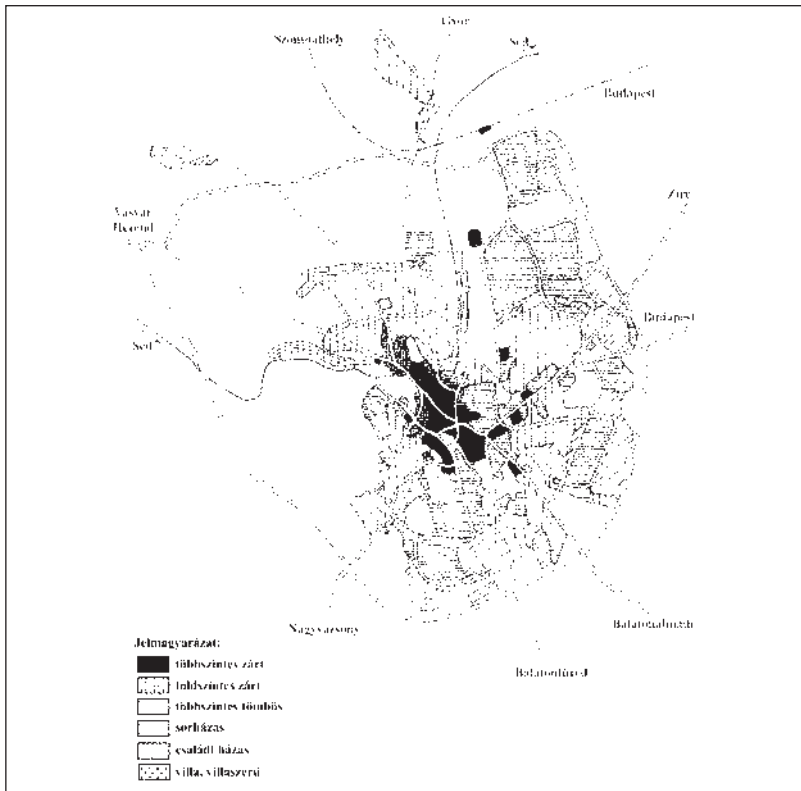
jellemző arányokhoz képest számos eltérést figyelhetünk meg. Kisebb az előfordulása a többszintes zárt, de különösen a földszintes zárt beépítésnek. Szinte teljesen hiányzik a fésűs, falusias beépítés, csupán néhány ilyen házat találtunk elszórtan Tizenháromváros területén, de nem tüntettük fel önálló típusként. Ugyancsak kihagytuk a hézagos földszintes beépítés feltüntetését, mivel csupán néhány ilyen épületet találtunk az egykori Szent Margit- és Szent Katalin-szegek területén. A fentiekkel szemben azonban sokkal gyakoribb a sorházas beépítés, melyet a településrendezési terv előírásai magyaráznak.

A *többszintes zárt*, nagyvárosias beépítés viszonylag kis területre, a szűkebben vett történelmi városmagra terjed ki Veszprémben. Magában foglalja a Várat, valamint az attól délkeletre eső sűrűn beépült óvárost a megyeházig, illetve kiterjed az óvárosból kivezető utcák egy részére is. Lazább, de szintén többszintes zárt a beépítés a történelmi városközponttól délre fekvő területen. Az épületek nagy többsége egy-, vagy kétemeletes, csak néhány magasabb ennél. A település központi részén kívül csak kisebb foltokban van még többszintes zárt beépítés.

A Mendöl-féle *kisvárosias földszintes zárt beépítés* igen kis területen fordul elő (MENDŐL T. 1963). Ilyen a beépítés, az erősen elaprózott telkekkel jellemezhető középkori szegek közül a Várat északról félkörben körülölelő egykori szegekben, melyek a város leghangulatosabb részei. Azonban a többnyire régi építésű kőházak

állaga sok esetben eléggé rossz, elhanyagolt. Földszintes zárt beépítésű még a Vártól délre eső Festő és Bem József utca egésze, és a Dózsa György út eleje. Ez a városrész és épületei későbbi kialakításúak (5. ábra).

A többszintes tömbös beépítés meghatározó Veszprém arculatában. Kiterjedését tekintve a családi házas mögött a második, a város beépített területének 25–30 százalékát teszi ki. Jelentőségét leginkább az jelzi, hogy a három nagy és több kisebb lakótelepen Veszprém lakosságának mintegy fele lakik.

5. ábra: Beépítési típusok Veszprémben

Forrás: saját szerkesztés

A három nagy lakótelep közül a legnagyobb a Jutasi, ahol a 2001-es népszámlálás szerint közel 20 ezer ember élt. A panelépületek többsége négyemeletes, de a lakótelep főbb útjai mentén tízemeletes, néhány egyéb utcában nyolcemeletes lakóházak is előfordulnak. A második legnagyobb lakótelep az Egyetemvárosban lévő Egry József-lakótelep, de ide tartozik az Egyetemváros többi többszintes tömbös beépítésű része is. Ezen a lakótelepen a 2001. évi adatok szerint közel hétézren laktak. Az egyetemtől délre lévő háromemeletes épületek jellegzetes szocreál stílusban

épültek. A későbbi épületek többsége középmagas, három-, illetve négyemeletes, téglából és nem panelből épült. A harmadik lakótelep a Cholnokvárosban van, ahol 4,4 ezer fő él (2001. évi adat), döntően négyemeletes, téglából épített tömbházakban. Ezen a lakótelepen a házak és a lakások már modernebb kialakításúak.

A három nagyobb lakótelepen kívül van még az 1960-as években kialakított, 13 db háromemeletes pontházból és egy ugyancsak háromemeletes szalagházból álló Endrődi Sándor-lakótelep, a Jeruzsálemhegy északi részén, az Állatkert szomszédságában. A Füredidombon is van kisebb tömbös beépítésű terület, az Almádi út és a Déli útgyűrű közötti háromszögben, a Kalmár tér környékén. Veszprémben, az 1970-es évtizedben új városközpontot alakítottak ki, melynek során a Cserhát városrész lepusztult, de szép polgári zárt ház sorai helyére új, vegyes magasságú tömbházakat húztak fel. Itt található a város legmagasabb, 20 emeletes épülete is, amely abszolút kirí környezetéből. A legfiatalabb tömbös beépítésű lakótelepet a Jutasi úti lakóteleptől északra, egy korábban hulladéklerakónak is használt szűz területen, a Bakonyalján alakították ki a rendszerváltozás után. A középmagas (három- és négyemeletes) tégláépületek már igényesebb kivitelezéssel készültek.

Veszprémben *kevésbé terjedtek el a lakóparkok*, amelyek lényegében modern, bizonyos többlétszolgáltatásokat nyújtó, elzárt kis lakótelepek. Ezek többszintes (négyemeletes) tömbös épületekből állnak. Igényesebb kialakítású a Cédrus lakópark, amely egy korábbi ipari területre épült a Füredidomb északi részén. A másik, ennél kisebb lakópark Cholnokváros déli részén található, szintén egykori ipari területen. További nem túl nagy lakópark épült a Deák Ferenc utcában 2002–2003 között lényegében a valamikori Kötő-Szövő gyár helyére, és a Mártírok útján 2009–2010-ben egy katonai temető helyén.

A *sorházas beépítésű részek* kapcsolódnak a lakótelepekhez, hiszen többnyire azok peremén, gyakran az elkerülő úthoz igen közel helyezkednek el. Ez a típus 1980 után jelent meg a városban, a sorházak többségét az elmúlt két dekádban építették. Ilyen a beépítés a Bakonyalja délkeleti részén, a Jutasi úti lakóteleptől délre, az Északkeleti útgyűrűnek a Kádártai úthoz közel eső részén, a Cholnokváros külső részén, a Füredidomb déli részén és az Egry József utcai lakóteleptől délre eső területen. A fentiekben túl kisebb foltokban szórtan fordul még elő sorházas beépítés (Jeruzsálemhegy nyugati fele, Dózsaváros, Csererdő).

Mint általában a hazai városoknál is, *Veszprém beépített területének hozzávetőlegesen a felén családi házak találhatóak*. Építési idejük, ebből fakadóan állaguk, valamint nagyságuk és formájuk nagyon különböző. A legrégebben épített családi házak a belvárost körülvevő városrészekben találhatóak (História Kert környéke), de a terület folyamatosan megújul. Régebben épült családi házak jellemzőek még a középkori eredetű Sárszeg nyugati felén. Itt az épületek állaga rossz, a házak nagy része komfort nélküli. A városközponttól északra elhelyezkedő Dózsaváros XVIII. századi alapítású, korábban Tizenháromvárosnak nevezték. Itt a telkek kicsik, a beépítés sűrű, a házak nagy többsége régi (80–120 év) építésű, az állaguk igen vegyes. Az egész városrész folyamatosan átépülőben van, keverednek egymással a régi és az új

épületek. Végül szintén régi építésű házak jellemzik a XVIII. században kialakított Jeruzsálemhegy nagyobbik részét, ahol az utcák zezzugosak, a telkek kicsik.

Az első világháborút követően épült ki az egyetem és a városközpont között elhelyezkedő Nándortelep, ahol 25–50 éve épült családi házak találhatók. A telep egésze gondozott, elegáns, kisvárosias, a házak állaga jó, a főbb utakhoz közel egy-egy villaszerű ház is található. Szintén a két világháború között épült ki az Újtelep, elég egységes kialakítású családi házakkal. A Füredidomb és a Cholnokváros családi házainak a zöme a II. világháború után, elsősorban 1960 és 1990 között épült. A házak és környezetük kertvárosias, a telkek és az épületek nagyobbak, a házak állaga jó. A legújabb építésű családi házak a Giriceses-dombon és a Takácskertben vannak, melyet gyönyörű, néha villaszerű hatalmas alapterületű, új családi házak jellemeznek. A beépítés viszonylag sűrű, mindkét városrész nagyon elegáns.

Veszprém külső lakóövéhez tartozik Gyulafirátót, Jutaspuszta, Kádárta, Szabadság-lakótelep és Csatárhegy, melyek homogén módon családi házias beépítésűek. Szabadság-lakótelepen és Jutaspusztán inkább a régebben, a többiben inkább az újabban épített házak vannak többségben. Csatárhegy korábban kiskertekkel rendelkező üdülőterület volt, de napjainkban már egyre több szép kialakítású családi ház is épül.

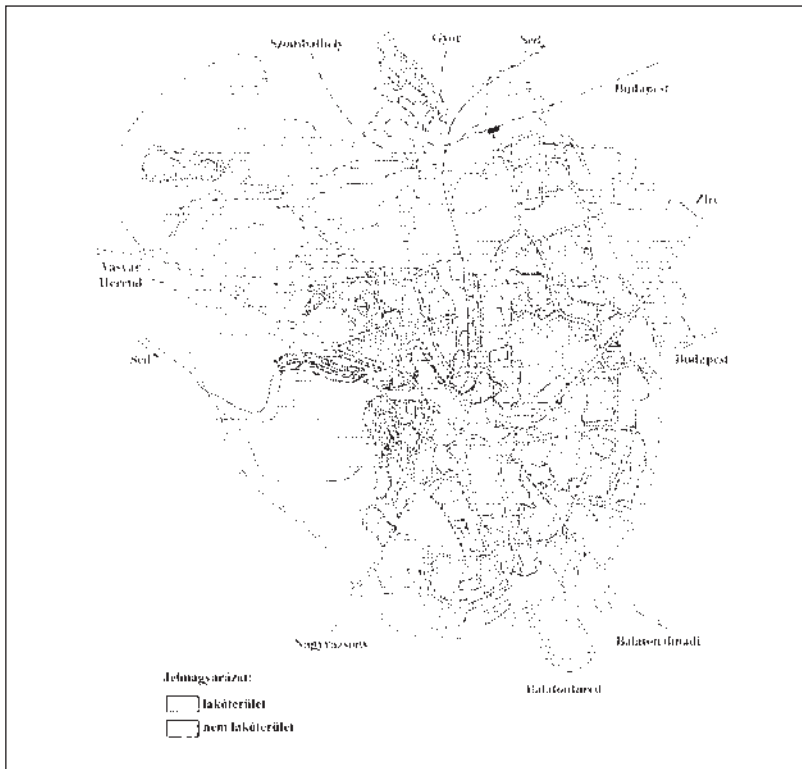
Bár a veszprémiek a városközponttól délre, a Kálvária-domb környékének egy részét villanegyednek nevezik, de morfológiai-településföldrajzi szempontból nézve csupán *néhány épület nevezhető valóban villának*. Kétségtelen, hogy a Kálvária-domb és az Erzsébet sétány környéke egyike Veszprém legszebb részeinek, ahol valóban van néhány, a XX. század elején épült villa, de villanegyednek azért nem nevezhető. Van még ezen kívül néhány villa a Jeruzsálemhegy északi részén, a Kert utcában és a József Attila utca elején is.

5. A VÁROS FUNKCIONÁLIS SZERKEZETE

Veszprém funkciói, vele együtt népességszáma, beépítése és mindezek következtében *a területfelhasználás módja is többször változott a története során*, mint azt korábban bemutattuk. A legnagyobb változások azonban az elmúlt 60–65 év során történtek, egyrészt az államszocialista időszakban, másrészt a rendszerváltozást követően. A változások egyik kézzelfogható mutatója a város belterületén belül a lakó- és a nem lakóterületek aránya. Mind az államszocializmusban, mind a 22 éve kialakult piacgazdaságban megnövekedett a nem lakóterületek aránya a lakóterületekhez képest.

A hazai megyei jogú városokban a lakó- és a nem lakóterületek aránya nagyjából egyenlően oszlik meg a városok teljes belterületén belül (CSAPÓ T. 2005). *Veszprém*ben a beépített területek nagyobb része ipari-, zöld-, oktatási-, egészségügyi-, kulturális-, kereskedelmi/szolgáltató- és egyéb szerepkörű (6. ábra).

6. ábra: A lakó- és a nem lakóterületek megoszlása Veszprémben

Forrás: saját szerkesztés

Városközpont, CBD

Veszprém városközpontja a város területéhez viszonyítva nem jelentős kiterjedésű, ám igen markáns jegyekkel rendelkezik, és egyértelműen lehatárolható. A korábbi évszázadokban a város központja a Vár volt, de a XVIII. század végétől egyre inkább attól délre is tolódott. A XIX. század végétől kezdve sorra épültek a megyei és városi középületek, míg végül az 1960-as évek végén megkezdték az új belváros kialakítását régi patinás polgári épületek lebontásával. Ezzel a városközpont területe jelentősen megnövekedett egy új, modern résszel. Az elmúlt két évtized piacközpontú szemléletéből fakadóan a városközpont funkcionálisan fokozatosan átalakul. A lakófunkció folyamatosan és egyértelműen kiszorul, a lakások helyét üzletek, különböző pénzügyi-, gazdasági- és üzleti szolgáltatások veszik át. Egyre több a fentiek túl a vendéglátóipari egység és különféle új típusú intézmény.

Míndez abba az irányba mutat, hogy a városközpont fokozatosan átalakul, egyre markánsabb a city jellege, azonban az átalakulás üteme valamivel kisebb, mint a hasonló nagyságú és szerepkörű hazai városokban. Határait elsősorban az ott előfor-

duló intézmények, üzletek, és munkahelyek sűrűsége jelöli ki. A városközpont magában foglalja a Vár teljes területét, az Óváros tér környékét, a Cserhát déli részét egészen az Autóbusz-pályaudvarig, de kiterjed a régi 8. számú főútvonalról délre eső területre is, az Iskola, az Egyetem és a Mártírok utcák mentén. *Funkcionálisan nem egységes, három részre tagolható.* A Vár és bejárata előtti egykori piactér a városközpont igazgatási és egyházi része, ahonnan már régen kiszorult a lakófunkció. Itt több kulturális, egyházi és igazgatási intézmény található. Az Óváros tér környékét a Fortuna udvar köti össze az új Belvárossal, melynek gerince a Kossuth Lajos utca. Mindkét terület vegyes funkciójú, itt még számos lakás található, ugyanakkor a lakófunkció gyorsuló ütemben szorul ki. Ez a terület a veszprémi city központi üzleti negyede, hiszen itt az üzletek, szolgáltatások, és a vendéglátó-ipari egységek dominálnak. A városközpontnak a régi 8. számú főútvonalról délre lévő területe a city oktatási, kulturális és egészségügyi része, számos közintézménnyel és kevés lakással.

A városközpont arculatilag heterogén, vertikálisan tagolt, többnyire 2–4 szintes, zártos épületek alkotják, de újonnan épült többszintes tömbházak is előfordulnak. Az épületek jó része felújított, a város műemlékeinek, vagy műemlék jellegű épületeinek a zöme itt található. A közel negyven éve épített új városközpont arculatilag jelentősen eltér a történelmi városmágtól, hiszen többségben négy- és hatemeletes tömbházak alkotják.

Perifériális bevásárlóközpontok, szubcentrumok

A piacgazdaságra való áttérés egyik következménye volt a hazai közép- és nagyvárosainkban a különböző hipermarketek és bevásárlóközpontok megjelenése városaink ki- és bevezető útjainak és/vagy a várost elkerülő körgyűrűinek mentén, amelyek idővel az adott városok szubcentrumaiként (is) és a fogyasztás katedrálisaként funkcionáltak (CSAPÓ T. 2009. SIKOS T. T.–HOFFMANN Iné 2004). A hazai megyei jogú városok közül talán *Veszprémben érvényesült legjobban a várost körülvevő elkerülő út, vonzó hatása a hipermarketek, szakáruházak és bevásárlóközpontok megtelepedésére.* Ugyanis ezek nagy többsége az elkerülő út mentén található, elsősorban a Keleti-, Északkeleti- és az Északi útgyűrű mentén, ott, ahol a nagy népességű lakótelepek is vannak.

A legnagyobb, legjelentősebb szubcentrum az Északkeleti útgyűrű mentén alakult ki, a 20 ezer lakosú Jutasí úti lakótelep közelségének következtében. Itt van a Tesco hipermarket, az OBI szakáruház, több szupermarket és autószalón. A másik nagy szubcentrum a Déli- és a Keleti útgyűrű találkozásánál alakult ki. Ennek magját az Interspar hipermarket és a Stop Shop bevásárlóközpont adja, ezt egészítik ki az autószalónok, különböző raktáruházzal és kereskedelmi-szolgáltató egységek. A harmadik szubcentrum az Északi útgyűrűtől nyugatra, a Házgyári út mentén van. Ez a rész a korábban itt lévő ipari területek részleges átalakulását követően alakult ki, mely folyamat még napjainkban is zajlik. Nagy hipermarketek itt nincsenek, a legnagyobb kereskedelmi egység a Fórum Bevásárlóközpont, ezen kívül sok raktáru-

ház, köztük az Interfruct, található ezen a területen. Külön kell szólni a Budapesti úton, a régi vasútállomás mellett található Balaton Plázáról, amely Veszprém legnagyobb bevásárlóközpontja. Hatására a környékre, elsősorban a főút mentén, több kisebb-nagyobb üzlet és szolgáltatóház települt meg, melyek révén ez a városrész a városközpont keleti meghosszabbításának is tekinthető.

Ipari területek

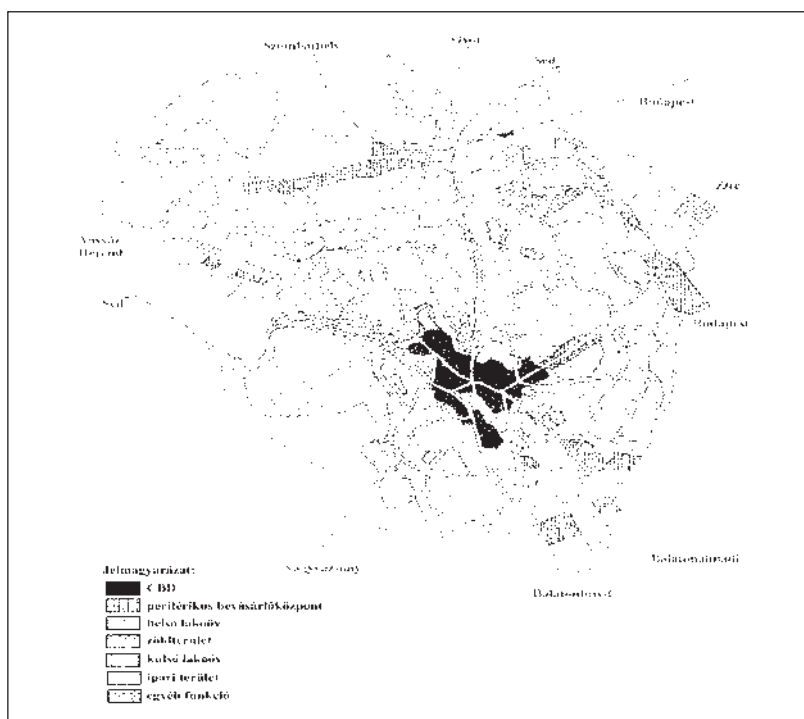
Veszprémben az ipari területek a lakóterületektől jól elkülönülten a város észak, északnyugati részén helyezkednek el. *Az övezet területi elhelyezkedését kezdetben a vasútvonal, de az elmúlt húsz évben inkább a várost elkerülő körgyűrű határozza meg.* Az övezet északi terjeszkedésével egyidejűleg sorra számolódnak fel a belső lakóövében található ipari üzemek, amelyek ma már enkláve szerűen fordulnak elő elsősorban a város déli és keleti részein. Helyükre lakóházak, olykor lakóparkok épültek. Az egyik legnagyobb ipari enkláve a Budapest–Cholnoky Jenő–Viola utcák által határolt területen van, ahol ipari üzemek, raktárak, a Pannon Klaszter és különböző ipari szolgáltatások találhatók. A terület egy része erősen lepusztult. A másik beékelődött ipari terület az Alsóvárosi temető és a Bajcsy Zsilinszky utca közötti részen van, ahonnan az ipar fokozatosan kiszorul, helyét lakóházak és kereskedelmi egységek vették át, de van, ahol beépítetlen a terület. A Jutasi úti lakótelep és az Újtelep határán, szintén lakóterületbe ékelődve található a Veszprémi Nyomda. Végül az Egyetemváros nyugati részén, a József Attila–Stadion utca és a Stadion köz által határolt részen van még néhány ipari cég, de a régi ipari üzemek helyén többnyire közintézmények (ÁNTSZ, TV, Munkaügyi Központ) és kereskedelmi vállalkozások vannak.

A város összefüggő, nagy ipari területe északon, az Iparváros területen található (6. ábra). Vannak itt régebbi létesítésű vállalkozások, csakúgy, mint újonnan létrejötték. Az előbbiek közé tartozik a Vasútállomás és a környékén található Mélyépítő Vállalat és a Városi Szennyvíztisztító Telep, az elkerülő út mentén lévő Agroker és Bramac Kft., a Kistó utca környéki Veszprémtej, vagy a Pápai út menti Balaton Volán, Vegyészert raktárak, Veszprém megyei Víz- és Csatornaművek. Az új vállalkozások döntően az Iparváros nyugati felén vannak. Ilyen a Schiedel Kéménygyár Kft., a Continental Teves Magyarország Kft., a Pannon Lapok Társasága Kiadói Kft., a Valeo Auto Electric Kft., az Unilever Magyarország Kft. Veszprémi Algida Jégkrémgyára, a Lassenberger Knauf Kft. és a Balluff Elektronikai Kft. Az egykor Veszprém legnagyobb vállalatának számító Bakony Művek több kisebb ipari-szolgáltató cégére esett szét, és ma is Csererdőn található.

Városi zöldterület

Veszprémben nagy az aránya a városi zöldterületeknek, melyek nagy része erdő. A településnek szerencsés a fekvése, hiszen a Veszprémi fennsíkon, a Déli Bakonyban található, nyugatról és északról nagy erdők veszik közre. Közülük a legjelentősebb a Jutasi erdő. Azonban nem csupán a külső részekén vannak erdők, hanem a

város belsőbb részein is. Erdő borítja a Gulya-dombot, a Szalay-dombot, a Sere-dombot, de erdő van a Séd mentén, az Aranyos-völgyben is.

7. ábra: Veszprém funkcionális szerkezete

Forrás: saját szerkesztés

A városban több temető található. A régebbiek közé tartozik az Alsóvárosi, a Felsővárosi, az Izraelita és a jeruzsálemhegyi református temető. Veszprém legújabb, egyben legnagyobb temetője a Vámosi úti temető, ahol helyet kapott a Katonai temető is. Az utóbbi években felszámoltak két szovjet katonai temetőt. Az eltemetett katonák maradványait a Katonai temetőben helyezték el. A fentiekén túl további temetők találhatóak az egykor önálló faluként funkcionáló Kádártán és Gyulafiratóton.

Számos park van Veszprémben elsősorban a Belvárosban, illetve a Séd folyásához kötődően. Közülük a jelentősebb a Barátság park, a Színházkert, a Kálvária domb parkjai, a Benedek hegyet körülvevő park és játszótér, a Völgykút-völgyben lévő park és a Buhim-völgyben nemrég kialakított História kert. Veszprém legjelentősebb és legismertebb parkja, a Kittenberger Kálmán Növény- és Vadaspark Jeruzsálemhegy nyugati részén, amely az ország egyik legszebb fekvésű állatkertje.

A városi zöldterülethez tartoznak a sport- és szabadidő területek is. A városban sok ilyen jellegű építmény, illetve terület található, de közülük ki kell emelni a Szabadidő Sportcentrumot, a Veszprém Arénát, a Belvárosi Sportszertartókat, valamint az Egyetemváros déli részén lévő stadiont és különböző sportpályákat. Kiseb helyi jelentőségű sportpályák vannak még Dózsaváros északi részén az ottani oktatási intézményekhez, és az Érseki Hittudományi Főiskolához kapcsolódóan. Sajátos, de Veszprém azon kevés megyei jogú városok közé tartozik, ahol nincs városi strandfürdő.

Belső lakóöv

A településen *a belső lakóöv valóban övszerűen veszi körbe a városmagot*, a tér minden irányában. Ez a hazai városok között is ritkaságszámba megy. A belső lakóövben, bár funkcionálisan elsősorban lakóterület, számos oktatási, egészségügyi, kulturális intézmény és kereskedelmi-szolgáltató vállalkozás is előfordul. A belső lakóöv keleti és részben déli felét döntően többszintes tömbös beépítésű lakótelepek, kisebb részben sorházas városrészek alkotják, mint a Bakonyalja, Jutasi úti lakótelep, Cholnokváros. Délen Füredi dombon és az Egyetemvárosban vegyes a beépítés (sorházas, családi házas, többszintes tömbös). A többi, a belső lakóövet alkotó városrész, mint Jeruzsálemhegy, Dózsaváros és Újtelep alapvetően kertvárosias, többségében családi házas beépítésű. Ez utóbbi három városrész tisztábban lakófunkciójú.

Külső lakóöv

Veszprém funkcionális szerkezetének sajátossága, hogy egyrészt *a külső lakóöv területe a város egészéhez képest kicsi*, másrészt csak és kizárólag *a településhez csatolt egykori falvak alkotják*, úgymint Csatár, Gyulafirátót, Jutaspuszta, Kádárta és Szabadságpuszta. Ezek a városrészek a várost elkerülő környéken kívül vannak, esetenként jelentősebb távolságban, ezért a város funkcionális szerkezetét bemutató ábrán nem is jelöltük mindegyiket (7. ábra). A külső lakóöv, mint általában a hazai városokban, nem alkot valódi övet, elszórtan helyezkedik el a város körül. Arculatuk, beépítésük kertvárosias, esetenként falusias, döntően családi házak jellemzik. Funkciójuk csaknem tisztán lakófunkció, üzletek és/vagy intézmények elvéve fordulnak elő.

Egyéb funkciójú terület

Veszprém, történetéből és elhelyezkedéséből fakadóan régóta *jelentős katonai szerekpörrel is rendelkezik*. A Vártól nyugatra, a Jókai Mór utca mentén a dolomit sziklákban van a Honvédelmi Minisztériumnak híradástechnikai bázisa, de itt találjuk a Hadkiegészítő Parancsnokságot is. Bakonyalján, a Jutasi út baloldalán nagy laktanya helyezkedik el. Maga Jutas is jelentős katonai bázis volt a XX. században. Végül a Külső Kádártai úton található a Büntetés-végrehajtási Intézet.

6. ÖSSZEGRZÉS

Veszprém alaprajza ma is híven tükrözi történeti fejlődését: a középkori város településszerkezetében a vár uralkodó szerepét a váraljai települések fokozatosan kialakuló gyűrűje emelte ki. A későbbi korok alaprajzi bővülése során a vár megtartotta központi jelentőségét, de az őt körülvevő, vele közel egymagasságú dombok platóinak bevonása a településfejlesztésbe a város felépítésének új rendjét eredményezte.

Veszprém azon kevés magyar középvárosok egyike, ahol a beépítést a természeti adottságok sokáig és erősen befolyásolták. A település beépítése alapvetően városias, sajátossága, hogy a vertikális tagozódás nagyobb, a horizontális zárttság pedig kisebb arányú, mint a hasonló nagyságú hazai városokban. Veszprémben a hazai vidéki városokra jellemző beépítési típusok közül valamennyi előfordul, de az egyes típusok közötti arányok tükrözik a város történeti fejlődéséből fakadó sajátosságait. Viszonylag kicsi a többszintes- és a földszintes zárt, szinte teljesen hiányzik a fésűs és a hézagos földszintes beépítés, ugyanakkor nagyarányú a többszintes tömbös és a sorházas beépítés. A családi házak, hasonlóan a legtöbb hazai városhoz, a beépített lakóterületnek közel a felét teszik ki.

A város funkcionális szerkezete az elmúlt két évtizedben jelentősen átalakult. Napjainkra a nem lakóterületek aránya nagyobb a lakóterületeknél. A városközpont hármas tagoltságú és egyre inkább city jellegű. A hipermarketek és a bevásárlóközpontok megjelenésével a körgyűrű mentén három szubcentrum alakult ki, melyek egyre inkább átveszik a városközpont kereskedelmi szerepkörét. A város ipari területei jelentős nagyságúak és a rendszerváltozást követően átalakultak, egyben megújultak. Barna, vagy rozsdáövezet már alig található. Számottevő az aránya a városi zöldterületnek, amely a sok városi parknak, de még inkább a természeti adottságokból fakadó nagy erdőszülségnek köszönhető. A lakóterületek közül a belső lakóöv ténylegesen is övszerűen veszi körbe a városközpontot és jóval nagyobb, mint a széttagolt, csak a csatolt településrészekben található külső lakóöv.

Az adatgyűjtés lezárult 2011. november hónapban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BELUSZKY P. 2003: Magyarország településföldrajza. Általános rész. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2003. 568 p.
- BÓSZÉNÉ Szatmáry-Nagy A. 2008: Veszprém város története a kezdetektől napjainkig. – Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata és a Művészetek Háza, Veszprém, 2008. 303 p.
- BULLA B.–MENDŐL T. 1999: A Kárpát-medence földrajza. – Lucidus Kiadó, Budapest, 1999. 420 p.
- CHOLNOKY J. 1938: Veszprém. – (A Balatoni Társaság Könyvtára IV.) Budapest, 1938. 184 p.
- CSAPÓ T. 2004: Néhány gondolat a hazai városok beépítéséről. = Területi Statisztika, VII. évf. 4. sz. Budapest, 2004. pp. 332–351.
- CSAPÓ T. 2005: A magyar városok településmorfológiája. Savaria University Press, Szombathely, 2005. 204 p.

- CSAPÓ T. 2009: Hypermarkets, specialised stores and shopping centres in the Hungarian towns and cities. In: Csapó T.–Kocsis Zs. (szerk.). A közép- és nagyvárosok településföldrajza. University Press, Szombathely, 2009. pp. 90–109.
- GY. LOVASSY K. 1990: Útgyűrű Veszprém körül. – In: IKITS T. (szerk.): Veszprém megyei közutak története. Veszprémi Közüti Igazgatóság, Veszprém, 1990. pp. 75–86.
- GY. LOVASSY K. 2000: A veszprémi Szent István völgyhíd. – In: GÉCZI J. (szerk.): A Séd völgye Veszprémben. Bősze Ferenc kiadása, Veszprém, 2000. pp. 43–47.
- HUNGLER J. 1988: Veszprém településtörténete. – Eötvös Károly Megyei Könyvtár (Horizont Közművelődési Kiskönyvtár 14.), Veszprém, 1988. 383 p.
- JANKÓ F. 2005: A települések belső szerkezetének vizsgálata: a „Mendöl-módszertől” a szociálgeográfiáig. = Földrajzi Közlemények, 2005/1–2. pp. 15–30.
- KOCSIS Zs. 2011: Az 1971. évi Országos Településhálózatfejlesztési Koncepció Veszprém megyében. – In: CSAPÓ T. – KOCSIS Zs. (szerk.): Az 1971. évi OTK és hatása a hazai település-szerkezetre. Savaria University Press, Szombathely, 2011. pp. 104–113.
- KOROMPAY Gy. 1957: Veszprém. – Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1957. 273 p.
- KOROMPAY Gy. 1969: Veszprém városszerkezete. = Városépítés, 1969. 3. pp. 6–11.
- KOVÁCS Z. 2007: Néesség- és településföldrajz. – ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2007. 239 p.
- LENNER T. 2011: Lakótelepek a megyeközpontokban: az OTK, mint városfejlesztési koncepció. – In: CSAPÓ T.–KOCSIS Zs. (szerk.): Az 1971. évi OTK és hatása a hazai településszerkezetre. Savaria University Press, Szombathely, 2011. pp. 95–103.
- MAJDÁN J. 2003: A vasúti csomópontok dunántúli falvak és városok népességét növelő hatása. In: FRISNYÁK S.–TÓTH J. (szerk.): A Dunántúl és a Kisalföld történeti földrajza. Nyíregyháza–Pécs, 2003. pp. 361–370.
- MENDÖL T. 1963: Általános településföldrajz. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963. 465 p.
- SIKOS T. T.–HOFFMANN Iné 2004: A fogyasztás új katedrálisai. Magyarország az ezredfordulón. Sorozatszerkesztő Glatz F. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2004. 380 p.
- SOLYMOSI L. 2000: Veszprém korai történetének néhány kérdése. In: Válaszúton. Pogányság–kereszténység, kelet–nyugat. Konferencia a X–XI. század kérdéseiről. – MTA–VEAB, Veszprém, 2000. pp. 129–157.
- SZIRMAI V. 2010: A Kárpát-medence régiói 12. Közép-Dunántúl. – Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, 2010. 503 p.

JEGYZETEK

¹ A tanulmány a Földrajzi Közlemények (2012) 136:(4) 439–452. oldalán megjelent publikációnk átdolgozott változata.

² PhD, főiskolai docens NYME TTK Földrajz- és Környezettudományi Intézet Társadalomföldrajz Intézeti Tanszék e-mail: lentibor@ttk.nyme.hu

³ Habilitált tanszékvezető főiskola tanár NYME TTK Földrajz- és Környezettudományi Intézet Társadalomföldrajz Intézeti Tanszék e-mail: csapotom@freemail.hu

Önképzőköri könyvtár a veszprémi piarista gimnáziumban

A felső ifjúsági és az önképzőkör könyvtárának jegyzéke,
1935

KOLOZS BARNABÁSNÉ

A 18. SZÁZADTÓL TANÜGYI RENDELETEK (Ratio Educationis 1777, II. Ratio Educationis 1806) írták elő a középiskolák számára a tanulók osztályonkénti névsorának és érdemjegyeiknek nyomtatásban történő megjelentetését.

A classificatiók után az 1849-ben kiadott Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen pedig kötelezővé tette az értesítők (később évkönyvek elnevezéssel jelentek meg) kiadását, meghatározva a tartalmukat is. A tanári programértekezésen kívül tartalmazniuk kellett a fontosabb tanügyi rendelkezéseket, a tanév eseményeit (hivatalos látogatások, tanulmányi kirándulások, ünnepélyek, gyászesetek stb.), az iskolai szervezetek és egyesületek működésének leírását, a szertárok és a könyvtárak gyarapodását, a tanárok névsorát, munkásságukat és társadalmi megbízatásait, statisztikai adatokat, az elvégzett tananyagot, a használatos tankönyvek jegyzékét, a tanulók osztályonkénti névsorát és érdemjegyeit.

Az értesítők szerkesztését iskolánként más és másképpen végezték. Némely tanintézet az inséges években, amikor nem volt anyagi lehetőségük az értesítőjüket kinyomtatni, autográf példányokat tett közzé.

A veszprémi piarista gimnáziumban csodálatra méltó részletességgel rögzítették az iskolai élet történéseit: az ünnepségek műsorszámait, az önképzőköri pályázatok pályatételeit és díjnyertes dolgozatait, valamint a szertáraik és a könyvtáraik gyarapodását is.

Ez utóbbiakról az értesítők tudósításain kívül önálló kiadványokat is összeállítottak: 1898-ban két kis füzetben kiadták az ifjúsági A (1–4. osztály) és B (5–8. osztály) könyvtár nyomtatott katalógusát. A tanári könyvtár állományáról készült jegyzék az 1898/1899. és az 1899/1900. tanévi értesítőjükben két részben jelent meg.¹

A korabeli szokások szerint a tanintézetekben megalakuló szervezetek, egyesületek (Mária Kongregáció, önképzőkör/ök, cserkészegyesület stb.) megalakulásukat követően rövidesen döntöttek arról is, hogy tagjaik számára könyvtárt alapítsanak. A nemes igyekezet, hogy az olvasási kultúrát fejlesszék és támogassák, a gyakorlatban sok párhuzamos könyvbeszerzést eredményezett, és kissé széttagolta az iskolákban gyarapodó könyvanyagot.

A veszprémi gimnáziumban a tanári és az ifjúsági könyvtárakon kívül alakultak még kisebb könyvgyűjtemények: önképzőköri könyvtár, diáksegélyező könyvtár, a Mária Kongregáció könyvtára és a cserkészkönyvtár.²

Az iskolában 1885-ben alakult meg az Ányos Önképzőkör. Lévay Imre³ igazgató, aki az 1874/1875. tanévtől az 1887/1888. tanévig vezette a gimnáziumot, 1885. október 14-én hirdette ki felhívását az önképzőkör megalakítására, amely még ez év őszén meg is alakult. A kört Ányos Pál (1756–1784) pálos szerzetes-költőről nevezték el, aki az iskola egykori tanulója volt. Az Ányos-kör történetének első kilenc évét Tölcsey Ferenc⁴, a továbbiakat az államosításig Lichtneckert András⁵, a teljes történetét Stéhli Ferenc⁶ dolgozta fel a gimnázium évenként kiadott értesítői alapján. A kör első tanárelnöke az 1885/1886. tanévtől egészen 1895/1896-ig dr. Hénap Tamás⁷ volt. Rajta kívül Buda János⁸ látta el hosszabb ideig, 1934/1935–1941/1942. tanévig ezt a feladatot. Egyébként szinte évente váltották egymást a tanárelnökök. Volt a körnek ifjúsági elnöke és ifjúsági tisztikara (alelnök, jegyző, pénztáros, könyvtáros, háznagy). Rendes tagjai a 7–8., pártoló tagjai az 5–6. osztályos diákok lehettek.

Az önképzőkör egyik tevékenysége a közgyűlések szervezése, megtartása volt. Ezeken szavalatok, előadások, felolvasások hangzottak el nagy bőséggben. A megalakulást követő második tanévben, 1887/1888-ban 23 rendes, egy alkalmi és egy díszgyűlést tartottak, amelyeken 111 szóbeli előadás, ebből 23 felolvasás hangzott el. Bírálatra 50 művet nyújtottak be, 39 verset, 9 prózát és 2 fordítást. Az önképzőkör rendezte a március 15-ei, az április 11-ei (az 1848-as törvények szentesítésének évfordulója), az október 6-ai megemlékezéseket, valamint nevezetesebb irodalmi és történelmi évfordulók - Petőfi, Vörösmarty, Kossuth, Széchenyi stb. – ünnepségeit. Némelyik tanévben színi előadásokat is bemutattak. Az önképzőköri tevékenység leglényegesebb részét képezték a pályázatok. Szinte minden tantárgyból írtak ki a tanárok pályatételeket. Lehetett készíteni verses és prózai alkotásokat, fordításokat, tanulmányokat. Ezek közül a nyertes műveket (valamint az önképzőköri tevékenységet) a tanév végén tartott díszközgyűlésen jutalmazták.

Az 1930-as években a kör működése kissé átalakult. „... azt tűzte ki programul maga elé, hogy tagjait az életre készíti elő,” „... hogy a megszokott irodalmi munkálkodás helyére gyakorlatibb, az életben inkább hasznavehetőbb műsorszámokat állítson,” és „tisztá léggört” „teremtsen mindazokban a kérdésekben, amelyek az ifjúságot akár iskolai tanulmányaiból kiindulva, akár a korszellem hatása alatt érdeklik.”⁹ Már az 1920-as évek második felében megkezdődött a speciális tagozatok, az ún. szakosztályok kialakulása. Így jöttek létre a repülő szakosztály, a Laczkó Dezső Kör, a Zichy Mihály Rajzkör és más szekciók.

Az Ányos Önképzőkör könyvtára

A kör könyvtáráról az első feljegyzés már a megalakulás évében, az 1885/1886. tanévi értesítőben található: „A VII. és VIII. osztály növendékei e tanév elején

önképzőkört alakítottak, mely Ányos-kör név alatt Lévay Imre igazgató védnöksége mellett 16 rendes közgyűlést tartott, melyhez mint 17-ik a bezáró gyűlés járt május 30-án. Az Ányos-körben volt 91 szavazat, megbíráltatott 67 mű, ezek közt 32 verses és 35 próza, a költeményekből elfogadtatott 6, a prózaiakból 11. A kör szelleme hathatósan öregbítette az ifjúság hazaszeretét.” „Főtisztelendő Knezevich József, lajoskomáromi plébános úr, a gymnasiumban alakult Ányos-kör [leendő] könyvtára javára több könyvet ajándékozott.”¹⁰

A könyvtár azonban ténylegesen csak évek múlva alakult meg. Tölcsey Ferenc iskola-történeti munkájában így emlékezik erről. „Följegyzésre méltónak találjuk azt is, hogy a kör ez évi gyűlésein [az 1888/1889. tanévben] pendített meg az Ányos-kör könyvtárának eszméje, a mely azonban az alaptőke csekély volta miatt jobb időkre halasztatott.”¹¹ Valószínűleg az 1890-es évek végétől, az 1900-as évek elejétől kezdték gyűjteni a könyveket.

A könyvtár gyarapodása

Az önképzőköri események bőséggel áradó felsorolásában először 1901/1902-től bukkanhatunk nagyon szerény könyvtári vonatkozású tudósításokra. Ebben a tanévben Ráday Gyula úrtól ajándékként érkezett a könyvtárba Bárd Miklós: Versek, Gárdonyi Géza: Április, az Új Idők (szerk. Herczeg Ferenc) 1895–1901. évfolyamai 14 kötetben, a Magyar Dekameron – Magyar írók I–V. : Száz magyar író, száz elbeszélései 1–5. kötete, az Almanach (szerk. Mikszáth Kálmán) 1894–1902. évfolyamai 9 kötetben, Verő György: Kain. Vételként szerepelnek a Kisfaludy Társaság Évlapjai XXXIII. kötet, a Magyar Iparművészet, az Országos Képzőművészeti Társulat kiadványai, a Tanulók Lapja és az Uránia című időszak kiadványok.

Ezt követően lassan gyarapodott a gyűjtemény. Adatait táblázatosan összesítettük.

Tanév	Vétel	Ajándék
1902/1903.	4 kötet + folyóiratok	folyóiratok
1903/1904.	2 kötet + folyóiratok	4 kötet + folyóiratok
1904/1905.	7 kötet + folyóiratok	–
1905/1906.	– kötet + folyóiratok	–
1906/1907.	– kötet + folyóiratok	1 kötet + folyóirat
1907/1908.	2 kötet + folyóiratok	folyóiratok
1908/09–1916/17.	– kötet + folyóiratok	–
1917/18–1924/25.	nincs adat	–
1925/1926.	200 kötet (6.000.000 K értékben)	–
	13 kötet + folyóiratok	–
1926/1927.	50 kötet + folyóiratok	–
1927/1928.	70 kötet + folyóiratok	–

1928/1929.	nincs adat	–
1929/1930.	100 kötet + folyóiratok	–
1930/1931.	nincs adat	–
1931/32–1932/33.	33 kötet + folyóiratok	–
1933/1934.	147 kötet + folyóiratok	–
1934/1935.	32 kötet + folyóiratok	–
1935/1936.	25 kötet + folyóiratok	–
1936/1937.	nincs adat	–
1937/38–1938/39.	87 kötet + folyóiratok	–
1939/1940.	20 kötet + folyóiratok	–
1940/1941.	10 kötet + folyóiratok	–
1941/1942.	16 kötet + folyóiratok	–
1942/1943.	17 kötet + folyóiratok	4 kötet
1943/1944.	nincs adat	4 kötet
1944/45–1945/46.	–	–
1946/1947.	12 kötet	1 kötet
1947/1948.	–	–

A hiányos adatsor azt mutatja, hogy a könyvtár gyarapodása nem volt rendszeres. Egyes tanévekben nem közöltek adatokat, máskor csak folyóiratokra (2–12 féle) fizettek elő.

Volt a könyvtárnak egy nagyon virágzó időszaka, az 1927/1928. tanévtől 1943/1944-ig. Ebből nyolc évig Buda János (1905–1942) magyar-latin szakos tanár volt az önképzőkör vezetője. Ő az 1934/1935. tanévben került a gimnáziumba, és már ettől az évtől az önképzőkör elnöke és az alsó ifjúsági könyvtár öre, az 1936/1937. tanévtől pedig igazgatóhelyettes és a diákmenza vezetője is volt haláláig. Fiatalon, 1942. április 13-án halt meg. Megbízatai közül különösen szerette az önképzőköri munkát, amelyet nyolc évig végzett. Az ő vezetése alatt rendszeresen vásároltak könyveket. Az önképzőkör tevékenységéről szóló beszámolóiból csak ritkán hiányzott a könyvtári híradás. Olvasói-kölcsönzési statisztikákat készített, és valószínűleg ő állította össze a köri könyvtár nyomtatásban is megjelent katalógusát, amelyet 1935-ben adtak ki.

A könyvtári gyarapodás számszerű adatait évekig az önképzőköréről készült beszámolókból közölték, az 1942/1943. tanévtől pedig az iskola részletes statisztikai kimutatásaiban. A számadatokon kívül találhatunk az értesítőkből a köri könyvtárra vonatkozó rövid, szöveges tudósításokat is.

Az 1900-as évek elején felsorolták az ajándékozók nevét, a művek, folyóiratok címét és kötetszámát, az önképzőkör tagjai közül az alsó és felső ifjúsági könyvtárakba a vezető tanár mellé megválasztott segítő könyvtáros-tanulókat is.

Az első világháború idején, az 1915/1916. tanévben tudósítottak arról, hogy: „Az önképzőkörnek az intézet lefoglalása miatt állandó helyisége nem volt, ugyanezen ok miatt a tagok nemcsak az ifjúsági könyvtárat, de az önképzőkör könyvtárát sem

használhatták. Ebben az évben még pályatételeket sem tűztek ki.”¹² Az 1917/1918. tanévben az önképzőkör egyáltalán nem működött. 1925/1926-ban lelkesen számoltak be egy nagyobb gyarapodásról, ami 200 kötet volt 6.000.000 K értékben. Ezt a vásárlást az egyik ünnepély jövedelméből és a tagdíjakból finanszírozták.

1927/1928-ban „Az önképzőkör könyvtára sok magyar és külföldi remekíró művével gyarapodott.” Az 1928/1929. tanévben is jelentős vásárlás történt (70 kötet), sőt ebben az évben dr. Óvári Ferenc felsőházi tag egy sorozat Gárdonyi-könyvet ajándékozott a köri könyvtárnak, amelynek azonban a kötetszámát nem közölték.¹³ 1930/1931-ben közel 100 db új, értékes irodalmi termékkel gyarapították a könyvtárt. „Legnagyobb volt az érdeklődés a magyar irodalmi tárgyú könyvek iránt.” 1934/1935-ben így minősítették a gyűjteményüket: „A minden tekintetben elsőrangú könyvtárt a kör tagjai szorgalmasan használták.”

1935/1936-ban a következőket olvashatjuk a köri könyvtárról: „A vezető tanár irányításával az idén is állandó figyelemmel kísérték elszakított irodalmunkat és erről egyes gyűléseken be is számoltak. E téren a kör szépen fejlődő könyvtára nagy segítséget nyújtott. A könyvtár az 1935–36. tanév elején 475 kötetből állott, mely év végére 24 művel 32 kötetben gyarapodott. A könyvtárra ebben az évben 315,69 P-t fordítottunk, melyet az önképzőköri tagdíjakból és az ünnepélyek bevételeiből fedeztünk. Az elmúlt tanévben is a kör tagjai szorgalmasan olvasták a könyvtár könyveit. Legszívesebben elszakított irodalmunkat, azután Gárdonyi, Herczeg és az újabb regényírók műveit forgatták.”¹⁴ Az 1937/1938. tanévben is „különös gonddal és tervszerűséggel” fejlesztették könyvtárukat, „mely ebben az iskolai évben kb. 500 kötettel dicsekedhetett.” „Könyvtárunkról a tanker. kir. főigazgató úr helyettese hivatalos látogatáskor igen nagy elismeréssel nyilatkozott. Folyóiratárunk is újabb számokkal gyarapodott.” Ennyi információközlés elkeserítően kevés lenne az 1934/1935. tanévi értesítő megállapításának elfogadásához: „A minden tekintetben elsőrangú könyvtárt a kör tagjai szorgalmasan használták.”

Az önképzőköri könyvtár katalógusa 1935-ben

A szorgalmas könyvolvasást az értesítőkben néhány évig közzé tett statisztikai adatok igazolják. A könyvtár elsőrangúságáról azonban – a számadatok és az értesítők néhány mondatos közlései alapján – csak derengő kép alakulna ki előttünk, ha nem állna rendelkezésünkre a gyűjtemény 1935-ben megjelent nyomtatott katalógusa.¹⁵

Ennek kiadásáról az értesítőjünkben is megemlékeztek: „A felső ifjúsági könyvtár és az önképzőköri könyvtár könyveinek jegyzékét szakok szerint csoportosítva kinyomattuk, hogy így tanulóinknak szakszerű önképzését elősegítsük.”¹⁶

Az 54 oldalas kiadvány, amely 1935-ben a veszprémi Egyházmegyei Nyomdában készült, két könyvgyűjtemény anyagát tartalmazza. Nagyobb része, 39 oldalon a felső osztályosok könyveit mutatja be szakcsoportok szerint rendezve. A kevesebb része, 15 oldalon pedig az önképzőköri könyvtár betűrendes könyvjegyzéke.

A katalógus ilyen formában való kinyomtatása praktikus, hiszen az önképzőkör tagjai az 5–8. osztályos diákok lehettek. Így az ő rendelkezésükre álló felső ifjúsági és az önképzőkori könyvtár teljes állománya együtt jelent meg, és mindegyik gyűjteményből lehetővé vált számukra a válogatás.

A felső ifjúsági könyvtár könyvjegyzéke a katalógusban

Nemcsak azért különösen értékes a kiadvány, mert megismerhetjük belőle az önképzőkör könyvtárát, hanem mert a korábban, 1898-ban összeállított alsó és felső osztályosok ifjúsági könyvjegyzékéből a felső osztályosok könyvállományának képét teljessé formálja 37 év változásaival.

Mivel rendelkezésünkre áll az 1898. évi kiadvány is, így a felső osztályos könyvtár két különböző időpontbeli (1898 és 1935) gyűjteménye összehasonlítható.

Az 1898-as könyvanyagot a kiadvány szakcsoportok szerinti bontásban regisztrálta:

összes művek, költemények	30 mű	63 kötetben
tanulmányok (irodalom, széptan, nyelvtudomány)	122 mű	132 kötetben
regények, novellák, rajzok, életképek, mesék	325 mű	425 kötetben
színművek	60 mű	62 kötetben
földrajz, néprajz, utazások	57 mű	66 kötetben
történelem, életrajz, régiségtan	91 mű	150 kötetben
természetrajz, természettan	45 mű	52 kötetben
hittudomány, bölcelet, társadalmi iratok	32 mű	34 kötetben
folyóiratok	25 mű	55 kötetben
évkönyvek	7 mű	9 kötetben
összesen	794 mű	1048 kötetben

Ugyanez a gyűjtemény 1935-ben:

vallásos művek, bölcelet		
pedagógia	39 mű	43 kötetben
irodalomtörténet	145 mű	195 kötetben
történet, művészet, szociológia, régészet, társadalomtud.	161 mű	208 kötetben
életrajzok	64 mű	74 kötetben
szépirodalom	355 mű	491 kötetben
természetrajz	119 mű	164 kötetben
fizika	52 mű	65 kötetben
vegyes	13 mű	21 kötetben
összesen	948 mű	1261 kötetben

Az 1898-as és az 1935-ös katalógus összevetéséből csekélynek tűnik a mennyiségi gyarapodás (794 mű 1048 kötetben, 948 mű 1261 kötetben). A két jegyzék tételes összehasonlításából azonban megállapítható, hogy a régi állomány valamivel több mint 40%-a található csak meg a könyvtárban 1935-ben. Tehát három és fél évtized alatt a könyveknek kb. 60%-a kicserélődött. (Mindez természetes folyamat egy ifjúsági könyvtárban, ami a gyakori használatból, az első világháború idején bekövetkezett károkból, törlésekből eredhetett.)

A mennyiségi változáson kívül szembetűnő a szakcsoportok újfajta megjelenítése, kialakításuk egyszerűbb, áttekinthetőbb lett. Az 1898-as jegyzékből az összes művek, költemények, regények, novellák, rajzok, életképek, színművek összefoglalóan a szépirodalomba kerültek. 1935-ben önálló csoportot képeztek az életrajzok, a fizikai és a vegyes tartalmú művek. A vallásos művek csoportja néhány pedagógiai, a történelmi csoport pedig művészeti, társadalomtudományi, szociológiai kiadványokkal bővült. A földrajzi (útleírások) művek a természetrajz szakcsoportba kerültek, és megszűnt a folyóiratok és évkönyvek csoportja.

Az egyes tételek megjelenítése és elrendezése alapvetően nem változott. A szakcsoportokon belül a művek ABC sorrendben találhatók. Az 1898-as füzetben a szerző/cím (vagy csak cím) előtt álló arab számok a kötetek könyvtári helyét jelölték. A cím utáni törtek számlálói a példányszámra, a nevezői pedig a mű kötetszáma utaltak. Az 1935-ös katalógusban a tételek előtt egy I–V. római szám (valószínűleg a szekrények száma) és egy arab szám jelenik meg. A kötetszámokat vagy az ABC kisbetűivel vagy római számmal, némely esetben mindkettővel jelölték. A többpéldányos művek példányonként önálló számot kaptak (pl. IV. 95–101 Pintér Kálmán: Magyar drámai mesék vagy II. 98, V. 267 Gárdonyi: Isten rabjai. Ez utóbbi esetben ugyanannak a műnek két példánya nem került egymás mellé a könyvtári rendszerben.) Néhány testületi kiadvány (pl. a Petőfi Társaság kötete) a testület neve alatt szerepel a betűrendben.

A két katalógus összehasonlítása a mennyiségi növekedés és a formai megjelenítés különbségein kívül a tartalmi változások bemutatására is alkalmas ad. A szépirodalomban, amely mennyiségét tekintve a legnagyobb csoport, a magyar és világirodalom klasszikus alkotásai természetesen kellő számban a diákok rendelkezésére álltak: Arany, Petőfi, Katona, Kisfaludy, Kölcsey, Madách, Vörösmarty, Dante, Horatius, Molière, Ovidius, Schiller, Shakespeare, Turgenyev és más szerzők művei.

A példányszámokat tekintve (ebből arra következtetve, hogy talán a legolvasottabb művek voltak) az alábbi változások figyelhetők meg:

Szerző	Művek száma	
	1898-ban	1935-ben
Abonyi Lajos	8	1
Beniczkyé Bajza Lenke	6	–
Bolanden, Konrad	8	5
Dickens, Charle	3	7

Gárdonyi Géza	–	25
Herczeg Ferenc	3	34
Jókai Mór	44	30
Jósika Miklós	24	8
Kemény Zsigmond	5	4
Mikszáth Kálmán	7	13
Tolnay Lajos	13	–
Vas Gereben	10	10
Verne, Jules	4	–
Vértesi Arnold	8	–

Néhány szerzőnek, akik korábban több művükkel is szerepeltek a gyűjteményben (Abonyi Lajos, Beniczky Lenke, Tolnay Lajos, Verne, Vértesi Arnold) egy vagy egyetlen kötete sem maradt a könyvtárban. Jósika Miklós, aki a 20. század fordulóján Jókai mellett az egyik legnépszerűbb (talán a legnépszerűbb) prózaíró volt, 24 műből (44 kötet) mindössze 8 műve (14 kötetben) maradt az ifjúsági könyvtárban. Jókai is veszített a népszerűségéből (olvasottságából), de még mindenképpen az elsők között volt, néhány kötetrel Herczeg Ferenc mögött. Az állományban a legtöbb művel szereplő írók 1935-ben: Herczeg Ferenc, Jókai Mór, Gárdonyi Géza, Mikszáth Kálmán. Természetesen kevésbé ismert, egy-két kötetes szerzők művei is töröltettek az évek során a könyvek közül (sőt újabbak is bekerültek abba). De 1935-re Ady Endre összes művei, Gárdonyi Géza, Gulácsy Irén, Herczeg Ferenc, Mécs László, Móra Ferenc, Rákosi Viktor, Reviczky Gyula, Sík Sándor, a világirodalomból pedig Burroughs Tarzan-könyvei, Karl May, Sienkiewicz, Wallace és Wells munkái is ott sorakoztak az ifjúsági könyvtár polcain.

A szakirodalmi műveknél a témakörök változásai figyelhetők meg 1935-ben. A vallásos művek, bölcelet, pedagógia csoport 39 műve között van néhány vallástörténeti (Balanyi György: A szeretesség története, Márton Nep. J.: Képek az egyháztörténetből), mitológiai (Cox: A mythologia kézikönyve) mű, de legnagyobb része nevelési témájú: ifj. Gonda Béla: Fiúk könyve, Kölcsey: Parainesis, Lieszkovszky: Modor és jellem, Nagy I.: A keresztény ifjú kalauza stb.

Az irodalomtörténeti szakcsoportban (145 mű 195 kötetben) irodalomelméleti, irodalomtörténeti, főképpen a magyar irodalommal foglalkozó munkákat találhatunk. Nagy számban vásárolták meg Beöthy Zsolt köteteit (A magyar irodalom története, A tragikum, A szépprózai elbeszélés a magyar irodalomban, Biró Márton, Kazinczy, Mikes Kelemen, Jókai munkásságának elemzését), Gyulai Pál, Kemény Zsigmond, Riedl Frigyes, Szana Tamás, Szász Károly, Toldy Ferenc tanulmányait. A világirodalomból Carlyle, Lessing, Macaulay, Taine esztétikai és irodalmi munkái is olvashatták a tanulók. Ebbe a csoportba sorolták be Pintér Kálmánnak, a gimnázium tanárának Magyar drámai mesék című művét is (7 példányban), amely a drámai művek cselekményének prózára „fordítását” tartalmazta.

Található e könyvek sorában francia és német irodalomtörténet és néhány színhá-

zi vonatkozású munka is (Szigligeti Ede: Magyar színészek életrajza, Sziklay: A magyar népszínmű története, Váli: A magyar színészet története, Déryné naplója). Habár az életrajzi kötetek önálló csoportot alkotnak a katalógusban, az írók, költők jelentős részéről készült életrajzi művek ide kerültek az irodalomtörténetbe (Ferenczy I.: Magyar írók: Életrajzgyűjtemény, Ferenczy Z.: Petőfi életrajza, Gellért: Vörösmarty Mihály élete és költészete stb.)

A történelmi művek között (161 mű 208 kötet) 1935-ben is megtalálhatók voltak Fraknoi Vilmos, Horváth Mihály, Pauler Gyula, Ribáry Antal, Szabó Károly, Szilágyi Sándor, a világtörténetből Creighton, Guizot, Higginson, Lamartine történeti munkái.

A csoportcímben jelzett új témák könyvei is ott voltak ezek mellett: Balogh P.: A magyar faj uralma, Dános: A szociális eszmék fejlődése, Földes: A szocializmus fejlődése napjainkig, Horváth J.: A modern Amerika története, Divald: A magyar iparművészet története, Lyka Károly: Kis könyv a művészetről, Miskovszky: A magyar képzőművészet stb.

A történelmi személyiségek életrajzát feldolgozó munkák legnagyobb részét a „Történet, művészet...”, az írók, költők életrajzát az „Irodalomtudomány”-ba sorolták, az ezeken kívüli életrajzok még egy önálló szakcsoportot képeztek, ahová Széchy Mária, Zrínyi Ilona, Shakespeare, Pázmány Péter, Katona József, Stuart Mária, Stevenson stb. élettörténetei kerültek.

A természettudományi (kémia, geológia stb.) (119 mű 164 kötet) könyvek listájában sok hasznos, a tanórákhoz kapcsolódó állat- és növénytan művekre bukkanhatunk. A századfordulón is meglévő kötetek kiegészültek Brehm: Az állatok világa tízkötetes munkájával. Ide soroltak 72 földrajzi és útleírás művet is, közöttük Almássy László, Baktay Ervin, Cholnoky Jenő és mások útirajzait, Pintér Kálmánnak, a gimnázium tanárának Vázlatok spanyolországi és portugáliai utamról című írását (14 példányban), Dornyai Béla A Bakony és A Balaton című útikalauzát.

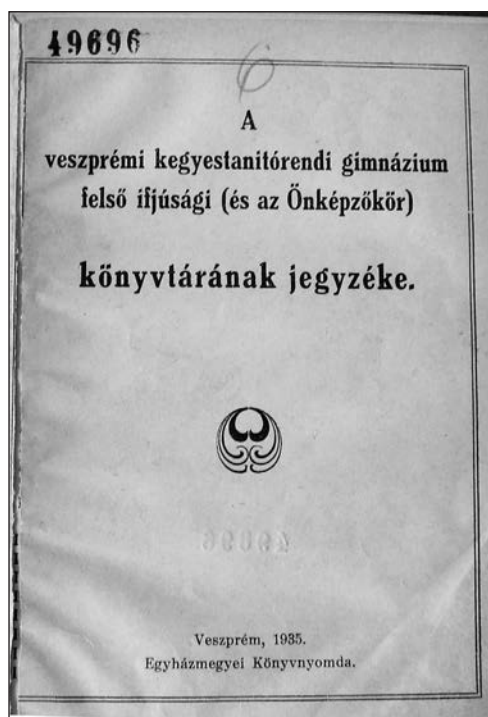
A fizika, technika, ipar, kézimunka szakcsoportba (52 mű 65 kötet) témájukat tekintve igazi újdonságoknak számító könyvek kerültek: csillagászati, meteorológiai, villamosági könyvek, sárkányrepülés, autó kézikönyv, rádiósok kézikönyve, fizikátörténet, technikatörténet, a Műszaki könyvtár sorozat hat kötete, a Tudomány és honvédelem sorozat kémiai és fizikai füzetei, összesen tizenkét példányban.

A vegyes művek csoportjában 13 mű található, szlovák és román nyelvtan, a katonai hivatásra való előkészítés kézikönyve, diákkalauz (továbbtanulóknak), kirándulók zsebkönyve (a katalógustétel mellett „Igen hasznos!” figyelmeztetéssel) és más kötetek.

Az önképzőköri könyvtár gyűjteménye

Az önképzőköri könyvtár katalógusjegyzéke, amely 458 művet 612 kötetben (az 1935/1936. évi értesítő 475 kötetet jelez) tartalmaz, eltérően a felső osztályok köny-

veinek szakcsoportok szerinti közlésétől, teljesen egyszerű, szerző/cím szerinti betűrendes elrendezésű lista.

Mindegyik tételnél szerepel egy arab szám, többkötetes műveknél az ABC kisbetűivel vagy római számmal jelölve a kötetek száma, a szerző neve, a mű címe. Egyes esetekben a fordító nevét is közölték (pl. Dante: Isteni színjáték ford. Babits Mihály). Ha ugyanaz a mű más tételszámon is szerepel, ezt a számot is megtaláljuk zárójelben. A 458 művet tartalmazó gyűjtemény 60%-a szépirodalom volt.

A magyar költők közül Ady Endre, Arany János, Bajza József, Berzsenyi Dániel, Czuczor Gergely, Endrődi Sándor, Garay János, Gyöngyösi István, Kemenes Ferenc, Kölcsey Ferenc,

Petőfi Sándor, Tompa Mihály, Vajda János, Vörösmarty Mihály verseskötetet kölcsönözhatték a kör tagjai.

(Mindezeket a könyveket a felső osztályosok ifjúsági könyvtára is tartalmazta.)

Ezekon kívül csak az önképzőkör könyvtárában találhatták meg a tanulók a 20. századi magyar líra gyöngyszemeit, többek között Babits Mihály kötetét: a *Levelek Iris koszorújából*, a *Nyugtalanság völgye*, a *Versek*, az *Amor Sanctus* (Szent szeretet könyve – középkori latin himnuszok latinul és magyarul – fordításkötet). A poeta doctus művein kívül Dsida Jenő: *Nagycsütörtök*, Juhász Gyula: *Hárfa*, Komjáthy Jenő: *A homályból*, Mécs László négy kötete: *Rabszolgák énekelnek*, *Az ember és az árnyéka*, *Hajnali harangszó*, *Vigasztaló*, Reményik Sándor: *Atlantisz harangoz* versgyűjtemények is bekerültek az állományba.

A magyar prózairodalom legkiválóbb alkotóinak műveit a felső osztályosok és az önképzőkör könyvtára egyaránt tartalmazta. Mindkét gyűjteményben megtalálhatók voltak Eötvös József, Gárdonyi Géza, Herczeg Ferenc, Jókai Mór, Jósika Miklós, Katona József, Kemény Zsigmond, Kisfaludy Sándor, Mikszáth Kálmán, Rákosi Viktor, Sik Sándor, Szigligeti Ede, Vas Gereben kötetei.

A két gyűjtemény párhuzamos gyarapítása a szépirodalmi művek esetében a legszembetűnőbb. (Ebben némelykor az ajándékozások is közre játszottak: például az 1928/1929. tanévben Óvári Ferenc képviselő egy sorozat Gárdonyi-könyvet ajándékozott az önképzőkör könyvtárának.)

Magyar szerzők	Művek száma	
	ifjúsági könyvtár	köri könyvtár
Eötvös József	8	3
Gárdonyi Géza	25	20
Herczeg Ferenc	34	19
Jókai Mór	30	10
Jósika Miklós	8	1
Mikszáth Kálmán	13	2
Rákosi Viktor	3	13
Vas Gereben	10	3

A három legnépszerűbb szerző műveit cím szerint áttekintve azt láthatjuk, hogy Gárdonyitól a Dávidkáné, a Szunyoghy miatyánkja és az Ábel és Eszter kivételével a köri könyvtár minden kötete szerepelt az ifjúsági könyvtárban is. A Jókai-művek közül a Janicsárok végnapjai és a Sárga rózsa, Herczeg Ferentől A fehér páva, Álomország és a Várhegy (emlékezősek) prózai művek nem voltak jelen az ifjúsági gyűjteményben, csak a köri könyvtárban.

Az önképzőkör a tananyaghoz kapcsolódó olvasmányoknál újabb, frissebb, többet nyújtani szándékozó könyvei között Eötvös Károly: Tünetmények, Magyar alakok, Erdős René: Arany veder, Ave Roma, Római levelek, Gulácsy Irén: Fekete völgyek, Pax vobis, Hamueső, Harsányi Kálmán: Drámai miniatűrök, Kristálynézők című regénye és Válogatott versei, Harsányi Zsolt: Ember küzd!..., Magyar rapszódia, Az üstökös, Kós Károly: Az országépítő, Varju nemzetség, Kuncz Aladár: Fekete kolostor, Molnár Ferenc: Pesti erkölcsök, Móra Ferenc: Ének a búzamezőkről, Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig, Nyirő József: Kopjafák, Réz Lola: A vén diák, Szomaházy István: Meseváros (Veszprém), Tamási Áron: Ábel a rengetegben, Ábel Amerikában, Tormay Cécile: Emberek a kövek között, Az ősi küldött, Viaszfigurák műveket találjuk.

A szépirodalmi könyvtételek szerint nagy népszerűségnek örvendhettek az erdélyi magyar irodalom kiváló alkotóinak művei. Dsida Jenő, Kós Károly, Kuncz Aladár, Makkai Sándor, Nyirő József, Tamási Áron munkáit beszerezték a gyűjteménybe, és ezeket az önképzőkör tagjai nagy buzgalommal olvasták is.¹⁷

A világirodalmi művek választéka szegényesebb volt a magyar irodalmi alkotásokénál.

Az önképzőkör könyvtárában nem szerepeltek az ókori klasszikusok (Aiszkhülosz, Horatius, Ovidius, Szophoklesz stb.) művei. A későbbi korok alkotóinak remekművei azonban mind a felső osztályosok, mind a köri könyvtárban megtalálhatók voltak. Ezeken kívül az önképzőkör tagjai saját, remekül válogatott gyűjteményükből olvashatták Balzac, Dosztojevszkij, Heine, Ibsen, Gottfried Keller, Thomas Mann, Mérimée, Maupassant, Stendhal, Strindberg, Thackeray, Tolsztoj köteteit.

Az állomány kisebb részét képező szakirodalmi művek között legnagyobb számban irodalmi tanulmányok voltak: Alszeghy Zsolt, Horváth János, Schöpflin Aladár,

Tolnai Vilmos művei, esszékötetek (pl. Babits: Irodalmi problémák), életrajzok (Balanyi György: Assisi Szent Ferenc élete, Kalazanci Szent József élete stb.).

Tanulmányozhatták az önképzőköri diákok Éber László művészeti lexikonát, Elekes Dezső Sakkozók kézikönyvét, Mihalovszky Géza: A rádiótelefon és készítése című könyvet, útleírásokat, vadászélményeket, Apponyi Albert emlékiratait, Julier Ferenc: A világháború magyar szemmel, Pethő Sándor: Világostól Trianonig és más történelmi köteteket, kiváló művelődéstörténeti monográfiákat: Horváth János: A magyar műveltség a középkorban, Léderer Emma Egyetemes művelődéstörténetét, természettudományi és földrajzi műveket.

A nyomtatott katalógus utolsó 65 tétele (137 kötet, 52–54. p.) újra induló betűrenddel K és S betűjelzést is kaptak az arab számok mellett. Valószínűleg az önképzőkör valamelyik speciális tagozata számára szerezték be ezeket. Legnagyobb részük szakkönyv volt (65 műből 51): meteorológia, aviatika, növénytan, Közgazdasági pályák 1–3., Gulyás Pál: Könyvek és könyvtárak hajdan és most, Titz József: A könyv története, Szerb Antal: Az angol irodalom kis tükre, Váradi: Az olasz irodalom kis tükre, Takáts: Történelmi összefoglaló (7 pld.), Weis István: A magyar falu, Réger: Irodalmunk tartalmi ismeretei, A világirodalom tartalmi ismeretei stb.

Folyóiratok az önképzőkör könyvtárában

A kör által megrendelt vagy ajándékba kapott könyveket csak az 1900-as évek elején jelölték szerző és cím szerint. (Így valóban a nyomtatott katalógus az egyedüli forrás a könyvanyag részletesebb ismeretéhez.) A folyóiratokat azonban szinte minden évben cím szerint közölték.

Az 1900-as évek elején az Almanach (1888-tól szerk. Mikszáth Kálmán) és az Új Idők (1895-től szerk. Herczeg Ferenc) több évfolyamát ajándékba kapták. Ezekben az években vételként kerültek a könyvtárba a Kisfaludy Társaság Évlapjai, a Magyar Iparművészet, a Tanulók Lapja és az Uránia (természettudományi lap) című kiadványok. Ez a rövid lista az évek folyamán egy-egy új címmel bővült. Némelyik évben előfizettek az Élet, a Keresztény Magyar Ifjúság, a Középiskolai Matematikai és Fizikai Lapok kiadványokra is. Az 1920-as években leginkább a Napkelet, a Pannonhalmi Szemle és a Pásztortűz számait olvashatták a kör tagjai.

1934/1935-ben, valószínűleg Buda János vezető tanár javaslatára változott a folyóiratok listája. Ekkor a következő lapokra fizettek elő: F fiatal Magyarország, Katolikus Szemle, Korunk Szava, Magyar Cserkész, Magyarosan, Pásztortűz, Vigília, Zászlónk.

Az 1937/1938. tanévben pedig már 12 féle időszak kiadványt rendeltek meg: Búvár, Diárium, Élet, Jó Barát, Juventus, Katolikus Szemle, Korunk Szava, Magyarosan, Pásztortűz, Piarista Öregdiák, Vigília, Zászlónk. Az 1940-es években fokozatosan elmaradt a folyóiratok cím szerinti felsorolása.

A könyvtár használata

A könyvtári gyűjtemény használatáról az 1930-as évektől közöltek rövid tudósításokat. Az önképzőköri tagok minden vasárnap és ünnepnap délelőttjén kölcsönözhatték vagy olvashatták a könyveket és folyóiratokat. A diákok „Legszívesebben elszakított irodalmunkat, azután Gárdonyi, Herczeg és az újabb regényírók műveit forgatták.”¹⁷

Az 1939/1940. tanévtől három évben olvasói-kölcsönzési statisztikákat is közreadtak:

1939/1940. tanévben:

„Egész évben olvasott könyvek száma 697. Egyáltalán nem olvasott 35 tanuló.”

8. osztályban olvastak 214 könyvet – nem olvasott 4 tanuló

7. osztályban olvastak 232 könyvet – nem olvasott 9 tanuló

6. osztályban olvastak 27 könyvet – nem olvasott 14 tanuló

5. osztályban olvastak 224 könyvet – nem olvasott 8 tanuló.¹⁸

1940/1941. tanévben:

„Egész évben olvasott könyvek száma 792. Egyáltalán nem olvasott 21 tanuló.”

8. osztályban olvastak 208 könyvet – nem olvasott 3 tanuló

7. osztályban olvastak 84 könyvet – nem olvasott 7 tanuló

6. osztályban olvastak 245 könyvet – nem olvasott 7 tanuló

5. osztályban olvastak 255 könyvet – nem olvasott 4 tanuló.¹⁹

1941/1942. tanévben:

„Egész évben olvasott könyvek és folyóiratok száma 889. Egyáltalán nem olvasott 24 tanuló.”

8. osztályban olvastak 86 könyvet és 25 folyóiratot – nem olvasott 3 tanuló

7. osztályban olvastak 208 könyvet és 151 folyóiratot – nem olvasott 3 tanuló

6. osztályban olvastak 151 könyvet és 22 folyóiratot – nem olvasott 6 tanuló

5. osztályban olvastak 206 könyvet és 40 folyóiratot – nem olvasott 12 tanuló.²⁰

(Ezekben az években a gimnázium teljes tanulói létszáma 400–401–399 fő, az önképzőkör tagjainak száma pedig 175–140–145 fő volt.) A számadatok között legfeltűnőbb, hogy az önképzőköri tagok közül nagyon kevesen nem olvastak, kb. 20%-uk. A tagság létszámát figyelembe véve a három év alatt 3,9–5,6–6,1 kötetet olvastak el a diákok évente. Az utolsó évi 6,1 kötet/év könyvek és folyóiratok együttesen.

Az Ányos-kör és könyvtára az 1940-es években

1942. április 13-án fiatalon meghalt Buda János, az önképzőkör vezetője. A kör tagjait Kálmán János és Rozsos Miklós VIII. o. tanulók képviselték Dombóváron a temetésén.

Az 1941/1942. évi értesítőben megjelent nekrológban így emlékeztek rá: „Buda János 8 éven át irányította az Ányos Önképzőkör munkáját. Az ifjúsághoz közelálló fiatal vezetőtanár nagy szeretettel és odaadással fáradozott azon, hogy a kör munkáján keresztül iskolánk érettebb ifjúsága meglássa és magáénak érezze a magyar nemzeti élet sorsdöntő kérdéseit és el tudjon igazodni a ma problémái között.”²¹

Halála után az 1942/1943–1943/1944. tanévben Santora Mihály magyar-latin szakos, az 1945/1946–1947/1948. tanévben Mikos József szintén magyar-latin szakos tanár vezette az önképzőkört.

A könyvtár gyarapodását az 1942/1943. tanévtől már nem a köri beszámolóban, hanem az iskola összesített statisztikai táblázataiban közölték. Az összes állomány 1942/1943-ban 643 kötet 2829,06 P, 1943/1944-ben 664 kötet 2969,06 P értékben, az évi gyarapodás pedig 16–17 kötet volt 130–140 P értékben. Az 1944/1945. és az 1945/1946. tanévről nem közöltek számadatokat, de a szöveges beszámoló a háborús veszteségekről tanúskodott: „Nagy nehézségünk volt, hogy könyvek, folyóiratok, ifjúsági lapok és anyagiak nem álltak rendelkezésünkre.”²² A háborúban a gyűjteménynek több mint 200 kötete pusztult el. Az 1946/1947. tanévről kiadott értesítő adatai már a világháborúban elszenvedett károk utáni állapotot tükrözték: összes állomány 458 kötet 4500 Ft értékben (ez évi gyarapodás 1 db ajándékkönyv 7 Ft értékben). Az 1947/1948. tanévben 12 kötet (207 Ft) gyarapodással 470 kötetre nőtt az állomány, amelynek értéke 5000 Ft volt. Ez volt az utolsó híradás a gimnázium önképzőköri könyvtáráról.

Az „eltűnt idő nyomában” haladva nem keresgélünk hasztalan. Az örökké élő múltból újra és újra „kincses” adatok kerültek elő. Ezeket új rendbe állítva feltárult előttünk egy valamikor volt könyvtár képe, amelyet a piarista tanárok építettek nevelési eszményeik megvalósítása céljából. A kirajzolódó könyvtárkép szerint az ifjúsági könyvtár a tananyag elmélyültebb tanulmányozásához nyújtott segítséget, az önképzőköri könyvtár igényesen válogatott gyűjteménye pedig a tananyagon túli, frissebb, újabb tájékozódás, a kreatív önképzés forrásául szolgált.

JEGYZETEK

¹ A veszprémi róm. kath. főgymnasium ifjúsági A könyvtárának jegyzéke. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1898. – 19 p. A veszprémi róm. kath. főgymnasium ifjúsági B könyvtárának jegyzéke. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1898. – 32 p. (Feldolgozásuk: A veszprémi piarista gimnázium ifjúsági könyvtára (1857–1948) és nyomtatott katalógusa/Kolozs Barnabásné = Veszprémi Szemle, 13. évf. 2011. 3. 68–76. p.) A veszprémi római katolikus főgimnázium tanári könyvtárának jegyzéke /[összeáll. Hám Sándor]. In: A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgymnasium értesítője az 1898/1899. tanévtől/közzéteszi Takács József. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1899. – 7–30. p. 2. r. Ért. az 1899/1900. tanévről. – 5–15. p. (Feldolgozása: A veszprémi piarista gimnázium tanári könyvtára, 1711–1948/Kolozs Barnabásné = Magyar Könyvszemle, 112. évf. 1996. 2. 192–204. p.)

² A Diákszegélyező Egylet 1877-től működött a gimnáziumban, amely többek között tankönyvekkel is segítette a rászoruló tanulókat. Az 1943/1944. tanévre a tankönyvtár állománya 2412 kötetre (7732,13 P értékben) gyarapodott. A cserkészkönyvtár könyveinek száma az 1934/1935. évben 791 kötetre emelkedett. Az 1903. március 24-én megalakult Mária Kongregációt Tölcséry Ferenc szervezte meg. Könyvtárába főleg vallás-erkölcsi, lelki és jellemnevelő olvasmányokat gyűjtöttek. Néhány évben a könyvtári állomány nagyságáról is tudósítottak: az 1910/1911. tanévben 137, 1914/1915-ben 166 kötetből állt a gyűjtemény.

³ Lévay Imre (1842–1895) a veszprémi rendház főnöke és a gimnázium igazgatója volt 1874/1875-től 1887/1888-ig. Igazgatói munkája mellett 1876–1884-ig a Veszprém című hivatalos közlönyt, 1884–1891-ig a Veszprémi Közlönyt szerkesztette. Az 1887/1888. tanévtől a buda-

- pesti piarista gimnázium igazgatójává nevezték ki. 1888-ban létrehozta a Budapesti Katolikus Kört, amelynek 1891-ig elnöke volt. 1894-ben megválasztották a magyar kegyestanítórend tartományfőnökévé, amely tisztséget haláláig, 1895-ig töltötte be. In: Magyar piaristák a XIX. és XX. században /szerk. Balanyi György. – Bp.: Szt. István Társ., 1942. – 209–225. p.
- ⁴ A Veszprémi Piarista Gimnázium története az alapítástól az államosításig, 1711–1948/ Lichtneckert András, Tölcséry Ferenc. – Veszprém: Lichtneckert András, Veszprémi Lovassy és volt piarista Gimn. Öregdiákjainak Baráti Köre, 2011. – 179–186., 361–369. p.
- ⁵ A Veszprémi Piarista Gimnázium története az alapítástól az államosításig, 1711–1948/ Lichtneckert András, Tölcséry Ferenc. – Veszprém: Lichtneckert András, Veszprémi Lovassy és volt piarista Gimn. Öregdiákjainak Baráti Köre, 2011. – 179–186., 361–369. p.
- ⁶ Az Ányos-önképzőkör története / Stéhli Ferenc. In: Emlékkönyv a veszprémi Kegyestanítórendi Gimnázium alapításának 275. évfordulójára, 1711–1986/szerk. Borián Tibor. – Bp.: 1989. – 81–89. p.
- ⁷ Dr. Hénap Tamás (1859–1934) magyar-latin szakos tanárként az 1884/1885–1896/1897. tanévben Veszprémben, ezt követően a váci és a szegei gimnáziumban tanított. A piarista rendtartomány főnöke volt 1912–1923-ig. In: Magyar Katolikus Lexikon 4./főszerk. Diós István. – Bp.: Szent István Társ., 1998. – 753. p.
- ⁸ Buda János (1905–1942) magyar-latin (ének, hittan) szakos tanár, az alsó ifjúsági könyvtár, a diákmenza, az önképzőkör vezetője, igazgatóhelyettes volt. Veszprémben tanított az 1934/1935–1941/1942. tanévekben. Fiatalon, 37 éves korában halt meg. In: A Veszprémi Piarista Gimnázium története ... 305. p.
- ⁹ A veszprémi kegyestanítórendi róm. kat. gimnázium értesítője/közvetési Gombos Antal. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1933. – 32. p. és A veszprémi kegyes-tanítórendi róm. kat. gimnázium értesítője az 1937–38. iskolai évről/közvetési Neuhauser Frigyes. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1938. – 42. p.
- ¹⁰ A kegyes-tanítórendiek veszprémi róm. kath. főgymnasiumának értesítője az 1885–6. tanévről/közli Lévy Imre. – Veszprém: Stetter Ede „Szent István” kny., 1886. – 18. p.
- ¹¹ Tölcséry: i. m. 181. p.
- ¹² A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium értesítője az 1915–1916. tanévről/közvetési Laczkó Dezső. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1916. – 46. p.
- ¹³ A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. gimnázium értesítője/közvetési Orbán János. – Veszprém: Pósa Endre kny., [1929]. – 51. p.
- ¹⁴ A veszprémi kegyestanítórendi róm. kat. gimnázium értesítője / közvetési Gombos Antal – Veszprém: Egyházmegyei kny., [1936]. – 28. p.
- ¹⁵ A veszprémi kegyestanítórendi gimnázium felső ifjúsági (és az Önképzőkör [!]) könyvtárának jegyzéke. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1935. – 54 p.
- ¹⁶ Ért. 1935/1936. – 27. p.
- ¹⁷ Ért. 1935/1936. – 28. p.
- ¹⁸ A veszprémi kegyes-tanítórendi róm. kat. gimnázium évkönyve az 1939–40. iskolai évről/ közvetési Neuhauser Frigyes. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1940. – 68. p.
- ¹⁹ A veszprémi kegyes-tanítórendi róm. kat. gimnázium évkönyve az 1940–41. iskolai évről: fennállásának 229. évében/közvetési Neuhauser Frigyes. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1941. – 72. p.
- ²⁰ A veszprémi kegyes-tanítórendi róm. kat. gimnázium évkönyve az 1941–42. iskolai évről: fennállásának 230. évében/közvetési Neuhauser Frigyes.- Veszprém : [k.n.], 1942. – 70. p.
- ²¹ Buda János: 1905–1942./Rédl Rezső. In: Ért. 1941–42. – 6–8. p.
- ²² A magyar kegyes-tanítórend veszprémi róm. kat. gimnáziumának évkönyve az 1945–46. iskolai évről: az 1944–45. tanév érdemjegyeivel: az iskola fennállásának 235. évében/ közvetési Balogh Ferenc. – Veszprém: Egyházmegyei kny., 1946. – 10. p.

KÖZLEMÉNYEK

Veszprém emlékjelei 2010

BÁNDI LÁSZLÓ

(Fotókat készítette Bándi László)

Emlékjel neve: **Angolkisasszonyok Sancta Maria Intézete**

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Angolkisasszonyok Sancta Maria Intézete főbejárata mellett
(Iskola u. 6.)

Felirata: Angolkisasszonyok Sancta Maria Intézete (1860–1948) Az alapítás 150. évfordulójára állíttatta Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata (megj. a táblán apáca képe és a rend veszprémi emblémája)

Anyaga: Fehér márvány

Készítő: Raffay Béla szobrászművész (Salföld)

Felavató dátuma: 2010. szeptember 10.

Avató: Debreczeni János polgármester

Köszöntőt mondott: Péterné Rózsa Mária tanácsnok és dr. Márfi Gyula érsek

Megjegyzés: Az emléktáblát dr. Márfi Gyula érsek szentelte fel. Az Angolkisasszonyok új neve: „Jézus Kongregációja”. A könyv szerzőjét, Bontó Józsefné Horváth Elvira tanítónőt, a honismereti mozgalom alkotó tagját Debreczeni János polgármester Pro Meritis-díjjal tüntette ki.

Történeti leírás: Ekkor mutatták be Horváth Elvira: Az Angolkisasszonyok Boldogságos Szűz Mária Intézete és a Veszprémi „Sancta Maria” Intézet iskoláinak története 1860–1948 (Veszprém, 2010.) című könyvet. A könyv áttekinti az angolkisasszonyok történetét az alapítástól napjainkig, bemutatja a szerzetesközösség magyarországi megtelepedését és azokat az intézeteket, amelyek a nőnevelést szolgálták. A veszprémi intézetet 1860-ban Ranolder János püspök országosan is az elsők között hívta életre. A szerző áttekinti Ranolder püspöknek a nőnevelés érdekében tett intézkedéseit és az angolkisasszonyok intézetének iskolatípusait, akik az igények szerint, önálló kezdeményezésként hoztak létre változatos intézményeket. A szerző tárgyalja a tanítás szemléletét, módszertanát, elemzi a szakmai módszereket, az értékeléseket, a tanításon túli nevelést, annak értékrendjét és szemléletét. Ismereti a volt tanárok, rendtagok és tanítványok írásait és visszaemlékezéseit.

* * *

Emléklél neve: **Az ismeretlen jó ember**

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Jókai Mór u. 23. ház falán

Felirata: Az ismeretlen jó ember egyszerűen, magától értetődő csönddel teszi azt, amire a többiek csak handabandával és rezesbandával kaphatók. Az emléktáblát Heller Ágnes filozófus védnöksége alatt, a Józan Ész Társaság állította Veszprém, 2010

Anyaga: Szürke márvány

Felavató dátuma: 2010. november. 5.

Avató: Heller Ágnes filozófus

Köszöntőt mondott: Molnár Margit, a Józan Ész Társasága (JÉT) elnöke

Megjegyzés: Heller Ágnes ötletét a Józan Ész Társaság önerőből, közadakozásból és a VMJV Önkormányzatának támogatásával valósította meg.

Történeti leírás: JÉSZ véleménye: „Minden ember életében van valaki, akit nem ismer, mégis egy mosollyal jobb kedvre deríti. Ő az ismeretlen jó ember. ...a plurális demokráciában a mostanihoz képest másként kell megjeleníteni a civilek véleményét. A demokrácia intézményrendszere pártokra polgári közösségeknek, amelyek a helyi értékeket jelenítik meg, ténylegesen függetlenek a környezetükben vagy az országos politikában jelen lévő pártoktól, melyek a döntéshozatali folyamatban a tiszta, józan ész képviselik. Azt szeretnénk, ha minél több ember tanulná meg elfo-

gadni mások értékrendjét, ami csak úgy lehetséges, ha a saját érveitől bizonyos távolságra tud kerülni.”

Heller Ágnes: „Sok emléket állítanak az ismeretlen katonáknak, akik az életüket áldozták a hazáért. Nem tudjuk, kik voltak, mikor haltak meg. Így van ez az ismeretlen jó emberekkel is, az ő nevüket mások nem ismerik. A jó emberek tartanak bennünket életben. Ők azok, akik az idegenekhez is jók és kizárólag a jóság motiválja őket. Örömmel fogadtam, hogy a József Ész Társaság megvalósítja ötletemet, elsőként Veszprémben van emlékműve az ismeretlen jó embernek.”

Heller Ágnes az emléktábla avatása után előadást tartott a Lovassy Gimnáziumban „A jó választása, választható-e a jó?” címmel.

* * *

Emlékjel neve: **Bujtor István**

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprémi Petőfi Színház főbejárata falán, a Latinovits-emléktábla mellett

Felirata: Színházunk igazgatója volt Bujtor István 2008. január 1-től 2009. szeptember 25-ig Emlékére állította Veszprém megye Önkormányzata és a Veszprémi Petőfi Színház

Anyaga: Bronz

Készítő: Albert András ötvösművész (Budapest) tervei alapján

Felavatás dátuma: 2010. szeptember 24.

Avató: Bujtor István özvegye (Bujtor Judit) és fia, Bujtor Balázs

Megjegyzés: Albert András részt vett a színház 1988-as rekonstrukciójában

Történeti leírás: A Veszprémi Petőfi Színház elhunyt igazgatója emlékére, szüle-

tésének évfordulóján avatták. Az előcsarnokban ekkor Bujtor-emlékkiállítás nyílt a Magyar Film-történeti Fotógyűjtemény Alapítvány anyagából B. Müller Magda fotóművész rendezésében.

* * *

Emlékjel neve: **Latinovits–Bujtor Játékszín**
Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, a Színház Iskola utcai Játékszíne bejáratánál

Felirata: Latinovits-Bujtor Játékszín Bujtor István színiigazgató. A Játékszín megújítójának emlékére. 2010. szeptember 25.

Anyaga: Bronz

Készítő: Albert András ötvösművész (Buda-pest)

Felavatás dátuma: 2010. szeptember 24.

Avató: Bujtor István özvegye (Bujtor Judit) és fia, Bujtor Balázs

Köszöntőt mondott: Oberfrank Pál, a Veszprémi Petőfi Színház igazgatója, Eperjes Károly művészeti tanácsadó és Miháldi László református lelkész

Történeti leírás: Bujtor István és Latinovits Zoltán szelleme olyan erőteret képez, mely hitet, reményt ad, ez vihet minket előrébb – köszöntötte Bujtor István, elhunyt színházi igazgató családtagjait, barátait, dolgozókat és vendégeket Oberfrank Pál, a Veszprémi Petőfi Színház jelenlegi igazgatója 2010. szeptember 24-én az épület előtt. Már tavasszal készültek Bujtor István emléktáblájának avatására, melyre halála után egy évvel került sor. Bujtor István színművész, forgatókönyvíró, filmrendező 2009. szeptember 25-én hunyt el. 2007 végén választották meg a Veszprémi Petőfi Színház igazgatójának.

– Nehéz megszólalni, amikor az ember Bujtor Istvánra emlékezik. Munkájával meg tudta menteni a színházat, amely olyanná vált, amire nemcsak mi, hanem a város és a megye is büszke lehet. Bujtor olyan ember volt, aki reményt, hitet és bizonyosságot

adott, mert hinni kell a jövőben” – emlékezett az elhunyt igazgatóra Miháldi László a megye részéről.

– „EMBER volt, csupa nagybetűvel” – emlékeztetett Bujtor István különleges személyiségére Horváth Lászlóné, a színház gazdasági csoportvezetője. – „Rövid időre kérte a segítségemet, csupán három hónapra. Ő hamarabb hagyta el a színházat. Színészként, igazgatóként, dolgozóként mindent megtett, hogy épüljön és széppüljön a Petőfi Színház. Az ő általa megkezdett úton járunk tovább. Bizom benne, hogy az égi színpadon is irányt mutat, ez segít minket.”

– „Tavaly ilyenkor nehéz napunk volt, a fájdalom ma sem szűnt meg” – mondta Eperjes Károly művészeti tanácsadó. Ezután Bujtor István özvegye, Judit asszony és fia, Bujtor Balázs leleplezték az emléktáblát, melyet Nagy Károly atya áldott meg. Oberfrank Pál arra kérte az atyát, hogy ne csak ezt az emléktáblát, hanem Latinovits Zoltánét is, valamint a színházat is áldja meg, mert szükségük van erre a segítségre is. Nagy Károly atya visszaemlékezett arra az időre, amikor Bujtor Istvánt segítette utolsó útjára, aki még akkor is remélt. Hatalmas produkcióra készült. Pál apostol írásából idézett, miszerint mostani létünkben csak homályosan látunk, de odaát majd színről színre fogunk látni mindent. – Hiszem, hogy ez a premier jól sikerült, felkészült, hogy ne vigyen magával semmi feleslegeset. Emléket állítunk az igazgatónak, hogy a következő nemzedék fejlődjön. Fölgördült a függöny, tovább megy a játék, melynek már Színről színre a neve – mondta. Ezen a napon, szeptember 24-én került sor a Latinovits Zoltán Játékszín átkeresztelésére. Ettől a naptól fogva Latinovits–Bujtor Játékszín nevet viseli az épület. – Az erő, melyről beszéltem, itt is létezik, elér a színházról a Játékszínig. Ezt kell megnövelnünk, kiterjesztenünk a városra, a megyére, de akár az egész országra is – mondta Oberfrank Pál a Játékszín épülete előtt.

* * *

Emlékjel neve: **Kováts Ignác 1848-as honvéd őrmester**

Típusa: Síremlék

Helye: Veszprém, Alsóvárosi temető kriptájában, az átvezető gyalogút mellett.

Felirata: ...Kovács Ignác 48/49-es honvédőrmester 1826-1909 (Megj. felirata pontatlan, Kovács helyett Kováts, 1826 helyett 1829.)

Készítő: Vety Ferenc és Stumpf János kőfaragómesterek.

A síremlék beazonosításának dátuma: 2010. március 15.

Történeti leírás: Kováts Ignác nemes Kováts Ignác csizmadiamester és Hajda Julianna házasságából született 1829. január 30-án Veszprémben. A Piarista Gimnázium tanulója szülővárosában, majd a Nagyvárad J. Jogakadémiára járt, ahol letette a jegyzői szigorlatot. Az 1848/49-es szabadságharcban a 7. honvédhadtest Bács megyei szabadcsapatainál szolgált. Vitézségével honvéd őrmesteri rendfokozatot érdemelt ki. Nem tudjuk milyen megtorlásban volt része a világsi fegyverletétel után. Szolgabírói ímökként kezdte, majd Csóton és Csöglén kerületi jegyzőként foly-

tatta. 1863-ban megyei esküdt lett. 1865-ben már részt vett Veszprém város gazdasági gyűlésén, mint bizottmányos tag. Hivatalt is vállalt, a haláleseteket és a hozzá tartozó hagyaték írásbeli rögzítését végezte. 1875-ben Veszprém rendezett tanácsú várossá szerveződött. Az újjáalakult közigazgatási szervezetben Kovács Ignác a segéd- és kezelő személyzet köréhez tartozott, nyilvántartási biztosként. Sokrétű teendői közül kiemelhető a tanköteles gyermekek és a hadkötelezettek összeírása, az újoncállítási és katonaszállítási ügyek és a piaci árjegyzékek készítése. Ez utóbbi a Veszprém című újság közgazdasági rovatában meg is jelent. Mint nyilvántartási biztos olyan jól végezte munkáját, hogy az 1881. februári tisztújító közgyűlésen tiszteletbeli aljegyzői címmel ruházták fel. Kovács Ignác ambícióját mutatja, hogy 1876-ban megpályázta a városi rendőrkapitányi tisztséget. Hét szavazaton múltott, hogy nem ő nyerte el a tisztséget. 1887-ben a megüresedett

aljegyzői állásért folyamodott. A négy kérelmező közül a november 14-i közgyűlésen a képviselők közfelkiáltással választották meg aljegyzőnek évi 600 forintos fizetéssel. Felelősségteljesebb munkakörbe került. 1899. február 23-ig, a tisztújításig töltötte be ezt a tisztséget. Hetvenéves korában ment nyugdíjba. Városi képviselő és a megyebizottságnak is tagja. Kortársai elismerően nyilatkoztak a város legrégebb hivatalnokáról. Művelt egyéniségnek tartották, általános tiszteletnek örvendett. Szülővárosa társadalmi életébe a különböző egyesületeken keresztül kapcsolódott be. Az 1867-ben megalakult Veszprém vármegyei 1848/49-ei honvédegyelet választmányi tagja volt haláláig. A felsővárosi (Temetőhegy) Népkör elnöke, a Polgári Dalárda jegyzője, az Önkéntes Tűzoltó Egylet működő tagja, illetve a Polgári Társaskör könyvtárnoka. A szorgalmas hivatalnok hamarosan a város jobb módú emberei közé tartozott. Fokozatosan vásárolt különböző nagyságú kerteket a Séd partján. Szántóföldje is volt. A Cserháton, a Kőkép utcában állt a négyszobás családi ház, melyet 1881-től sajátjának mondhatott. Értékes könyvtárát végrendeletében megosztva a Népkörre és a Vörösmarty Körre hagyta. Kétszer nősült. Özvegyként és gyermektelenül halt meg 1909. március 28-án. A város díszsírhelyet ajánlott fel volt tisztviselőjének. A szürke márványból Velty Ferenc kőfaragómester által készített síremlék 1997 márciusában összetört, három darabban hevert a kriptá tövében. 2009-ben e méltatlanság megszüntetése miatt fordult a címzetes főjegyzőhöz dr. Földesi Ferenc ny. ezredes, aminek fogantatja is lett. Veszprém egyik legismertebb kőfaragómesterével, Stumpf Jánossal állíttatta helyre az obeliszket.

* * *

Emlékjel neve: **Marian Cozma**

Típusa: Szobor

Helye: Veszprém, Veszprém Aréna előtt

Felirata: Marian Cozma

Anyaga: Szobor talpazata afrikai gránit, bronz mellszobor

Készítő: Mihály Gábor Munkácsy-díjas szobrászművész

Felavatás dátuma: 2010. február 6.

Avató: Debreczeni János polgármester és Peter Cozma, Marian Cozma édesapja

Köszöntőt mondott: Debreczeni János polgármester és Peter Cozma, Ireny Comaroschi, Románia magyarországi nagykövete, Neculai Ontanu, Bukarest II. ker. polgármestere, Mocsai Lajos és Dejan Perics csapatkapitány

Megjegyzés: A Veszprémi Kézilabda Fan Club szurkolói a meggyilkolt Marian Cozma tiszteletére a tragédia egy éves évfordulóján gyűjtésből emléket állítottak. Elnöke Rempert Csaba. Támogatta az elképzelést Mocsai Lajos mesteredző és Debreczeni János polgármester. Kálomista Gábor producer többrészes dokumentumfilmet készített Cozma haláláról és csapattársainak súlyos sérüléseiről 2010 áprilisában.

Történeti leírás: Marian Cozma román válogatott és az MKB VKC játékosát 2009. február 8-án gyilkolták meg. A spontán kialakult kegyeleti helyet alakították át, ahol méltó körülmények között lehet elhelyezni az emlékezés gyertyáit. A Veszprém MJV képviselő-testületének tagjai, Debreczeni János polgármester, Mocsai Lajos mesteredző és a játékosok helyezték el a mécseseket. 2009. május 7-én 19 órakor a Veszprém Aréna négyezres közönsége előtt volt az ősbemutatója a Kálomista Gábor producer által készített „Szíven szűrt ország” című, Marian Cozma emlékére készített film első részének. Az ország 29 film-színháza vetítette a filmet. Egy gránittömbre emelt, sportmozdulatot ábrázoló mellszobrot avattak fel a tragédia egyéves évfordulóján (2010. február 6-án) a Veszprém Aréna délnyugati, dombos-füves oldalán, melynek terveit Halász István okl. építész-mérnök, a Pannonterv Kft. munkatársa készítette el térítésmentesen. Az emlékmű a meggyilkolt Marian Cozmának állít emléket. A 6 millió forint adományból – mely a

felajánlásokkal együtt meghaladta a 10 millió forintot – elkészült alkotás Mihály Gábor Munkácsy-díjas szobrászművész munkája. Az elhunyt sportolót szimbolizáló, három méter magas alkotásban a gránit talapzat és a deréktájéltól indított bronzszobor rész szerves egységet képez, vagyis nem egy hagyományos, hanem egy egyedi, különleges mű. A belvárosi szórakozóhelynél és a sportlétesítménynél meggyűjtött, s azóta egy helyen őrzött mécseseket is felhasználják a műben, azok egy részét bronzba öntik és elhelyezik a posztamensnél. Egy békési kőfaragó, Minya Gábor ajánlotta fel adományként a szükséges, 6 tonnás és 2 millió forintot érő afrikai gránitkövet. 2009. szeptember 19-én mutatták be a tihanyi bencés apátság galériájában a készülő Marian Cozma-emlékmű tervét. Mocsai Lajos vezetőedző: A mozdulatban benne van Marian Cozma egész lénye. Emléktáblát avatott Szekeres Imre honvédelmi miniszter, Debreczeni János, Veszprém polgármestere és Pál Béla, az Országgyűlés sport- és turisztikai bizottságának alelnöke Bukarestben Marian Cozma emlékére 2009. november 1-jén a Dinamo Bukarest klubháza falán. A fekete márványtábla szövege: In memoriam Marian Cozma (08. 09. 1982. Bucuresti–08. 02. 2009. Veszprém) /románul/ In memoriam Marian Cozma (1982. 09. 08., Bukarest–2009. 02. 08., Veszprém) A Dinamo Sportklub. A Veszprémi Kézilabda Klub és Románia Nemzeti válogatott kézilabdacsapatának szeretett sportolója, a román–magyar barátság nagykövete. Asociatia Clubul Maghiar–Magyar Klub Egyesület Asociatia de Afaceri Ungare in România Romániai Magyar Üzleti Egyesület. A szobor avatón több ezres tömeg gyűlt össze. Petre Román tiszteletbeli polgári címet és a Sportújságírók különdíját kapta.

* * *

Emlékljel neve: **Szent Korona és Szent Jobb emlékmű**

Típusa: Emlékmű

Helye: Veszprém, Jókai utca 31, a Honvédség bejárati kapujánál

Felirata: Itt őrizték a Magyar Szent Koronát és a Szent Jobbot 1944. nov. 6. és dec. 6 között. Pajtás Ernő ezrds. Vály István alez. V. Borbély János alhdgy. Csontos István ftörm. Horváth János ftörm. Horváth Kálmán ftörm Járfás Mihály ftörm. Pajzs János ftörm. Siklós János ftörm. Bunda József törm. Gaál József törm. Hantos András törm. Leskó János törm. Mohácsi Ferenc törm. Szabóki János törm. Takács Ferenc törm. Várszegi Tibor örm. Vesztergombi Ferenc örm. Kolláth Ferenc törm. Komáromi Tivadar törm. Vitéz József törm. Bálint András örm. Nagy Károly törm. (Megj. A rangjelzések rövidítése eltér a mai hivatalos rövidítésektől.)

Anyaga: Bronz

Készítő: Lugossy László szobrászművész

Felavatás dátuma: 2010. november 5.

Avató: Hende Csaba honvédelmi miniszter, dr. Horváth Zsolt országgyűlési képviselő és Porga Gyula polgármester. Az emlékművet dr. Márfi Gyula veszprémi érsek szentelte fel

Köszöntőt mondott: Hende Csaba honvédelmi miniszter és dr. Horváth Zsolt országgyűlési képviselő

Megjegyzés: Az ünnepség után a Veszprémi Petőfi Színházban jubileumi koncertet adott a 2010-ben 25 éves Veszprémi Légierő Zenekar. A Katona János alezredes karnagy vezette együttest köszöntötte Szűcs József mérnökezes, az MH 54. Légiellenőrzési Ezred parancsnoka és Porga Gyula Veszprém polgármestere. Katona János Pro Meritis kitüntetést vett át.

Történeti leírás: Az 1944 végén és 1945 elején lejátszódott eseményeket, a magyar korona 20. századi hányattatását nehéz minden részletében hitelesen felidézni. Az utolsó két koronaőr – Radvánszky Albert és Perényi Zsigmond – már régen nem él, miként Pajtás Ernő ezredes sem, a 24 tagú koronaórség utolsó parancsnoka. Ezekben az időkben a Szent Korona sorsáról egyedül báró Radvánszky Albert készített feljegyzéseket 1945 végén, ez a leghitelesebb forrás, amely 1963-ban az Országos Levéltárba került. Magyarország utolsó miniszterelnöke a nyilas hatalomátvétel előtt Lakatos Géza vezérezredes. Az ő kormánya volt hivatva előkészíteni a háborúból való kiugrást és a fegyverszünet létrehozását. A két koronaőr még az október 15-i fegyverszüneti proklamáció előtt vele lépett kapcsolatba és azt javasolták neki, hogy a koronát és a koronázási ékszereket – tekintettel a zavaros időkre – el kellene rejteni. Előbb Angelo Rotta pápai nuncius neve és várbeli palotája merült fel, ám az épület a bombázások miatt nem látszott biztonságosnak. A két koronaőr ezt követően a koronát és a koronázási ékszereket tartalmazó ládát a várbeli pánccélteremből titokban a Magyar Nemzeti Bank veszprémi óvóhelyére vitette. Innen Szálasi Ferenc nyilasvezér parancsára visszavitték, s a „nemzetvezető” 1944. november 4-én a királyi palota márványtermében a Szent Korona előtt felesküdt a háború folytatására. Az eskütételnél csak Perényi Zsigmond volt jelen. Radvánszky beteg jelentett, ami egyértelmű tiltakozást fejezett ki. Két nap múlva a kincseket

ismét a Magyar Nemzeti Bank veszprémi óvóhelyére szállították. A koronázó palást azonban nem Veszprémbe került, hanem Pannonhalmára a bencés szerzetesekhez. Az épületegyüttes ott a Nemzetközi Vöröskereszt oltalma alatt állt. A két koronaőr Serédi Jusztinián hercegprímás, esztergomi érsek egyetértésével és támogatásával azt javasolta, hogy a koronát és a jelvényeket is szállítsák át Pannonhalmára. Ezt a javaslatot Szálasi elutasította, s Szöllösi Jenő 1944. december 8-án már arról értesítette őket, hogy a front közeledése miatt a Veszprémből a koronát és a jelvényeket Kőszegre vitette, miként Pannonhalmáról a koronázó palástot is. Félő volt tehát, hogy a nyilasok a koronát kiviszik az országból. A két koronaőr ekkor a Sopronba menekült nyilas kormányhoz utazott, hogy tiltakozzék. Ami ezután történt, az az időpontokat tekintve jórészt ellenőrizhetetlen. A koronát és a jelvényeket Pajtás ezredes és a koronaórség nyolc tagja a határszéli Velemben rejti el, majd azokat 1945 márciusában Ausztriába szállítják. Az új állomás Salzburgtól 24 kilométerre fekvő osztrák falucska, Mattsee. A kincseket Pajtás ezredes a falu plébániáján helyezte el. (Anton Strasser kanonok a plébánia falára később emléktáblát helyeztetett el: „Itt őrizték 1945-ben a Magyar Szent Koronát”.) Pajtás ezredes és a koronaórség 6 tagja Szálasi 1945. május 4-i parancsa értelmében a koronát, a jogart és az országalmát május 6-ára virradó éjszaka a község melletti tó partján, egy sebtében készült lövészárokban elásta. A koronaórség vezetője és megmaradt tagjai május 9-én mattseei plébánián amerikai fogságba estek, közülük azonban csak Pajtás Ernő maradt amerikai fogságban. Közreműködésével az amerikai felderítő tisztek július 27-én a rejtekhelyet megtalálták. A kincseket egy ideig Wiesbadenben, majd Frankfurt am Main mellett őrizték. Az utolsó hír koronánk sorsáról jó ideig az US Department of State 687-es számú és 1951. július 27-én kelt nyilatkozatában olvasható: „Magyarországi Szent István koronája, amelyet biztonságba helyezésre az Egyesült Államok hatóságainak adtak át, az Egyesült Államok kormánya letétként őrzi. A koronát továbbra is mint megkülönböztetett jellegű tulajdont kezelik. Az Egyesült Államok kormánya a jelenlegi feszült helyzetben nem tartja az időt sem kedvezőnek, sem arra alkalmasnak, hogy a koronáról való rendelkezési jog tekintetében kezdeményező lépést tegyen.” A korona visszaadására végül 1978. január 6–7-én került sor.

Az emlékmű avatásán dr. Horváth Zsolt mondta: Ünnepe a mai nap, hiszen példaeértékű összefogás valósult meg a városvezetés, a civil szervezetek és a katonák között, hogy minél többen megtudják: mi történt Veszprémbe a II. világháború idején. Hende Csaba miniszter kiemelte: A koronaórség tagjaira emlékezünk most, akik a legnehezebb időkben, egy vesztes háborút követően is megmentették nemzetünk jelképét. Ezek a hősök bebizonyították, hogy nincs az a biztonsági rendszer, amely felérne a szakmájához értő magyar katonával. Veszprém egyik fontos állomása a korona II. világháborút követő útjának, s a város fontosnak érezte, hogy méltó emléket állítson a koronaőröknek.

* * *

Emlékjel neve: **XVIII. századi mesterek**

Típusa: Emlékoszlop

Helye: Veszprém, Veszprémi Panteon

Felirata: Tisztelettel állítunk emléket azoknak, akik már régente életükkel bizonysították: a várdomb otthona a mesterségeknek és a művészetnek. Veszprém M. J. V. Önkormányzata, a Művészetek Háza, a veszprémi művészek. 1749 Gubránszky István

Anyaga: Fém, fehér márvány

Készítő: Raffay Béla szobrászművész (Salföld)

Felavatás dátuma: 2010. augusztus 19.

Avató: Péterné Rózsa Mária tanácsnok

Köszöntőt mondott: Péterné Rózsa Mária tanácsnok, az önkormányzat kulturális, turisztikai és vallásügyi bizottságának elnöke és Lichtneckert András levéltáros

Történeti leírás: Emlékoszlopot emeltek a XVIII. században élt és dolgozott mestereknek, művészeknek. Péterné Rózsa Mária kiemelte: ...A mostani alkotással ötövösre, könyvkötőre, orgonistára, képiróra és kőművesre emlékezünk. Lichtneckert András felidézte a XVIII. század korszakát, amikor a török hódoltságot és a Rákóczi-szabadságharcot követően az ország és így Veszprém is mélyponton volt, de a város törekvéseit már látni lehetett. Egy lepusztult államot kellett újjáépíteni, ...Szükség volt szakemberekre, a mesterségek magas szintű művelőire.

Veszprém meteorológiai viszonyai 2012-ben

KOVÁCS GYŐZŐ GYULA

AZ ELŐZŐ, 2011-ES REKORD SZÁRAZ ÉV UTÁN 2012-ÖT is a csapadékhiány jellemezte és ehhez járult még az átlagtól melegebb évi középhőmérséklet. Két hónap, a március és az augusztus is rekord száraznak adódott, amelyhez február első felében komoly fagyok (abszolút minimum február 6-án: $-14,5^{\circ}\text{C}$; a város belső területén 11-én: $-15,0^{\circ}\text{C}$), nyáron pedig hosszan tartó kánikulák is társultak.

Négy hóhullámos időszakot éltünk át, ebből kettőt augusztusban, amikor a város belső területein a maximum hőmérséklet 6 alkalommal haladta meg a 35°C -ot (forró nap). A szélsőséges időjárás megviselte a mezőgazdaságot, egyes térségek még a 2011-es szintnél is nagyobb károkat szenvedtek. Országos átlagban 1901 óta ez volt a 4. legmelegebb év, középhőmérséklete a Veszprém-repülőtéri meteorológiai állomás adatai szerint $11,1^{\circ}\text{C}$ -nak adódott, ami $1,3^{\circ}\text{C}$ -kal magasabb az elmúlt 40 év átlagánál. A város belső területein (Harmat utcai éghajlati állomás) ez az érték $0,7^{\circ}\text{C}$ -kal magasabbnak, $11,8^{\circ}\text{C}$ -nak adódott, köszönhetően annak, hogy nyáron a város belső területeinek felmelegedése intenzívebb, mint a külső városrészeké. A hónapok középhőmérséklete (február és december kivételével) jóval a sokévi átlag felett alakult és hét olyan hónap volt, aminek középhőmérséklete legalább 2°C -kal múlta felül az időszakra jellemző értéket. Összességében a 2012-es nyár az elmúlt 112 év második legmelegebb nyarának bizonyult, a csúcshőmérsékletek 35 alkalommal haladták meg a 30°C -ot (hőség nap). Ennek ellentétéként a február különösen hideg volt, középhőmérséklete $3,9^{\circ}\text{C}$ -kal múlta alul a sokévi átlagot.

A 2012-es év első kilenc hónapjában több, csapadékkal kapcsolatos negatív rekord is megdőlt, annak ellenére, hogy májustól a havi csapadékösszegek néhány esetben már megközelítették az időszakra jellemző értékeket. Két rendkívüli szélsőséget külön is ki kell emelnünk. Márciusban és augusztusban a lehullott csapadékmennyiség területi átlaga térségünkben 10% alatt maradt, de az ország egyes részein még az 5%-ot sem érte el. Az éves csapadékösszeg 430 mm és 540 mm között változott, ami a sokévi átlag 70–85%-ának megfelelő mennyiség. Októberben a sokévi átlag másfélszerese, decemberben pedig a szokásos mennyiség hullott, ami némileg javított az év eleji szomorú statisztikán. A 2012-es év napfénytartam szempontjából rekordot döntött, 1901 óta napsütésben a leggazdagabb volt. Térségünkben közel 2400 napsütéses órát élvezhettünk, ami a sokéves átlag 120%-a. A legtöbb napsütés általában júliusra jellemző, de 2012-ben augusztus megelőzte ezt a hónapot a több mint 300 órás összegével. Jellemzően minden hónapban többet sütött a nap az átlagosnál, mutatva, hogy kevesebbszer borította felhő az eget, ami visszatükröződik az évi csapadékmennyiségben is. A relatív nedvesség évi átlaga 68%-nak

adódott és a legalacsonyabb értékek (hasonlóan a csapadékhányhoz) márciusban és augusztusban fordultak elő.

JANUÁR az egész ország területén, így térségünkben is enyhébbnek bizonyult a szokásosnál, középhőmérséklete $+1,2^{\circ}\text{C}$ -nak adódott, ami $2,1^{\circ}\text{C}$ -kal haladta meg a sokévi átlagot. A hónap első felében a napi középhőmérséklet több napon megközelítette, illetve meghaladta az 5 fokot, amelyet általában a tavasz beköszöntével, február utolsó, március első napjaiban figyelhetünk meg átlagos években. A hónap legmelegebb napján (3-án) $+6,3^{\circ}\text{C}$ volt a napi középhőmérséklet, a napi maximum pedig 4-én $10,2^{\circ}\text{C}$ -kal tetőzött. (Ugyanekkor a város belső területein $11,3^{\circ}\text{C}$ -ig emelkedett a hőmérő higanyszála.) Szokatlanul enyhe térről írt a NAPLÓ január 3-án. „*Ritka, hogy az év első munkanapján tíz foknál magasabbra kúszik a hőmérő higanyszála, talán megette a kutya a telet?*” Az enyhe idő 13-áig tartott és szinte a koratavaszt idézte az időjárás. „*A hőmérő közel 10 fokot mutatott vasárnap délután a Balatonnál. Míg itt a sétálók élvezték a kellemes napsütést, az ország keleti régiójában hógolyóztak és szánkóztak.*” – írta a NAPLÓ 2012. január 10-én.

A hónap során két lehülési periódust tapasztaltunk. Elsőként január 13-án délután érkezett egy markáns hidegfront, amely átmenetileg véget vetett a kora tavaszi időjárásnak. Néhány napig a napi középhőmérsékletek is nulla fok alatt maradtak. A 23-án kezdődő újabb lehülési hullámmal szokatlanul zord időjárás köszöntött ránk, amely egészen február közepéig kitartott. A hónap utolsó napja bizonyult a leghidegebbnek, ekkor a napi középhőmérséklet mínusz $7,1^{\circ}\text{C}$ -nak, a minimumhőmérséklet pedig $-12,0^{\circ}\text{C}$ -nak adódott. Hideg küszöbnapokból kevesebbet számoltunk az átlagostól: a hónap folyamán 17 fagyos, 4 téli és 1 zord nap fordult elő. Az átlagos relatív nedvesség januárban $72,4\%$ -nak, az átlagos szélsébség $4,6\text{ m/sec}$ -nek adódott. A legerősebb szélhőkés 6-án a déli órákban fordult elő, 80 km/órás sebességgel.

Az előző év utolsó hónapjaihoz képest a január csapadékhözama nem volt szélsőségesen kevés, viszont a sokéves átlagot tekintve, annak csupán 50% -a hullott térségünkre. Az első csapadékosabb nap 10-én volt, az alacsonyabb területeken eső, a Bakony egyes részein hó esett. „*Megyénk egyes pontjain végre leesett az első hó. Igaz, nem sok helyen maradt meg, leginkább csak mutatónak kaptunk belőle.*” – írta a NAPLÓ január 11-én. A január 13-án érkezett hidegfront sok csapadékot nem hozott, de másnap a hírek mégis arról szóltak, hogy megjött az igazi tél. „*Intenzív havazás kezdődött tegnap délután a megyeszékhelyen és környékén. Az időjárás előrejelzés ezúttal bejött, erőteljesen lehült a levegő, megjött a csapadék... Este az útügyelet munkatársai fennakadásról nem számoltak be, de lelassult a közlekedés az ilyenkor hamar csúszóssá váló részeken... A mentőszolgálat ügyeletese szerint mindössze néhány gyalogos csúszott meg a hirtelen jött hózivatarban, akik kisebb fejszerűlésekkel megúszták a balesetet.*” – olvashatjuk a NAPLÓ január 14-i számában. Január 17-én ismét gyengén havazott, ami a megye több részén lelassította a közlekedést. „*A 82-es főutat Eplénynél délután le is zárták a mozgásképtelenné vált kamionok miatt. A hóesés elsősorban a bakonyi utakon okozott problémákat. Farkasgyepű és Bakonybél környékén folyamatosan takarítani kellett a főutakat, hogy közlekedni lehessen.*” – írta a NAPLÓ január 18-án.

FEBRUÁR középhőmérséklete országszerte jóval alacsonyabb volt a sokévi átlagnál, Veszprémben $-3,0^{\circ}\text{C}$ -nak adódott, ami 3,9 fokkal múlta alul a hónapra jellemző értéket. A január utolsó napjaiban kezdődött lehülés február közepén a sokévi átlagnál 10–13 fokkal alacsonyabb napi középhőmérsékleteket eredményezett. A legnagyobb különbség $-13,4^{\circ}\text{C}$ -os értékkel február 6-án fordult elő, amikor a napi középhőmérséklet $-12,5^{\circ}\text{C}$ -nak adódott. E nap jellemzője, hogy ekkor fordult elő a hónap legalacsonyabb minimum hőmérséklete: $-14,5^{\circ}\text{C}$ és a napi maximum is mínusz 10°C alatt maradt. A szibériai eredetű hideg levegő hatására „*a korábbi években megszokottnál jóval később, de rendkívüli gyorsasággal alakult ki a jég a Balaton parti sávjában, az utóbbi napokban.*” – írta a NAPLÓ február 1-jén. Harmadikára már 7–11 centiméteresre hízott a jég, 4-én pedig több településen kijelölték az ingyenes korcsolyázó helyeket. A zord hideg 17-éig tartott, ekkortól a mediterrán térségből több hullámban enyhébb és váltakozó nedvességtartalmú légtömegek érték el térségünket, a napi középhőmérsékletek ismét fagyponthoz közelíttek. 24-én és 25-én ízelítőt kaptunk a tavaszról, a napi középhőmérsékletek több mint 8 fokkal haladták meg az időszakra jellemző értéket, és a délutáni csúcshőmérsékletek megközelítették a 15°C -ot. A szokásosnál zordabb februárt mutatja, hogy a hónap 29 napjából 24 volt fagyos, 14 téli és 12 zord nap.

Február csapadékossága is elmaradt a sokévi átlagtól, a lehullott mennyiség csupán harmada volt az ilyenkor szokásos értéknek. A hónap elején ÉK-felől beáramló hideg levegő lejutott egészen a Mediterrán térségbe, ahol több ciklon fejlődött ki és szállított nedves levegőt, elsősorban a Kárpát-medence keleti területei fölé, míg a Dunántúl ÉNy-i területei kimaradtak az égi áldásból. Első hullámban 4-én és 5-én érintette térségünket kisebb havazás. „*A kilátásba helyezett itéletidő megynkben elmaradt, az utak mindenütt járhatók voltak, a fiatalok pedig élvezték a tél nyújtotta lehetőségeket, szánkóztak, korcsolyáztak.*” – írta a NAPLÓ február 6-án. „*A két nap alatt a legtöbb hó a Bakonyban hullott, de ez is csak tíz centi körüli volt. A szél is csak helyenként volt nagyobb, viharos erősségűt sehol sem tapasztaltak, ezért nagyobb hóátfúvások sem keletkeztek. Veszprémben és környékén szombat délelőttől vasárnap délig mindössze pár centi hó esett. A megyeszékhely útjai végig járhatóak voltak. A gyerekek élvezték a havat, a Cholnoky-lakótelepi szánkódombon egész nap tumultus volt tapasztalható.*”

Február 7-ére megerősödött a szél, a térségben sokfelé „*itéletidő tombolt*” – számolt be a NAPLÓ a rendkívüli időjárásról február 8-án. „*Egész nap folyamatosan takarították a havat a megye útjain, a szél sok helyen torlaszokat emelt.*” A katasztrófavédelem dolgozóit tizenkét esetben riasztották, elsősorban elakadt vagy árokba csúszott gépjárművek mentéséhez. 15–17-én egy északnyugat felől délkelet felé tartó ciklon meleg-, majd hidegfrontja söpört végig az országon, újabb havazást, hófúvásokat okozva. A lehullott csapadék mennyisége térségünkben nem volt jelentős, a viharos szellőkések miatt 16-án azonban járhatatlan útszakaszok alakultak ki. Csütörtökön (16-án) este annyira befújta a szél a Balatonkenesét és Fűzfőt elkerülő főutat, hogy a hómaró, illetve a hóeke folyamatos munkája ellenére sem tudták a közútkezelők a megfelelő közlekedési feltételeket biztosítani. (A szellőkések erős-

sége 16-án Veszprém térségében elérte a 90 km/órát.) „Az erős szél, a sűrű havazás, hóátfúvások és vélhetően a figyelmetlenség nehezítették a közlekedést tegnap.” – írta a NAPLÓ február 17-én. A szél mérséklődésével javultak az út- és közlekedési viszonyok és 18-án (szombaton) már arról szóltak a híradások, hogy nincs járhatatlan út Veszprém megyében. „Pénteken hajnaltól délig 2–6 cm vastagságú hó esett a megyében. Napközben a főutak és kiemelt mellékutak burkolata többnyire vizes, egyes helyeken hókásás volt.” Ugyanakkor a mellékutakat sok helyen még letaposott hó borította.

MÁRCIUS enyhe idővel kezdődött, majd egyre hűvösebbre, sőt hidegebbre fordult térségünk időjárása. A hónap eleji 3–4 fokos pozitív eltérést 7-ére 7,1°C-os negatív eltérés váltotta fel, a minimum hőmérséklet –8,2°C-nak adódott és a napi középhőmérséklet is fagyponthoz maradt. 10-e után kisebb-nagyobb ingadozásokat figyelhettünk meg a napi középhőmérsékletek alakulásában, de az értékek végig a sokévi átlag fölött alakultak. A hónap középhőmérséklete Veszprémben +8,1°C-nak adódott, ez 3,0°C-kal magasabb az ilyenkor jellemző értéknél. A hónap első felében 8 fagyos nap volt, míg a második felében, a legmelegebb napokon (17-én, 23-án és 24-én) 20°C fölé emelkedett a délutáni hőmérséklet. Március rendkívül száraz hónapnak bizonyult, az ország legnagyobb részén a havi csapadékösszegek nem érték el az 5 millimétert, sőt voltak olyan térségek is, ahol nem hullott mérhető mennyiségű csapadék. Ez a sokévi átlagnak alig a 10–15%-a. Mérhető mennyiségű (legalább 0,1 mm) csapadék térségünkben 3–5 napon hullott, de ebből csak egy napon (30-án) érte el, vagy haladta meg a lehullott eső mennyisége a 3 millimétert. Ezzel a csapadékmennyiséggel ez a hónap az elmúlt 100 év legszárazabb márciusának bizonyult. „Folytatódik az igen száraz, aszályos év” – írta a NAPLÓ március 28-án. „Elkeserítő a helyzet a mezőgazdászok szerint, hiszen a tavalyi rendkívüli időjárás után most megint aszály van. Nem kel a vetés, szárazak a legelők... Régen volt ennyire barna a határ tavasszal, ami szintén a szárazság rovására írható.” Március során előfordultak ugyan felhősebb időszakok, de összességében kiemelkedően napos időszakot tudhatunk magunk mögött. A hónap szárazságára jellemző az alacsony relatív páratartalom, voltak napok, amikor az átlag alig haladta meg a 30%-ot.

ÁPRILIS első napjainak viszonylag hűvösebb időjárása után a DNy-i áramlásnak köszönhetően viszonylag gyorsan melegedett a levegő, de a hónap első tíz napját erős hőmérsékleti ingadozás jellemezte. 7-étől hideg, sarkvidéki eredetű levegő árasztotta el térségünket, néhány napra visszatértek az éjszakai fagyok és a délutáni csúcshőmérsékletek is 10°C alatt maradtak. Többfelé megdőlt az abszolút minimum-hőmérsékleti rekord, a gyümölcsfák jelentős fagykárt szenvedtek. „Fagy szüreteli le a gyümölcsöket” – írta a NAPLÓ április 11-én. „Az utóbbi napok fagyos időjárása, amely helyenként a mínusz tíz fokot is közelítette, árthatott a virágzó gyümölcsfáknak, bár a fagy már télen is belekóstolt a meggyekbe... A január végi erős, éjszakánkénti mínusz 15–18 fokos fagyok súlyosan károsították a legkorábbi virágzású kajszi- és meggyfákat.” A hónap második dekádjában a napi középhőmérsékletek a sokévi átlag körül ingadoztak, míg a hónap utolsó napjait, az átlagot több mint 10 fokkal meghaladó hőmérsékletek jellemezték. Az Afrika felől érkező, szo-

katlanul meleg és száraz légtömegek hatásaként sorra dőltek meg a napi melegrekordok, a délutáni csúcshőmérséklet 30-án, a város belső területein elérte a 30°C-ot. A hónap eleji hideg és a hónap végi meleg rekordok kiegyenlítő hatásaként az átlagos középhőmérséklet 11,0°C-nak adódott, 1,0°C-kal haladta meg az időszakra jellemző értéket. A márciusi, szélsőségesen alacsony csapadékmennyiség után április már kedvezőbb képet mutatott, annak ellenére, hogy a sokévi átlagnak csak 60%-a hullott térségünkre. Kilenc csapadékos nap volt és hosszabb ideig tartó száraz periódusok nem fordultak elő. Az átlagos szélesség 3,8 m/sec-nak adódott, a legerősebb szélhőkés (72 km/óra) 24-én, a délután kialakult zivatarban fordult elő.

MÁJUS is melegebb volt az átlagosnál, középhőmérséklete 16,1°C-nak adódott, és ez – áprilishoz hasonlóan – egy fokkal magasabb az időszakra jellemző értéknél. A hónap első napjaira meglepően meleg, nyáriás idő volt a jellemző, ekkor alakultak ki a legmagasabb napi középhőmérsékletek is (2-án: 22,9°C). Ezekben a napokban több melegrekord is megdőlt, a délutáni csúcshőmérsékletek megközelítették, a város belső területein meg is haladták a 30°C-ot. *„Kinyitott a strandok többsége a korai nyárban... Rekkenő hőségben kezdődött a hagyományos május elsejei felvonulás Balatonfüzfőn”* – írta a NAPLÓ május 2-án. A korai melegnek hamar vége szakadt, ugyanis 4-étől 19-éig több időjárási front is érintette térségünket, változékony időjárást okozva. Ebben az időszakban a hőmérséklet több fokkal az átlag fölött, vagy átlag alatt ingadozott. A fagyosszentek első napján – május 12-én – egy markáns hidegfront haladt át térségünk fölött, mögötte 10 fokkal hidegebb levegő érkezett, és okozott erőteljes lehűlést. A leghidegebb napon (május 18-án) reggelre erősen lehűlt a levegő, a Bakonyban több helyről talajment fagyot jelentettek. A hónap vége kellemes, tavaszi időt hozott, a hőmérsékletek kevéssel az átlag fölött alakultak. A havi csapadékösszeg térbeli és időbeli eloszlása igen változékony képet mutat. Térségünk a csapadékosabb délnyugati és a szárazabb északkeleti területek közötti átmeneti zónában helyezkedett el és a kialakuló zivatarokból 10 csapadékos napon, közel 60 mm-nyi eső esett. *„Most kedvező az időjárás, nem úgy, mint május első felében, amikor hidegfrontok követték egymást, mely viharos szelet és lehűlést hozott. Akkor az éjszakai hőmérséklet több esetben 10 fok alá süllyedt.”* – vonta meg a hónap agrometeorológiai mérlegét a NAPLÓ újságírója május 31-én. Az átlagos szélesség 3,2 m/sec-nak adódott, a legerősebb szélhőkés 17-én meghaladták a 70 km/órás erősséget.

JÚNIUS havi átlaghőmérséklete térségünkben 2,3°C-kal haladta meg az időszakra jellemző értéket, országosan pedig az 1901 óta jegyzett rangsorban a negyedik legmelegebb volt 20,4°C-os középhőmérséklettel. Mozgalmasan kezdődött a hónap, hiszen elsején egy hidegfront átvonulása miatt záporok, zivatarok alakultak ki, majd néhány napos melegebb periódus következett, amit 4-én egy újabb hidegfront szakított meg. A front mögött 5-én erőteljesen lehűlt a levegő, viharossá fokozódott az ÉNy-i szél, a szélhőkés erőssége meghaladta a 80 km/órás értéket. Néhány napos melegebb periódus után 9-én újabb hidegfront okozott heves zivatarokat, és hozott hűvösebb időt a hónap közepéig. 16-ától hamisíthatatlan kánikulai hőségben volt részünk, a délutáni hőmérséklet a város külső területein 7, míg a belső területeken 9 alkalommal haladta

meg a 30°C-ot. Ezekben a napokban a napi középhőmérséklet is 6–8 fokkal haladta meg az időszakra jellemző értéket, az ÁNTSZ több napra harmadfokú hőségriadót rendelt el. „Egész héten kánikula” – írta a NAPLÓ június 19-én. „Az előrejelzések szerint a hétvégére enyhülhet a hőmérséklet csúcserőteke a 33–35 Celsius-fokos maximumról akár 27–28 fokra... Az országban tegnap szinte mindenütt 25 Celsius-fok körüli vagy feletti napi középhőmérsékleteket mértek, ma 27 Celsius-fok körüli hőmérséklet várható, ezért piros riasztást adott ki a meteorológiai szolgálat.”

„Az elmúlt száz évben a legmelegebb június 18-a 1918-ban volt a Balaton körzetében, akkor 34,2°C-ot mértek. A hőségrekordot nem valószínű, hogy túlszárnyaljuk, de a közelében lesz a mért érték” – nyilatkozta a NAPLÓnak dr. Bartha Imre a siófoki meteorológiai szolgálat ügyeletes. Egyébként nem meglepő a kánikula június első felében, ugyanis 2000-ben a június 1-től 18-ig terjedő időszakban nyolc, 2003-ban pedig 10 hőségnapot jegyeztek fel, vagyis azokon a napokon a hőmérséklet meghaladta a 30°C-ot. A harmincéves átlaghoz viszonyítva 2012 júniusa mind országos átlagban, mind térségünkben szárazabb volt a normál értéknél, az átlagos csapadékmennyiségnek mindössze 70%-a hullott. A feljegyzések 10 csapadékos napról szólnak, de számottevő (5 millimétert meghaladó) mennyiség csak három alkalommal fordult elő. Az egyik ilyen nap június 25-e volt, amikor is Veszprémben elmosta az eső a színházkerthi szórakoztató rendezvényeket. A hónap átlagos szélessége 2,9 m/sec-nak adódott, a legerősebb szellőkéseket 5-én délután jegyezték fel, 80 km/óra fölötti értékekkel.

JÚLIUS is 2,4°C-kal volt melegebb a sokéves átlagnál, középhőmérséklete 22,6°C-nak adódott. A napi középhőmérsékletek a hónap első tíz napján 5–8°C-kal haladták meg az időszakra jellemző értékeket, emiatt 10 naposra nyúlt a június végén elrendelt hőségriadó. Újabb hőmérsékleti rekordok dőltek. 1-jén a napi középhőmérséklet 28,6°C-on tetőzött, a minimum hőmérséklet 5 napon nem csökkent 20°C alá. A délutáni csúcshőmérséklet a külső területeken két alkalommal, a város belső területein 6 alkalommal haladta meg a 35°C-ot. „Folytatódik a pokoli meleg ma is” – olvashatjuk a NAPLÓban július 3-án. „Trópusi meleg-hullámtól izzadunk, Budapesten 37,3 fokig emelkedett a hőmérséklet tegnap. Az országos rekord Túrkevéen dőlt meg, 38,4 fokkal. Mifelénk sincs hűvösebb. Mindenki úgy segít magán, ahogy tud; vetkőzéssel, ásványvízzel, esernyővel. A szokatlan hőség elől legjobb vízpartra menekülni.” Ezekben a napokban a BAKONYKARSZT két helyen – az Óváros tér bejáratánál és a Kossuth utcán, a Csalán egyesület házikójában osztott vizet 10 és 15 óra között, enyhítve az utcai forróságot. „Idén már volt hőségriadó és a június 19–22. közötti vízosztásnak is sokan örültek, jó kezdeményezésnek tartották” – nyilatkozta a NAPLÓnak Kugler Gyula vezérigazgató július 4-én.

Július 11-én egy erőteljes hidegfront vetett véget a kánikulának, a front átvonulását intenzív záporok, zivatarok kísérték, 10–13 milliméternyi lehullott csapadékmennyiséggel. 14-én egy újabb hidegfront vonult át felettünk, számottevő csapadékkal és sokfelé viharossá fokozódó széllel, Veszprémben 80 km/órás, míg a Bakonyban (Kab-hegy) 126 km/órás maximális szellőkéseket eredményezve. „Vihar csapott le a megyére a vasárnap első óráiban” – írta a NAPLÓ július 16-án. A kataszt-

rófavédelmi ügyeletet fél egy és fél három között ötször riasztották, főleg a 8-as számú főút, valamint Tapolca és Sümeg térségébe. A frontokkal tarkított idő 19-én tovább folytatódott, kevés csapadékkal és 90 km/óra fölötti széllekedésekkel. „*Fákat döntött a vihar az utakra*” – írta a NAPLÓ július 21-én. A tűzoltóknak több esetben kellett vonulniuk fakidülés miatt. Cseszneknel, illetve Bakonybél közelében dőltek fák az útra. Nemesszalók és Bakonyjákó külterületén szintén fakidölésekhez kellett vonulniuk a pápai tűzoltóknak. A hónap utolsó napjaiban szeszélyes eloszlásban heves zivatarok alakultak ki, Tapolcáról jégesőt jelentettek. „*Megyénk több útján is jelentős gondot okozott a hétvégi viharos időjárás.*” – írta a NAPLÓ július 31-én. A porvai bekötőúton fél pályán 10 centiméter vastag iszapréteg halmozódott fel és az olaszfalui bekötőúton is egy 150 méteres szakaszon, teljes szélességben 45 centiméter vastag iszapréteg borította az úttestet fel a felhőszakadás után.

A hónap közepi hűvösebb napokat változékony, majd a hónap végén ismét az átlagosnál melegebb napok követték, a napi középhőmérsékletek 2–4°C-kal haladtak meg az időszakra jellemző értéket. A délutáni csúcshőmérsékletek meghaladták a 30°C-ot. A hőmérsékleti küszöbnapok száma is visszatükrözi a hónap meleg voltát, ugyanis 23 nyári, 14 hőség és 2 forró napot jegyeztünk fel. A „városi hősziget” jelenségének hatásaként a forró napok száma a belső területeken 6-nak adódott. Az időjárás nem kedvezett sem az aratásnak, sem a kapás növények, elsősorban a kukorica fejlődésének. „*Az utóbbi napok esős, gyakran viharos időjárása miatt még nem ért véget, de már a végső szakaszába ért megyénkben az aratás. A csütörtökön (19-én) lehullott négy-öt milliméter csapadék miatt tegnap délelőtt nem indultak el Pápa térségében a kombájnok.*” – nyilatkozta Sipőcz István a Veszprém Megyei Agrárkamara elnöke. A csapadék térbeli eloszlása a hónap folyamán igen változatos képet mutatott. Kis térségen belül is eltérő, kétszer-háromszor kisebb, vagy nagyobb mennyiségeket regisztráltak. Veszprémre és környékére 12 csapadékos napon, a szokásos mennyiség 60–80%-a hullott. „*A kukorica jelenleg virágzik, de a szárazság miatt láthatunk olyan területeket is, melyeken annyira elszáradt már, hogy menthetetlen, másutt meg furulyázik.*” – tudósít a NAPLÓ július 25-én. Az aszály és a hőség az állattartókat sem kímélte, ugyanis a kiszáradt legelőkről kisebb tejhozammal számolhattak. Júliusban öt viharos nap mellett az átlagos szélesség 3,1 m/sec-nak adódott.

AUGUSZTUS középhőmérséklete 22,3°C-nak adódott, ami – a nyár tendenciáját követve – ugyancsak 2,4°C-kal volt melegebb az időszakra jellemző értéknél. A hónap során két hőhullám és két átmeneti lehülés jellemezte az időjárást, amelyeknek következtében több hőmérsékleti rekord megdőlt. Az első hőhullám 6-án érte el a tetőpontját, a napi középhőmérséklet 8,5°C-kal haladta meg az ilyenkor jellemző értéket, a hőmérséklet maximuma meghaladta a 35°C-ot. „*A kánikula tömegeket vonz a Balaton partra, aki csak teheti, strandon hűsíti magát. Helyenként szinte telt ház van reggeltől estig.*” – írta a NAPLÓ augusztus 7-én. Augusztus 10–14. között volt egy hűvösebb periódus, ekkor a középhőmérsékletek 2–4 fokkal a sokévi átlag alatt maradtak. 13-án a reggeli minimum hőmérséklet nem érte el a +10°C-ot. A második nagy hőhullám 20-án köszöntött ránk. „*Az Országos Meteorológiai*

Szolgálat előrejelzése szerint fokozódik a hőség. A hét második felében már egyre kevésbé hoznak felüdülést az éjszakai órák.” – írta a NAPLÓ augusztus 22-én. Ezekben a napokban ismét 6–8 fokkal volt melegebb a sokévi átlagnál, 22-én délután a város külső területein 35,9°C-ig, a belvárosban 37,1°C-ig emelkedett a hőmérő higanyszála. Ez a nap volt Veszprémben az év legmelegebb napja.

Az augusztus végi kánikulának 26-án egy markáns hidegfront átvonulása vetett véget. Csapadékot alig hozott, így a hosszú hetek óta tartó aszályon nem enyhített semmit, csupán a hőmérséklet esett vissza az átlag körüli értékekre. *„Kánikulai napokkal búcsúzott el a nyár”* – írta NAPLÓ augusztus 27-én. Ugyan, a vasárnap délutáni eső megérkezése után szinte pillanatok alatt kiürült a tópart, de még szombaton is (25-én) a jobb főszezoni időszakot idéző forgalmat regisztráltak sok helyen. Nyári nap 25, hőség nap 13, míg forró nap 3 esetben fordult elő. A szokásosnál jóval melegebb nyarat az augusztusi csapadékhány is tetézte, az ország jelentős részén alig esett eső. Térségünkben négy napon esett, szeszélyes eloszlásban. 3-án a város D-i, DK-i területei fölött felhőszakadás volt, 30 mm fölötti csapadékhozammal, míg a Ny-i és É-i területeken alig esett 3–5 mm-nyi eső. *„2003 óta a legnagyobb aszály az idej, amely nem csak a növénytermesztőknek, hanem a magas takarmányárakon keresztül az állattenyésztőknek is kárt okoz”* – írta a NAPLÓ augusztus 8-án. A szárazságra jellemző, hogy a relatív nedvességtartalom átlaga alig haladta meg az 50%-ot, és a legszárazabb napon (augusztus 20-án) 36%-os értéket mutatott. A nagy szárazság és a szokatlan meleg miatt a napraforgó érése is jóval korábban kezdődött, mint a normál években. Az átlagos szélesebség 2,6 m/sec-nak adódott, a szél három napon érte el a viharos fokozatot. A legerősebb szellőkést 72 km/órás értékkel 6-án hajnalban jegyzték fel.

SZEPTEMBER középhőmérséklete az ország egész területén melegebb volt a sokévi átlagnál, Veszprémben 2,2°C-kal haladta meg az időszakra jellemző értéket. Visszatekintve az elmúlt időszakokra, szeptember volt egymást követően a hetedik hónap, amikor a havi középhőmérsékletek jóval a sokévi átlag fölött alakultak. Gyakran éreztük úgy, hogy még nincs vége a nyárnak. Ezt igazolja az is, hogy a hőmérséklet csúcsértéke 12 napon haladta meg a 25 fokot, és a legmelegebb napon, 3-án a város belső területein 31°C fölé emelkedett a csúcshőmérséklet. 6-án egy gyenge hidegfront vonult át fölöttünk, de néhány napos lehülést követően ismét nyári időjárásban volt részünk, 9-én és 10-én 30°C közeli értékeket mutatott a hőmérő. 12-én újabb hidegfront érkezett, számottevő csapadékkal. A front mögött viharossá fokozódott az ÉNy-i szél és visszaesett a hőmérséklet. Átmeneti szárazabb és melegebb periódus után a következő hidegfront 19-én robogott át fölöttünk. Ez kevesebb csapadékot, de erősebb szelet eredményezett az előzőnél és egy nap alatt közel 6°C-kal esett vissza a napi középhőmérséklet. Szeptember 21-én arról szóltak a híradások, hogy hajnalban fagyott a Bakonyban. A taliándörögdi amatőr mérőállomáson mínusz 0,7°C fokot mutatott a hőmérő, de Bakonybélben is fagypontra csökkent a hőmérséklet. Veszprémben ezen a napon +3, +5 fok közé hűlt le a levegő, rekord sem napi, sem havi nem dőlt, hiszen a leghidegebb szeptemberi hőmérsékletet 1977. szeptember 29-én jegyztük fel, amikor 0,8°C-ot mutatott a hőmérő 2

méteres magasságban, a talaj mentén pedig rendszeren fagyott. A hónap utolsó napjait nyáriasan meleg hőmérsékletek jellemezték, 27-én a város belső területén 27,8°C-ot mutatott a hőmérő. Csapadék dolgában szeptember sem kényeztetett el bennünket, a lehullott eső mennyisége mind a városi, mind a repülőtéri állomáson a sokévi átlag alatt maradt. Ellentétben az augusztussal, most a városban esett több, közel 50 mm, míg a repülőtéren mindössze 30 mm. A hét csapadékos naptól két alkalommal hullott számottevő (legalább 5 millimétert meghaladó) mennyiség. A havi átlagos szélesség 3,2 m/sec-nak adódott, a legerősebb szellőkést (80 km/óra) 24-én az éjszakai zivatar átvonulásakor jegyezték fel.

OKTÓBER is folytatta az előző hónapok sorozatát, középhőmérséklete 10,6°C-nak adódott és ez 0,6°C-kal haladta meg az időszakra jellemző értéket. A hónap első hetében a napi középhőmérsékletek még 4–6 fokkal a sokévi átlag fölött alakultak, 6-án a délutáni hőmérséklet meghaladta a 22°C-ot. A jó időnek a 7-én délután érkező hidegfront vetett véget, közel 5 fokos lehűlést okozva egyik napról a másikra. *„Tizennyolcszor vonultak ki esethez a megye tűzoltói a vasárnapi éjszakai vihar kapcsán”* – tudósított a NAPLÓ október 9-én, kedden. Két esetben villanyvezetésekre dőltek fák, Veszprémben pedig egy kémény dőlt rá egy melléképületre, de személyi sérülés nem történt. A második és harmadik hét átlag körüli, kevéssel átlag fölötti hőmérsékletet hozott, a legmelegebb napokon, 18–19–20-án a délutáni csúcshőmérséklet elérte a 20 fokot. 23-ától a reggeli órákban keletkezett köd napközben sem oszlott fel, így gyengült a nappali felmelegedés. Ennek a borongós, ködös időnek a Skandináv térségből lezúduló hideg levegő, illetve az ennek hatásaként kialakuló mediterrán ciklon vetett véget, amely mintegy 3–4 napig határozta meg térségünk időjárását. A hónap legnagyobb hőmérséklet csökkenése is ekkor következett be, 27-éről 28-ára közel 8 fokot esett a napi középhőmérséklet. Gyakran fújt erős szél, jelentős mennyiségű csapadék hullott, kezdetben eső, majd hó. 29-én reggel hamisítatlan téli kép fogadott bennünket, 3 cm-es hótakaróval, de a Bakony magasabb részein a hótakaró vastagsága elérte a 8–10 centimétert. *„A szokásosnál korábban kezdett el havazni idén, hétfőre virradóra fehérbe öltözött Veszprém megye, kivéve a Balaton-part.”* – tudósított a NAPLÓ október 30-án. Hétfőn (29-én) a megye középső részein és a Bakonyban hajnali fél négytől hat hóeltakarító géppel dolgoztak a közútkezelő munkatársai, így fennakadás sehol sem volt a közlekedésben. Ezzel szemben a vasúti közlekedés akadózott, a Bakonyban váltóállítási gondok okoztak nehézséget, valamint több vonalon faágak lógtak a felsővezetésekre. A beáramló hideg levegőnek és hótakarónak köszönhetően ezekben a napokban a hőmérséklet középértéke mintegy 8–10 fokkal a sokévi átlag alatt maradt, reggelente –1, –3 fokig csökkent a hőmérséklet és a délutáni maximumok sem érték el a +5 fokot.

Csapadék tekintetében októberben kedvező fordulat állt be, ugyanis a 14 hónapja tartó csapadékhiányos időszak után térségünkben szeszélyes eloszlásban 70–90 mm csapadék hullott, ez 50%-kal több az időszakra jellemző értéknél. 14 csapadékos naptól öt alkalommal hullott számottevő mennyiség, főként a hónap második felében. *„Úttestet, járdát öntött el a víz tegnap délelőtt”* írta a NAPLÓ október 17-én. *„Végre esik az eső a hosszú száraz hónapok után, de azonnal el is dugult a pokoli*

toronnyal szemben a vizesárok. Elöntötte a buszmegállót és az út szélét is az esővíz. Hideg fürdőt vettek a buszra várakozók, míg csak utat nem tört magának az árokban a víz, a szeméttel együtt.” A 7-én érkező hidegfront nyomában viharossá fokozódott a szél, a lökések erőssége a repülőtéri állomáson 112 km/órás, a város belső területein (Sziklatető) 84 km/órás értékeket mutatott. A havi átlagos szélesebesség 2,6 m/sec-nak adódott.

NOVEMBER az átlagosnál szárazabb és 2,4°C-kal melegebb volt, mint a sokévi átlag, a havi középhőmérséklet 6,6°C-nak adódott. A napi középhőmérsékletek szinte az egész hónap folyamán az átlag felett alakultak, csupán 3 napon maradtak el néhány tized fokkal a normál értéktől. Egy mediterrán ciklonnak köszönhetően esősen és szelesen indult a hónap, kezdetben meleg, majd 5-étől hidegebb levegőt szállítva fölénk. 4-én a délutáni hőmérséklet elérte a 18 fokot, 6-án már csak 10,2°C volt a délutáni csúcstérték. A hidegfront távozását követően váltakozó hőmérsékletű és nedvességtartalmú légtömegek váltogatták egymást, csapadék nélkül. 10-én reggelre fagypontra csökkent a hőmérséklet, az éjszaka képződött köd tartósan megmaradt. 12-én újabb frontálzóna érkezett, kevés eső is esett, majd egyre nyugalmasabb lett a légkör, az időjárást helyi hatások alakították. 14-én ismét gyengén fagyott, és ettől kezdve a hónap második felében a minimum hőmérsékletek általában +2, +4 fok közelében alakultak, de a borongós, erősen felhős ég miatt (a napsugárzás hiányában) a délutáni hőmérsékletek is 10 fok alatt maradtak. Ezekben a napokban a gyenge légmozgás és magas páratartalom kedvezett a köd és szmog kialakulásának. A sűrű ködben egy 42 éves veszprémi lakost Balatonalmádi térségében, 26-án az esti órákban halálra gázoltak. A sofőr vélhetően (a sűrű köd miatt) későn vette észre az úton gyalogló férfit. 27-étől változás kezdődött időjárásunkban, a fölöttünk lévő anticiklon leépült, megélnéskült a szél, a zárt felhőtakaró felszakadozott. DNY-i áramlással enyhe levegő érkezett térségünkbe, 15°C közelébe emelkedett a délutáni csúcshőmérséklet. 29-én az esti órákban hidegfront érkezett, eleredt az eső (sokfelé az ég is megdördült). Az ÉNy-ira fordult és viharossá fokozódó szél mintegy 7–9 fokkal hűtötte le a levegőt a hónap utolsó napjára. A lehullott csapadék mennyisége novemberben is szeszélyes eloszlást mutatott, mennyisége nem érte el a sokévi átlag 70%-át. Az átlagos szélesebesség 2,3 m/sec-nak adódott, a legesősebb szellőkések 4-én és 5-én elérték a 70 km/órás értéket.

DECEMBER az átlagostól hűvösebb volt, a havi középhőmérséklet –0,3°C-nak adódott, ami 0,5 fokkal alacsonyabb az időszakra jellemző értéknél. A hónap elején átlag körül alakult a hőmérséklet, majd egy igazán hideg periódus következett, ekkor még a délutáni csúcshőmérsékletek is fagypontra maradtak. 13-án hajnalban mértük a leghidegbebet, –8,8°C-ot. Ezt követően ismét átlag közeli értékek voltak a jellemzőek, de 25-éről ismét néhány napos enyheség következett. Érdekes, bár télen gyakran előfordul, hogy a napi és egyúttal a havi csúcshőmérsékletet éjfélkor mértük, köszönhetően a DNY-ról áramló enyhe levegőnek. Ez a repülőtéri állomáson 10,8°C-nak adódott, míg a város belső területein ekkor fél fokkal melegebbet mutatott a hőmérő. Érdekes még az is, hogy nem csak a meleg, a hideg is hidegebb volt a városban, ugyanis a havi minimum 13-án a város belső területein –9,7°C-nak, a

repülőtéri állomáson pedig mínusz 8,8°C-nak adódott. A városon belül a havi közép-hőmérséklet jellemzően egy fokkal volt melegebb, mint a külső területeken.

Átlagos csapadékmennyiség jellemezte decembert, igaz ebből nagyon kevés hullott hó formájában, és ez a kevés is elolvadt néhány nap alatt. Havazott a hónap elején, 2-án estére tél lett a megyében. A havazás vasárnap 16 óra körül kezdődött, de este 8 órakor még nem igazán maradt meg sehol. A hóréteg csapadéknym és egy centiméter között alakult. A közútkezelő gépei járták a megye útjait és a síkosság megelőzésére úgynevezett alászórást végeztek. Vasárnap az éjszakai óráktól feltámadt a szél, ezért néhány körzetben kisebb hóátfúvások alakultak ki. Hétfő délutánra az éjszakai havazást követő akadályok, hóátfúvások és csúszós útszakaszok megszűntek. 15-én ónos eső borzolta a közlekedők idegeit, 18-án reggelre ismét volt pár centis hótakaró, majd 23-án újabb havazás és ónos eső következett, de a 24-étől kezdődő enyhülés miatt szentestére ez is elolvadt, így ismét fekete lett a karácsony. Utoljára szép, havas karácsonyunk 1998-ban volt. „*Nem volt alaptalan az Országos Meteorológiai Szolgálat öt megyére, köztük Veszprémre kiadott riasztása az ónos eső miatt*” – írta a NAPLÓ december 24-én. „*Tegnap délután csakugyan csúszóssá, jegessé váltak az utak, de nem a megye teljes területén. A Balaton környékén enyhébb volt az idő. Érdekes jelenségnek lehetnek tanúi a veszprémiek, 18 óra körül elkezdett melegedni az idő és a város déli részén felolvadt az utakról a jég, míg az északi részén maradtak a síkos utak.*” December 26-án és 27-én szinte tavaszi reggelekre ébredtünk, a minimum hőmérséklet sem csökkent fagypontra alá, a délutáni maximumok pedig meghaladták a +10°C-ot. Az enyhe időnek a 28-án érkezett hidegfront vetett véget. Az ÉNy-ira forduló és viharossá fokozódó széllel ismét hideg levegő árasztotta el térségünket. 30-án a reggeli hőmérséklet mínusz 8°C közelébe süllyedt és a maximum is +2°C alatt maradt. December csapadékosága a város külső területein a sokévi átlagnak megfelelően, a városban kevéssel a sokévi átlag fölött alakult. Számottevő (5 millimétert meghaladó) mennyiség öt napon fordult elő, a havazásos napok száma 6 volt. Az átlagos szélesség decemberben 2,8 m/sec-nak adódott, három viharos napot jegyeztünk fel és a legerősebb széllokések 3-án megközelítették a 80 km/órás értéket.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- MÓRING Andrea: 2011/2012 telének időjárása. = Léggör, 57. évf. 2012. 1.
NAGY Andrea: 2012 tavaszának időjárása. = Léggör, 57. évf. 2012. 2.
VINCZE Enikő: 2012 nyarának időjárása. = Léggör, 57. évf. 2012. 3.
Elmúlt évek időjárása – 2012. http://www.met.hu/eghajlat/magyarorszag_eghajlata/
NAPLÓ – Veszprém megye napilapja, 68. évf. aktuális számai

I. TÁBLÁZAT

2012		jan	feb	már	ápr	máj	jún	júl	aug	sze	okt	nov	dec	Év:
Havi középhőm. °C		1,2	-3,0	8,1	11,0	16,1	20,4	22,6	22,3	17,5	10,6	6,6	-0,3	11,1
Abszolút maximum	°C	10,2	13,9	21,1	28,6	29,4	34,2	35,6	35,9	30,5	22,4	18,0	10,8	35,9
	nap	4	24	17	30	1	30	1	22	3	1	4	25	aug. 22.
Maximum átlag	°C	4,3	0,4	13,2	16,3	21,6	25,8	28,6	22,0	23,3	15,4	9,9	2,9	15,3
Abszolút minimum	°C	-12,0	-14,5	-8,2	-2,4	2,4	7,9	11,1	9,0	5,3	-1,7	-1,7	-8,8	-14,5
	nap	31	6	7	10	18	6	17	13	21	31	10	13	febr. 6.
Minimum átlag	°C	-1,8	-6,6	2,9	5,1	10,2	14,4	17,1	15,7	12,0	6,1	3,2	-3,1	6,3
Nyári napok száma /max.≥ 25°C/		—	—	—	3	7	17	23	25	12	—	—	—	87
Hőség napok száma /max.≥ 30°C/		—	—	—	0	0	7	14	13	1	—	—	—	35
Forró napok száma /max.≥ 35°C/		—	—	—	0	0	0	2	3	0	—	—	—	5
Fagyos napok száma /min.≤ 0,0°C/		17	24	8	4	—	—	—	—	0	3	2	28	86
Téli napok száma /max.≤ 0,0°C/		4	14	0	—	—	—	—	—	—	0	0	8	26
Zord napok száma /min.≤ -10,0°C/		1	12	0	—	—	—	—	—	—	0	0	0	13

Hőmérsékleti adatok összesítése - Veszprém-repülőtér, 2012

(Adatforrás: Országos Meteorológiai Szolgálat)

II. TÁBLÁZAT

2012	Csapadék		Napok száma							Relatív nedvesség				
	Összeg (mm)	24 órai max. dátum	≥ 0,1	≥ 1,0	≥ 5,0	≥ 10,0	≥ 20,0	≥ 50,0	Hava- zással tarral	Ziva- tarral	Átlag	24 órai min. dátum		
			mm csapadék										%	
jan	15,2	3,1	9	14	6	0	0	0	0	4	0	72,4	61	23
febr	9,5	5,1	28.	8	2	1	0	0	0	6	1	67,1	47	3.
márc	3,3	2,4	30.	3	1	0	0	0	0	1	0	54,2	33	26.
ápr	25,2	8,6	24.	9	5	2	0	0	0	0	2	61,2	38	2.
máj	59,3	22,4	22.	10	7	5	1	1	0	0	5	60,3	41	2.
jún	48,0	15,6	9.	10	8	3	2	0	0	0	4	66,5	52	30.
júl	46,9	13,5	14.	15	10	4	1	0	0	0	11	60,9	42	3.
aug	33,9	30,9	3.	4	2	1	1	1	0	0	1	52,8	36	20.
szept	30,9	13,2	13.	7	4	2	2	0	0	0	2	64,7	46	11.
okt	67,3	18,0	16.	14	7	5	3	0	0	1	4	79,9	65	9.
nov	35,0	14,5	5.	11	5	3	1	0	0	0	0	88,4	66	7.
dec	48,6	10,9	15.	12	7	5	2	0	0	6	0	83,1	61	9.
Év:	423,1	30,9	aug. 3.	117	64	31	13	2	0	18	30	67,6	33	márc. 26.

A csapadék- és nedvesség adatok összesítése - Veszprém-repülőtérről, 2012

(Adatforrás: Országos Meteorológiai Szolgálat)

III. TÁBLÁZAT

2012	Csapadék		Napok száma					Relatív nedvesség		Havi középhőm. (°C)			
	Összeg (mm)	24 órai max. dátum	≥0,1	≥1,0	≥5,0	≥10,0	≥20,0	≥50,0	Átlag %		24 órai min. dátum		
			mm csapadék										
jan	27,0	7,5	10.	15	7	1	0	0	0	73,3	63	23.	2,0
feb	24,0	11,9	28.	8	5	1	1	0	0	68,8	51	3.	-2,1
már	6,1	4,6	30.	5	1	0	0	0	0	55,7	33	26.	8,7
ápr	29,1	7,0	6.	7	6	3	0	0	0	63,7	44	29.	11,3
máj	58,8	28,9	22.	12	8	3	2	1	0	57,3	42	2.	16,6
jún	78,0	28,4	9.	13	8	3	3	1	0	61,5	50	20.	21,0
júl	47,7	16,5	29.	12	7	3	2	0	0	54,9	39	3.	23,4
aug	13,4	6,5	4.	4	3	1	0	0	0	49,0	35	20.	22,9
sze	49,3	24,0	13.	9	7	2	2	1	0	60,9	47	11.	17,8
okt	93,0	27,5	16.	14	8	5	3	0	0	75,1	61	5.	11,0
nov	55,7	26,1	5.	11	7	4	1	1	0	81,8	63	7.	7,7
dec	57,7	16,3	15.	10	7	5	2	0	0	79,7	62	9.	0,7
Év:	539,8	28,9		120	74	31	16	4	0	65,1	33,2	03.26	11,8

Éghajlati adatok összesítése - Veszprém, 2012

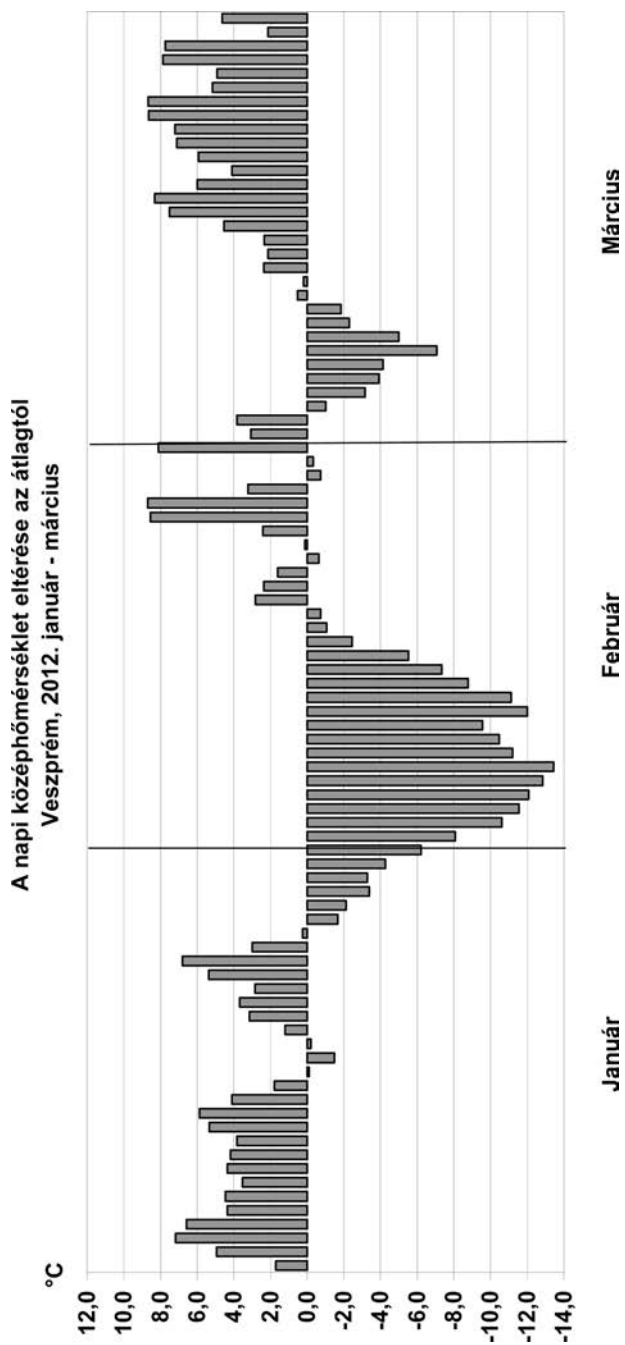
Adatforrás: Veszprém MJV éghajlati állomása, Harmat utca

IV. TÁBLÁZAT

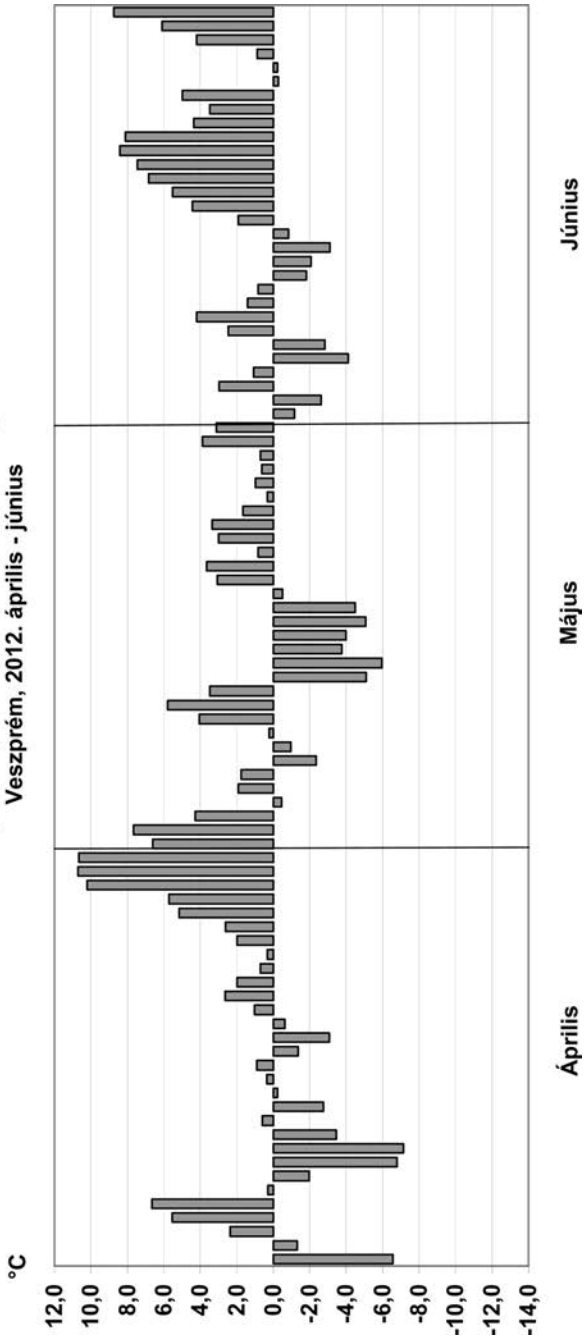
2012	N	NNE	ENE	E	ESE	SSE	S	SSW	WSW	W	WNW	NNW	CALM	Összes	C %
Január	45	10	22	26	12	13	36	64	62	58	120	255	21	744	2,8
Február	131	22	44	10	6	14	27	29	32	31	79	253	18	696	2,6
Március	143	9	9	19	24	32	21	49	30	32	90	242	44	744	5,9
Április	59	16	12	13	13	90	103	100	37	22	67	137	51	720	7,1
Május	141	41	15	22	35	59	38	56	28	23	90	141	55	744	7,4
Június	59	7	10	10	16	68	62	81	34	38	69	139	127	720	17,6
Július	144	44	18	16	22	88	40	31	16	15	57	184	69	744	9,3
Augusztus	126	28	15	19	13	35	38	34	27	10	64	215	120	744	16,1
Szeptember	102	20	11	18	16	65	77	50	9	16	54	212	70	720	9,7
Október	95	24	11	36	55	73	58	44	29	45	80	131	63	744	8,5
November	64	28	57	109	67	51	63	53	20	19	30	81	78	720	10,8
December	71	34	39	33	31	44	68	72	37	31	43	174	67	744	9,0
Összeg:	1180	283	263	331	310	632	631	663	361	340	843	2164	783	8784	8,9
Rel. %	13,4	3,2	3,0	3,8	3,5	7,2	7,2	7,5	4,1	3,9	9,6	24,6	8,9		

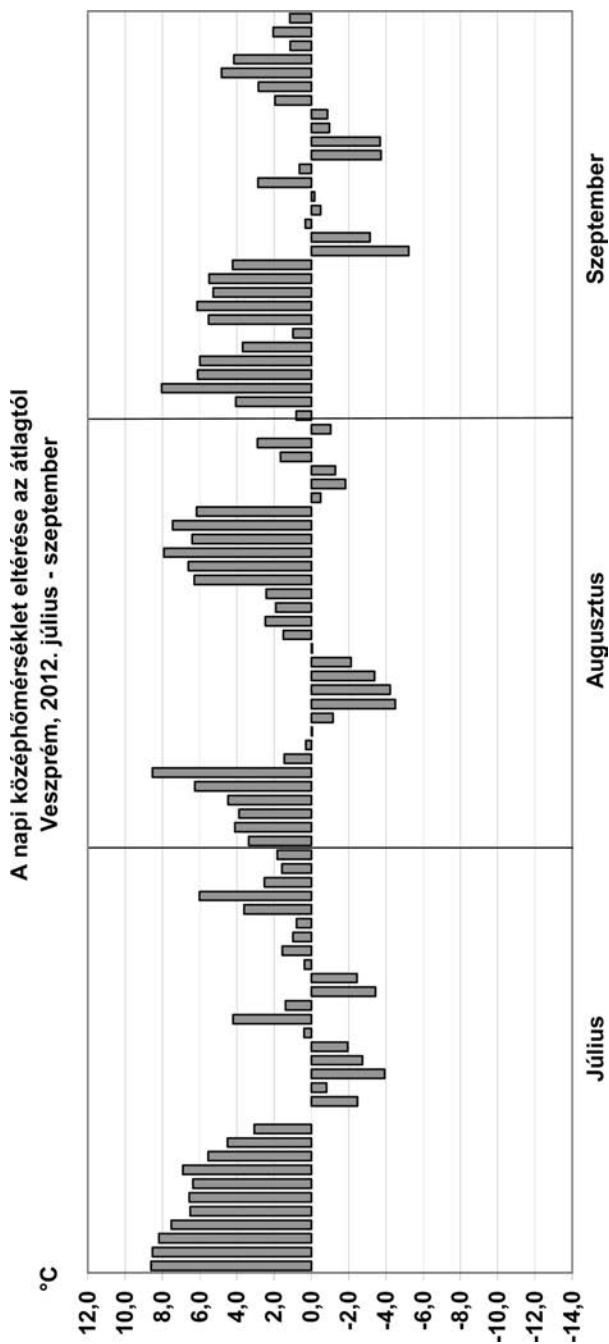
Szélirányok és a szélcsend (calm) gyakorisága - Veszprém-repülőtér, 2012
(Adatforrás: Országos Meteorológiai Szolgálat)

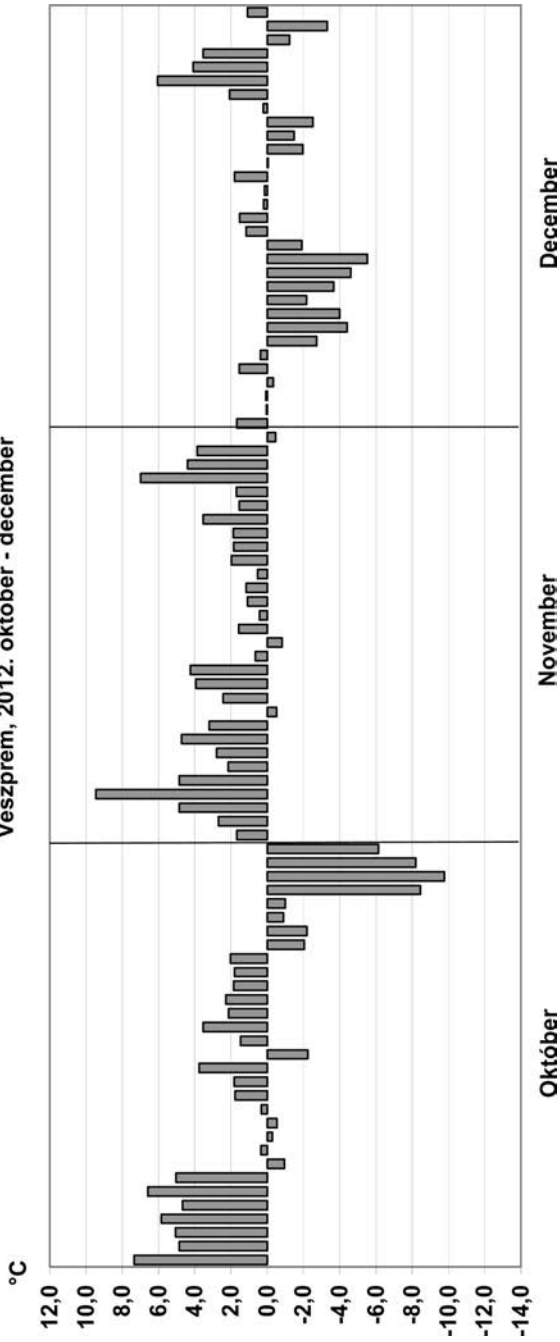

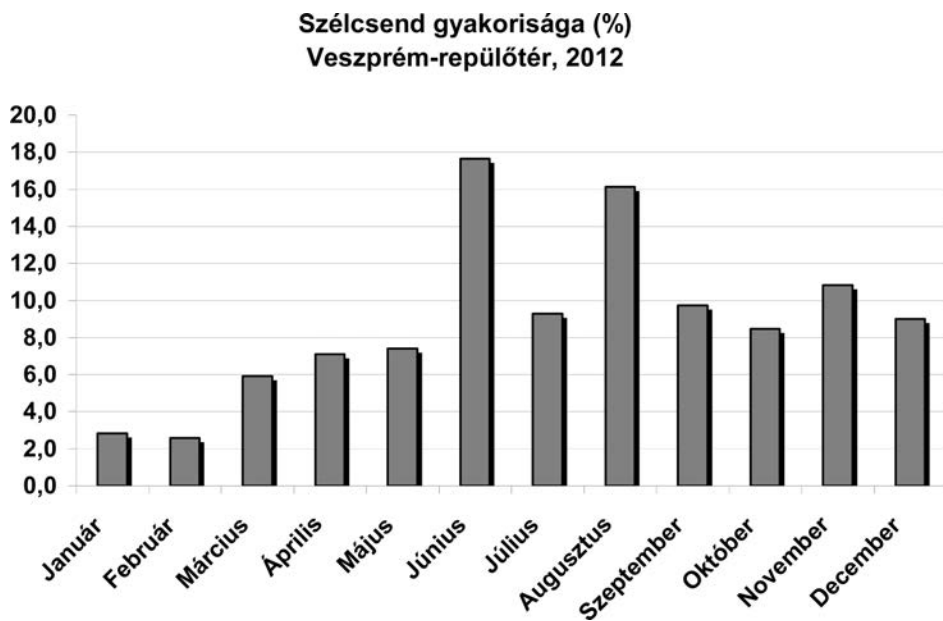
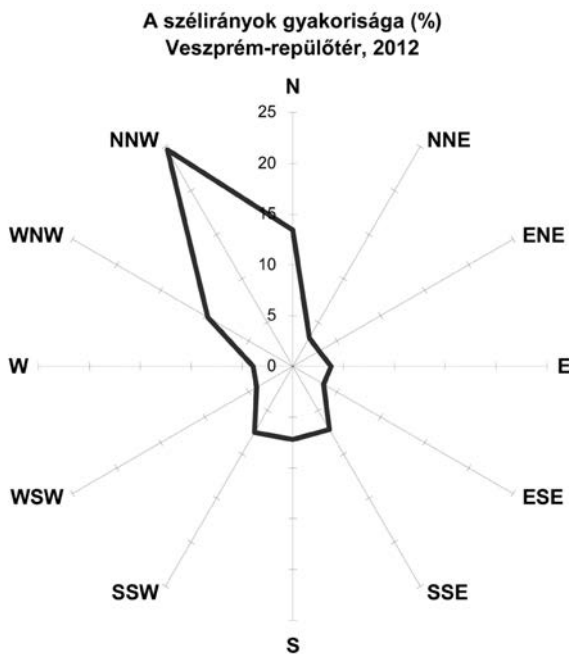
A napi középhőmérséklet eltérése az átlagtól
Veszprém, 2012. április - június

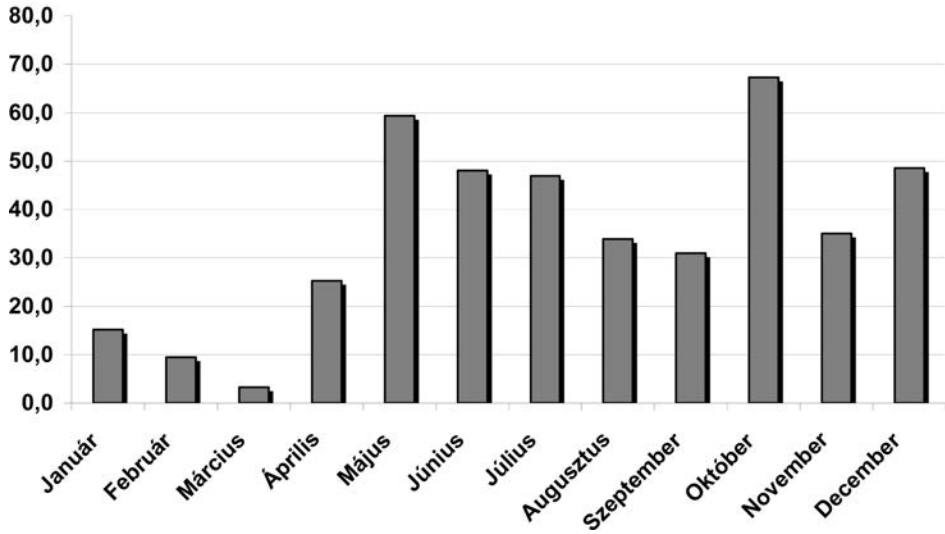

A napi középhőmérséklet eltérése az átlagtól
Veszprém, 2012. október - december

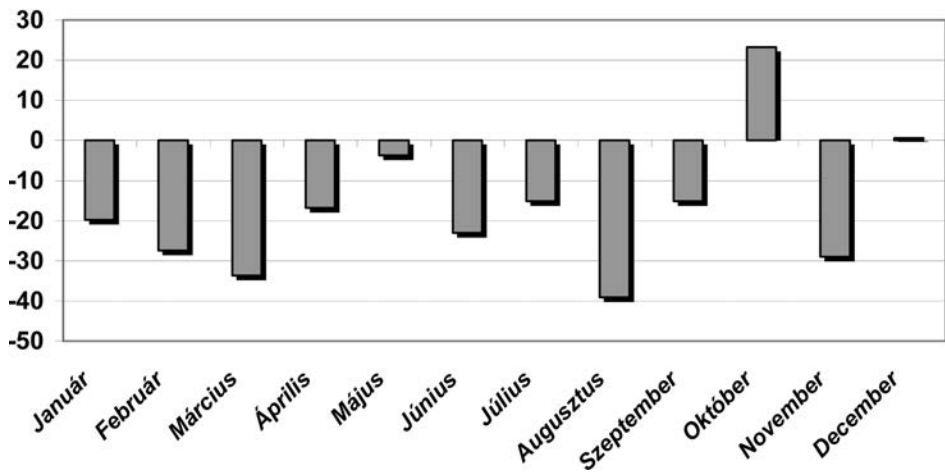

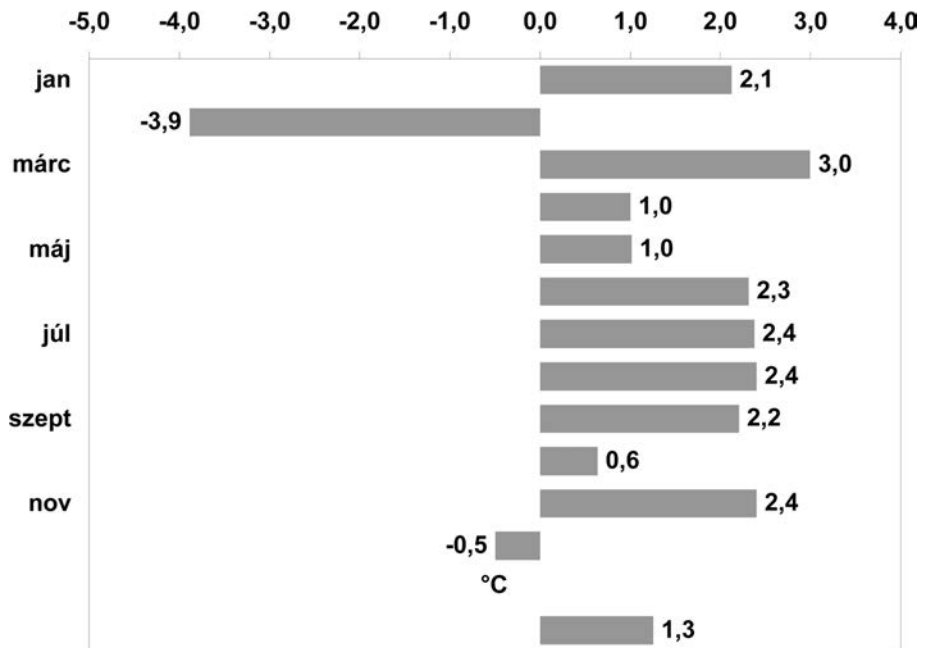
Havi csapadékösszegek (mm)
Veszprém-repülőtér, 2012

Csapadék többlet, illetve hiány az egyes hónapokban (mm)
Veszprém-repülőtér, 2012

A havi középhőmérséklet eltérése a sokévi átlagtól Veszprém, 2012

MEGEMLÉKEZÉSEK, ÉVFORDULÓK

„Feri és Gyuri, a hősi halált halt szeretett két testvér”

Harmincegyes honvédek (I. rész)

RAINER PÁL

„A m. kir. veszprémi 31. honvéd gyalogezred nem volt reklámezred. Hősi tetteinek dobraütéséhez – ehhez a modern szükséglethez – nem értett. Azt a keveset, amit elismerésképen felülről részére juttattak, százszorosan kiérdemelte.”¹

A m. kir. 31. (veszprémi) honvéd gyalogezred

Veszprém város egykori büszkesége, „háziezrede”, a m. kir. 31. (veszprémi) honvéd gyalogezred az első világháború kitörésekor az 1867-es kiegyezés után megalakult Magyar Királyi Honvédség ekkor harminckét ezredet számláló gyalogságának egyik legfiatalabb csapatteste volt. Az ezred (az 1912. augusztus végétől megkezdett szervezést követően) 1913 februárjában alakult meg három zászlóaljjal. I. és II zászlóalját a székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred III. és IV. zászlóaljaiból, III. zászlóalját a pozsonyi 13. honvéd gyalogezred IV. zászlóaljából szervezték meg. Korábban ugyanis némelyik honvéd gyalogezred négy zászlóaljból állott. Ezután minden honvéd gyalogezred egységesen három zászlóaljra oszlott. Az ezredtörzs Veszprémben, a Búzapiac tér 8-as számú Reviczky-házban székelt. (Az épület ma már nincs meg.) Az I. és II. zászlóalj (korábbi 17/III. és 17/IV. zászlóaljak) Veszprémben, a III. zászlóalj (korábbi 13/IV. zászlóalj) Tatatóvárosban (Komárom vm.) állomásozott.² A 31-es honvéd gyalogezred legénységét Veszprém vármegye enyingi, veszprémi és zirci járásából, Győr és Komárom vármegyék valamennyi járásából, valamint Nyitra vármegye érsekújvári, galgóci és vágsellyei járásából sorozták.³

Az I. világháborúban az ezred 1558 napig volt távol békehelyőrségeitől. Ebből 13 napig utazott vasúton, illetve 15 napot menetelt gyalogosan hazafelé a háború végén. A fennmaradó 1530 napot a harctéren töltötte. 1914 augusztusától 1916 decemberéig 860 napot az orosz (Kárpátok, Galícia, Orosz-Lengyelország), majd 1916 decemberétől 1918 novemberéig 670 napot az olasz harctéren. Az orosz fronton 636, az olasz harctéren pedig 490 napig, azaz összesen 1126 napig állott ellenséges tűzben. Katonái a háború folyamán mintegy 80 ütközetben vettek részt.⁴

A veszprémi honvéd gyalogezred pontos I. világháborús veszteségei ismeretlenek, az ezred hősi halottainak száma kb. 7000–9000 főre becsülhető.⁵ A 31-es honvédek (és a 31-es népfölkelők) „*áldott emlékére*” Veszprémben 1938-ban a Vörösmarty téren emlékművet állítottak, amelyet a közbejött felvidéki bevonulás (1938. november) miatt csak 1939. június 4-én avattak fel.⁶ Tatán, a 31/III. zászlóalj egykori laktanyájának falán és a veszprémi emlékművön is megtalálható ezredjelvényel díszített emléktábla.

Jelen sorozatunkban a veszprémi 31-esek hőseiről szeretnénk megemlékezni az I. világháború kitörésének centenáriuma alkalmával. Igen, hősökről, még akkor is, ha a bemutatandó személyek nem mindegyike esett is el a „becsület mezején”. Hiszen a túlélők is (és persze nem csak a 31-esek) hősei voltak a „Nagy háborúnak”, ahogyan a kortársak az első világháborút nevezték, még nem tudván, hogy húsz év múlva majd egy még borzasztóbb, még szörnyűbb, a második fogja követni. Az élve maradtak egész hátralévő életükben hordozhatták, hordozták magukban a háború „ajándékait”. Ki a harctéren viselt sebesülés vagy betegség nyomait, utóhatásait, ki az ugyanott beszerzett lelki, szellemi sérüléseket, nem kevesen akár mindkettőt. A túlélőkre a háború után is további szenvedések, megpróbáltatások vártak: az ország idegen hadak általi megszállása, megcsonkítása, a forradalmak, a trianoni békediktátum, majd a porig alázott, kifosztott és megcsonkított ország keserves nélkülözések és számtalan nehézség közepette való újjáépítése, később egy újabb világháború. Azután azokra, akik még ezt is átvészelték, idős korukban egy fenekestül felforgatott, a régi és bevett értékeket és erkölcsi rendet sutba vető és lábbal tipró hazug világban a szocializmus építése, amelyben, ha nem akartak felesleges problémát szerezni maguknak, jobban tették, ha egykori háborús szereplésüket elhallgatták, sokszor még legszűkebb környezetük, saját családtagjaik előtt is. Gyerekkoromban még számosan éltek közülük. Magam is emlékszem, olyan egykori katonatisztre,⁷ aki az 1960/1970-es évek fordulóján, jó fél évszázaddal sebesülése után is karjában hordozta azokat az aprócska srapnelszilánkokat, amelyeket a hevenyészett tábori segélyhelyen nem tudtak maradéktalanul eltávolítani a szervezetéből, s amelyeket ki lehetett tapintani a bőre alatt. Mára elmentek már az utolsók is, hiszen az emberi élet véges. Emléküket közöny és feledés övezi. Holott ezekre az emberekre ma is büszkének kellene lennünk, nagyon büszkének. Egykori világháborús szereplésüket nem elfelejteni kellene, hanem megőriznünk, továbbadnunk az utánunk jövő nemzedékeknek. Ha másért nem, hát azért, hogy erőt meríthessünk belőle ma sem könnyű mindennapjaink elviseléséhez. Mert embertelen megpróbáltatásaik, esetleges sebesüléseik, rokkantságuk vagy hősi haláluk dacára, mégis csak ők tartották meg hazánkat, nekik köszönhetjük, hogy egyáltalában még létezik Magyarország.

A Győrötskey testvérek

A címben idézett sorokat Veszprémben, az Alsóvárosi temető egyik évtizedek óta gondozatlan, vaskorláttal körülvett családi síremlékén (fekete márvány obelisz)

olvashatjuk, egykor aranyozott, mára már megkopott betűkkel. (1. kép) A teljes szöveg a következő:

†
 GYÖRÖTSKEY
 CSALÁD
 SÍRBOLTJA
 GYÖRÖTSKEY GYÖRGY
 1855-1909.
 és neje
 NAGY KAROLIN
 1864-1912.
 FERI ÉS GYURI
 1888-1915
 A HŐSI HALÁLT HALT
 SZERETETT KÉT TESTVÉR

jobb oldalon:

GYÖRÖTSKEY
 JÓZSIKA
 1891-1892

bal oldalon:

Id. GYÖRÖTSKEY
 GYÖRGYNÉ
 szül.
 Rohonczy Mária
 1811-1892

A Györötskey (helyenként Györötskei⁸) család egyik felmenője, a bizonyára szerb származású, Joannovich György veszprémi kereskedő Bécsben, 1825. március 18-án kapott I. Ferenc királytól györötskei előnévvel magyar nemességet és címeres-levelet.⁹ Majd 1845. október 2-án V. Ferdinánd király, kérésükre, hozzájárult névváltoztatásukhoz. Ekkor az eddigi nemesi előnévként használt Györötskeyre változott a család idegen hangzású neve.¹⁰ A névváltoztatással feltehetően a magyar nemesség soraiba, de egyúttal a magyar nemzetbe történt teljes betagozódását kívánta kifejezésre juttatni a család. Egy másik felmenő, Györötskey György (1815–1876) 1861–1866 között Veszprém vármegye első alispánjaként tevékenykedett¹¹. De minket itt és most a két világháborús hősi halott Györötskey érdekel.

A fiatalabb testvér, Györötskey Ferenc (Feri)¹² tartalékos hadapród halálának körülményeiről dr. Pallmann Péter¹³ kegyesrendi (piarista) szerzetes – a 31-es honvéd gyalogezred tábori lelkésze – az elhunyt nővéréhez, az akkor Szombathelyen élő, dr. Havassy Bélánéhoz írt leveléből értesülhetünk.

„Nagyságos Asszonyom, most jutok ahhoz, hogy b. levelére kimerítően válaszolhatok. Gyuri úry kérte a beosztását szegény Ferinek, hogy egy zászlóaljba legyenek.

1. kép: A Győrötskey testvérek sír-
léke. Veszprém, Alsóvárosi-temető.
(Szerző fotója, 2012.)

hatott rá. Mikor utoljára együtt voltak, megcsókolták egymást és a Gyuri lelkére kötötte Ferinek, hogy vigyázzon magára. A szomorú hírre Gyuri azonnal lejött a hegyről a völgybe hozzám és másnap korán reggel behozatták Ferit. Szegény, fehér, sápadt volt, de arca semmi szenvedést nem árult el... Azután megástuk a sírt, deszkakoporsót csináltunk, és délelőtt tisztársainak jelenlétében elbúcsúztattam és keresztény módon eltemettem. Mindnyájan nehéz perceket éltünk át... De él lelkünkben a vigasz, hogy az igazságos Isten megjutalmazza és bőven kárpótolja azt, amit Feri itt a földön elvesztett. – Ott pihen most a templom mögötti temetőben, sok névtelen hős között a nagykereszt tövében. Utolsó búcsúszavunkban azt ígértük neki, hogy az édes magyar hazába hozzuk... Sok hős társunkat elsrattuk már azóta, sok vértanúja lett már igaz ügyünknek, de mi nem akarunk és nem fogunk csüggedni!

1915. IV. 22.”

(Megjelent: Gyuk P.: Hős, akit a bátyja temetett el. Veszprémi Hírlap XXIII. évf. 19. szám 1915. máj. 9., eredetijének hollétééről nincs tudomásunk, szövegét innét vettük át.)

A 31-es ezredtörténetből tudjuk, hogy Győrötskey Ferenc tartalékos hadapródot a halálózási helyéhez közeli Maniów falu temetőjében temették el.¹⁴ 2006 és 2008 nyarán bátyámmal és néhány barátommal jártam ezen a környéken Lengyelország-

Erre a zászlóaljra fontos és nehéz feladat hárult. De nem egy helyen voltak, hanem Gyuri a századával ki volt „különítve”. Feri elég jó helyen volt, a veszély inkább Gyurit fenyegette, úgy hogy több napon át meg sem tudtam látogatni a rajvonalban.

Egy reggeli támadás volt Feriéknél. A támadás oly gyönyörűen haladt előre. Feri fekvő helyzetében lövést kapott. A közelében lévő társa vette ezt észre és gondoskodott bekötéséről. Feri ekkor fájdalmat nem érzett és fekvé maradt a havon, hiszen óriási hó borított akkor mindent.

Az előnyomulás egyik oldalon megakadt, úgy hogy vissza kellett csapatainknak foglalni előbbi állásaikat – de akkorra már szegény Feri nem élt. – A helyzet, a terepviszonyok olyanok voltak hogy Feri holttestét behozni nem lehetett, egy ideig ott maradt a havon és egészen megkeményedett.

Gyuri csak másnap értesült róla, mert akkor érintkezni nem lehetett. Ő már különben [sic!] hetek óta kimerült volt, de bátran, hősiesen kitartott. Feri halálhíre, súlyosan

2. kép: Szczerbanówka (Galícia), kápolna.
Itt helyeztünk el 2006-ban kis táblácskát a közelben elesett Győrötskey Ferenc hadapród és Komornik Aladár főhadnagy emlékére. (Szerző fotója, 2008.)

3. kép: Szczerbanówka (Galícia), kápolna. Kis táblácskánk az elhelyezéskor. (Szerző fotója, 2006.)

ban (Galícia), amely a történelmi Magyarország határának (mai szlovák–lengyel határ) előterében, a Lupkóvi-hágótól (másként Palotai-hágó)¹⁵ nem messze található. Maniów község templomának és temetőjének ma már semmi nyoma, feltehetőleg a II. világháborúban pusztulhatott el. Győrötskey Ferencet aligha hozhatták innét haza Magyarországra. A veszprémi síremlék alatt így valószínűleg ténylegesen csak György bátyja nyugszik, Ferencnek ez csak jelképes sírja lehet. Győrötskey Ferenc sírja ma már jeletlen, azonosíthatatlan, bár az egykori temető helye a régi térképek alapján ma is lokalizálható. Miután a maniówi temető napjainkra elpusztult, a Lupkó–Cisna országút D-i oldalán, az egykori Maniówtól K-DK-re található kis kápolna (Szczerbanówka) (2. kép) mellett, egy fán helyeztünk el apró fa táblácskát és nemzetiszín szalagot Győrötskey Ferenc hadapród és a környéken elesett (a 31-es ezredtörténetből ismert) bajtársa, Komornik Aladár főhadnagy, ezred-segéd-

tiszt¹⁶ emlékére, 2006 augusztusában (3. kép). 2008-ban, az időjárás viszontagságitól megviselten, de még megvolt (4. ábra). Győrötskey Ferenc halálának pontos idejét (a halálozás valószínűleg az április 22-én kelt Pallmann-levél megírását jóval megelőzően, feltehetően még márciusban történhetett) és pontos helyét sem ismerjük. Azonban aligha tévedünk, ha ezt a Maniówtól É-ra, a korabeli magyar–galíciai határral párhuzamosan, attól mintegy 8–10 km távolságra húzódó hegylánc területére tesszük, amelynek 900 méter körüli hegyeiben (pl. Maguryczne 884, Chryszczata 990¹⁷) védtek 1915. február közepétől április elejéig a közeli magyar határt a 41. honvéd gyaloghadosztály alárendeltségében a 31-esek az orosz túlerővel szemben.

4. kép: Győrötskey György (1889–1915) 31-es honvéd hadnagy. Somogyi testvérek felvétele, Veszprém 1909. (LDM Fotógyűjtemény 95. 10. 6.)

4. kép:

Szürke kartonlapra (8x16.3 cm) ráragasztott barnás árnyalatú fotó (7.7x14.4 cm).

Első oldalán ST címeres, Somogyi Testvérek VESZPRÉM VÁROSHÁZTÉR. cégjelzéssel.

Győrötskey György műtermi jobbprofil mellképe. Öltözete 1906 M (sötétkék), m. kir. honvéd gyalogos tiszti dolmány, gallérján (arany) zsinórszegéllyel, hadnagyi rangjelzéssel. Bal mellén az 1908-as Katonai Jubileumi Emlékkereszt.

Fekete tussal, feltehetően Győrötskey György írásával: Gyuri hdgy/ 909. XII/25.

Hátlapján ST címeres, díszes embléma és feliratok:

Utánrendelési szám: 416 (a szám grafitceruzával írva)

SOMOGYI TESTVÉREK FÉNYKÉPÉSZETI, FESTÉSZETI ÉS FÉNYKÉP-NAGYÍTÁSI MŰ-INTÉZET.

VESZPRÉMVÁROSHÁZTÉR (ELIT KÁVÉHÁZ MELLETT). FELVÉTELEK VIDÉKEN IS ESZ-KÖZÖLTETNEK, ÜNNEPÉLYEK ALKALMÁVAL FELVONULÁSOKRÓL MÉG BORULT

IDŐBEN IS LEGRÖVIDEBB PILLANAT-FELVÉTELEK. IZLÉSES ÉS KITŰNŐ MUNKÁÉRT AZ 1896.

KIÁLLÍTÁSON ELSŐ ÉREMMEL ÉS DISZOKLEVÉLLEL KITŰNTETVE.

GYERMEKFELVÉTELEKBEN KÜLÖNLEGESSÉGEK.

UTÁNRENDELÉSEK ÉVEK MULVA IS ESZKÖZÖLTETNEK.

LDM Fotógyűjtemény 95.10.6.

5. kép:

Szürke kartonlapra (11x16.5 cm) ráragasztott barnás árnyalatú fotó (9.8x14 cm).

5. kép: Győrötskey György (1889–1915) 31-es honvéd hadnagy (retusálás révén főhadnagy). (LDM Fotógyűjtemény 95. 10. 7.)

Győrötskey György műtermi balprofil mellképe. Öltözete, kitüntetése azonos az előző fényképen (95.10.6. ltsz.) láthatóval. Hadnagyi rangjelzését retusálással főhadnagyrá javították.

A fénykép alatt felirat: Cabinet-Portrait.

Hátlapján kalapos, kibontott, hosszú hajú női fejés embléma és Souvenir felirat.

Fekete tintával ráírva: Meghalt 915 Maj 16

LDM Fotógyűjtemény 95.10.7.²¹

6. kép:

LDM Tudományos dokumentumok 82.66.1.

Ezek után, nézzük meg, hogy mit tudunk az őccsét eltemettető Győrötskey Györgyről. 1888-ban született, feltehetően Veszprémben. A veszprémi piarista főgimnáziumban érettségizett. Hivatásos katonatiszt lett. 1913-ban hadnagy a m. kir. 31. (veszprémi) honvéd gyalogezredben. 1914. augusztus 14-én a kis-sirai Sirsich Béla alezredes parancsnoksága alatt álló 14. menetzred (20., 31., 46. menet zászlóalj) utásztisztjeként, ekkor már főhadnagyi rangban indult a harctérre. 1914 decemberében megbetegedett. 1915 februárjában a

6. kép: Győrötskey György (1889–1915) 31-es honvéd főhadnagy gyászjelentése. (LDM Tudományos dokumentumok 82. 66. 1.)

Schranz István százados parancsnoksága alatt álló I. zászlóalj 4. századának volt a parancsnoka. 1915. március 11-én súlyos betegen, tífuszfertőzéssel hagyta el a harcot. Budapestre szállították, ahol 1915. május 16-án halt meg.¹⁸ Veszprémben temették el 1915. május 19-én. Halálakor jegyben járt Haala Ellával. Post mortem kitüntették a hadidiszítményes Katonai Érdemkereszt 3. osztályával.¹⁹

Győrötskey György két fényképét és gyászjelentését a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum őrzi. A dokumentumokat, több más,²⁰ a családdal kapcsolatos emlékekkel együtt, V. dr. Fodor Zsuzsa történész (később megyei múzeumigazgató) gyűjtötte össze. Havassy Jenőné (Budapest XI. Villányi út 4.) 1982 novemberében.

FORRÁSOK, IRODALOM

- BERKÓ 1928 = BERKÓ István (szerk.): A Magyar Királyi Honvédség története 1868–1918. Budapest, 1928.
- CRETIER 1937 = CRETIER Ferenc (szerk.): A volt csász. és kir. 69. „Hindenburg” vezértábornagy nevét viselő gyalogezred története (1910–18) és világháborús emlékalbuma. Cegléd, 1937.
- HERCZEGH 1936 = HERCZEGH Géza: A m. kir. veszprémi 31. honvéd gyalogezred, a 31. 46. és 79. honvéd menet zászlóaljak, valamint a 31/I. népfelkelő zászlóalj története. Cegléd, 1936.
- ILLÉSY–PETTKÓ 1895 = ILLÉSY János–PETTKÓ Béla: A Királyi Könyvek. Jegyzéke a bennük foglalt nemesség, cím, czímer, előnév és honosság adományozásoknak 1527–1867. Budapest, 1895.
- Kegyes-tanítórendiek értesítője 1913–1918 = A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló Veszprémi Róm. Kath. Főgimnázium értesítője az 1913–1918. tanévről. Veszprém 1914–1919.
- LDM = Laczkó Dezső (korábban Veszprémvármegyei, majd Bakonyi) Múzeum, Veszprém
- LÉH–KOLTAI 1998 = LÉH István–KOLTAI András: A Magyar Piarista Rendtartomány történeti névtára 1666–1997 – Catalogus religiosorum Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum 1666–1997. Budapest, 1998.
- PALLMANN 1915 = PALLMANN Péter: Az ezred imádkozik. = VH XXIII. évf. 30. szám 1915. júl. 25. 2–3.
- PALLMANN 1917 = PALLMANN Péter: Katonai otthonok. = VH XXV. évf. 14. szám 1917. ápr. 8. 3.
- PRMTKL = Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára, Budapest
- TÓTH–SCHLEICHER 2003 = TÓTH G. Péter–SCHLEICHER Vera (szerk.): Térjünk a tárgyra! Kiállítás a Laczkó Dezső Múzeum alapításának 100. évfordulójára. Get on the Object! Exhibition on the Centennial of the Laczkó Dezső Museum. Veszprém, 2003.
- Veszprémi Piarista Diákegyesület 1927 = A Veszprémi Piarista Diákegyesület első évi működése. Veszprém, 1927.
- Veszprémi Piarista Diákszövetség 1929 = A Veszprémi Piarista Diákszövetség 1928-ban. Veszprém, 1929.
- VH = Veszprémi Hírlap (megjelent 1893–1944 között)

JEGYZETEK

- ¹ HERCZEGH 1936. 345.
- ² HERCZEGH 1936. 12.
- ³ BERKÓ 1928. 488. (XL. A honvéd gyalogezredek kiegészítése 1913-tól)
- ⁴ HERCZEGH 1936. 343.
- ⁵ R.: HERCZEGH 1936. 352. szerint „közel 9000 hősi halottunk emléke”. A 31-es honvéd emlékmű ünnepélyes felavatása. VH XLVII. évf. 27. szám [1939. jún. 11.] 1. „hétézer halott 31-es”-t említ
- ⁶ R.: A 31-es honvéd emlékmű ünnepélyes felavatása. VH XLVII. évf. 27. szám, 1939. jún. 11. 1–2.
- ⁷ Richter Ferenc (Nagysurány, Nyitra vm. [?] 1887.–Budapest, 1976.) m. kir. kerékpáros őrnagy. 1906-ban elvégezte a cs. és kir. Budapesti Gyalogsági Hadapródiskolát. 1906–1912. a cs. és kir. 83. (szombathelyi), 1912–1918. a cs. és kir. 69. (székesfehérvári) gyalogezrednél szolgált, az I. világháború végén százados. Megjárta Galíciát, Orosz-Lengyelországot, Erdélyt és az olasz frontot. Kétszer sebesült. Idős korában Budapest XI. ker. Budafoki úti lakos. Sírja Budapesten, a Farkasréti-temető 3/2-es parcellájában található. CRETIER 1937. 507–508. fényképpel.
- ⁸ Bár számos helyen (így a veszprémi síremléken is) a Győrötskey névváltozat olvasható, magam a feltehetően a család által fogalmazott és szerkesztett gyászjelentés Győrötskey névváltozatát követem.
- ⁹ Laczkó Dezső Múzeum (a továbbiakban LDM) történeti dokumentumok 83. 231. 1. Vétel dr. Havassy Béláné szül. Wankly Annától (Szombathely, Széchenyi utca 1.). V. dr. Fodor Zsuzsa gyűjtése. TÓTH–SCHLEICHER 2003. 74. nr. 200. (V. dr. Fodor Zsuzsa leírásával.), ILLÉSY–PETTKÓ 1895. 99.
- ¹⁰ LDM történeti dokumentumok 83.232.1-2. Vétel dr. Havassy Béláné szül. Wankly Annától (Szombathely, Széchenyi utca 1.). V. dr. Fodor Zsuzsa gyűjtése. TÓTH–SCHLEICHER 2003. 74. nr. 199. (V. dr. Fodor Zsuzsa leírásával.), ILLÉSY–PETTKÓ 1895. 99.
- ¹¹ 1847 körül festett olaj, vászon arcképe (65x84 cm) az LDM képzőművészeti gyűjteményében található, 82.39. leltári számon. Vétel dr. Havassy Bélánétól (Szombathely, Széchenyi utca 1.). V. dr. Fodor Zsuzsa gyűjtése. Színes reprodukciója TÓTH–SCHLEICHER 2003. 74. nr. 198. (V. dr. Fodor Zsuzsa leírásával.)
- ¹² Halálozás. VH XXIV. évf. 1. szám, 1916. jan. 1. 7., Veszprémi Piarista Diákszövetség 1929. 36., HERCZEGH 1936. 143.
- ¹³ Dr. Pallmann Péter (Billéd, Torontál vm. 1884. október 12.–?) piarista szerzetes, tartalékos tábori lelkész százados. 1902. február 27-én lépett be a piarista rendbe Vácon. 1906. szeptember 8-án tett örök fogadalmat. 1907. június 27-én szentelték pappá. 1916-tól teológiai doktor. 1904–1907. teológus hallgató Budapesten. 1908–1911. plébániai kisegítő Nagykárolyban. 1912–1913. vallás tanár és a tanulók gimnáziumi prefektusa Kecskeméten. 1914–1916. teológiai tanár Kolozsváron, a Kalazantinum (piarista rendi papnevelő intézet) prefektusa. A m. kir. kolozsvári honvéd kiegészítő parancsnokság 1914. december 31. 1197. sz. nyílt parancsával, a m. kir. honvédelmi miniszter 1914. december 28-án kelt 196 102/2/1914. sz. rendeletével a m. kir. 31. (veszprémi) honvéd gyalogezredhez segédlelkésznek nevezték ki. Zsolnán és Oderbergen átutazva, jelentkezett csapattesténél Mährisch-Ostriban. Kb. 1916 januárjáig, majd átmenetileg 1917 májusában volt a 31-es honvédek ezredlelkésze. Utóbb a m. kir. 41. (budapesti) honvéd gyaloghadosztály egészségügyi intézetének lelkésze (1916. január–április), majd a 41. honvéd gyaloghadosztály hadosztály plébánosa (1916. április 2-től). 1915. július 31.–augusztus 28. között gyomorbeteg kúrálta Karlsbadban. 1915 októberében Karpilowkánál erős ellenséges tűzben is kötözte, ápolta a sebesülteket. Lovászat és lovát itt elvitték az oroszok. 1916. május 9-én a harctérről látogatóba Kolozsvárra érkezett. 1917 novemberében kilépett a piarista

rendből, feleségül vette a billédi gyógyszerész leányát, Becker H.-t és beiratkozott a pozsonyi evangélikus teológiára. 1914-ben Kolozsváron jelent meg „*A magyar piaristák II. József uralkodása alatt*” című munkája. Kitüntetései: Lelkeszi Érdemkereszt 2. osztálya vörös-fehér sávossal (1915. aug.), legfelsőbb dicsérő elismerés az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásáért (1916. febr.).

PALLMANN 1915., PALLMANN 1917., Honvédeink dicsérete. VH XXIII. évf. 19. szám, 1915. máj. 9. 4., 43. szám, 1915. okt. 24. 4., Katonai kitüntetések és előléptetések. VH XXIII. évf. 34. szám, 1915. aug. 22. 4., Katonai kitüntetések. XXIII. évf. 39. szám, 1915. szept. 26. 4., Kitüntetések. VH XXIV. évf. 7. szám, 1916. febr. 13. 3., HERCZEGH 1936. 130., 151. csoportképen, 152., 160., 179., 183., 189–190., 192., 202., 204., 206., 222., 224–225., 249., LÉH–KOLTAI 1998. 285., Pallmann Péter aposztáziájával kapcsolatos levelei [sajátja és másoké is], 1917: PRMTKL V 349/16., Kolozsvári Kalazantinum levéltára, Rendkormányzati kötetek, 3. kötet: A kolozsvári Kalazantinum története [historia domus] III: 1906–1916. p. 172.

¹⁴ HERCZEGH 1936. 143.

¹⁵ Kárpáti átjáró 583 m magasan az egykori Zemplén vm. (ma Szlovákia) és Galícia (Lengyelország) között. Magyar (ma szlovák) oldalának közelében Palota, lengyel (galíciai) oldalának közelében Lupków falu található. A Kárpátokon átvezető közút és vasútvonal (alagút) egymástól legalább 6–7 km-nyi távolságra van. A hágó közelében az országút mellett, a szlovák oldalon kisebb I. világháborús hősi temető látható. A hősök nevei nincsenek feltüntetve. A 2005-ben még elhanyagolt temetőt 2006-ban kezdték el felújítani, rendbe tenni.

¹⁶ HERCZEGH 1936. 139.

¹⁷ Mindkét hegyen az erdők között napjainkig megmaradtak az egykori állások, lövészárkok és különböző hadiemiékek is találhatóak. A Chryszczatán 1952-ben kirándult Karol Wojtyła, a későbbi II. János Pál pápa. A környék térképe HERCZEGH 1936. 133.

¹⁸ Veszprémi Piarista Diákszövetség 1929. 36., HERCZEGH 1936. 12., 21., 125., 131., 143.

¹⁹ Katonai kitüntetések. VH XXIII. évf. 38. szám, 1915. szept. 19. 4.

²⁰ TÓTH–SCHLECHER 2003. 74. nr. 198–206.

²¹ A fénykép egy másik (bekeretezett) példánya: LDM történeti fotógyűjtemény 82. 265. V. dr. Fodor Zsuzsa gyűjtése. Kisméretű reprodukciója TÓTH–SCHLEICHER 2003. 74. nr. 204.

A főnixmadár éneke

Az 1977-ben alakult Hóvirág Énekegyüttes története

III. rész

SOMFAI KATALIN

IV. A „hattyúdal” Zsuzsival (2001–2012)

2001 (a fellépések száma: 9)

Nyíró Gábor lemond a kórus művészeti vezetéséről, a helyét Hajnóczy Zsuzsanna veszi át. Horváth Elemérné Kovács Mária kilép a kórusból, helyébe Vajai Viktória lép.

Az év első felében két koncert kerül megrendezésre: május 5-én a Szent Mihály-bazilikában Gizella napi koncert¹²⁷ (közreműködik: Friedler Magdolna, orgona; Hajnóczy Zsuzsanna, orgona; a koncert hanganyaga rögzítésre került), július 14-én Balatonkenesén a református templomban (közreműködik: Hajnóczy Júlia: ének, Hajnóczy Zsuzsanna: zongora).¹²⁸

FRANCIAORSZÁG. 2001. szept. 27–okt. 9. másodszor Franciaországban.

A Franciaországban ez évben rendezett magyar év kapcsán a Loire-régióban júniustól novemberig zajlott a „Balades hongroises” rendezvénysorozat. Ezen lépett fel hat alkalommal az együttes Mr. Roger Bouillon, a sorozat szervezője meghívására.¹²⁹

St. Briec J. C. E. (egy, a világot behálózó ún. „fiatalok gazdasági érdekképviselete”) jótékonsági egyesület és elnöke, a magyar származású Robert Járay vendégként léptek fel a Lycée Sacré Coeur színháztermében szeptember 29-én. Ernében a Kulturális Központban adtak a következő nap hangversenyt. A város kórusának és polgármesterének vendégeiként látogattak el másnap a világ csodájaként számon tartott Mont Saint-Michelbe. Október 2-án Bouchemaine-ben koncerteznek a Chantemaine vegyeskar vendégeként. Luçonban (Vendée megye) a koncertet (okt. 3.) rendező Lycée Atlantique igazgatójának célja az volt, hogy iskolájának fiataljai jobban megismerjék a nem francia kultúrát és az európai klasszikus zenét. Innen indultak másnap La Rochelle-be városnéző kirándulásra. Montagne sur Sèvres-ben (Loire-Atlantique régió) Vendée koncertteremnek leggyakrabban használt gótikus műemléképületében, a Szent Péter-templomban énekelnek (okt. 5.). Az utolsó hangversenyt 6-án a St. Philbert de Grandlieu apátsági templomban adták.

*Koncert után a Montagne sur Sèvres-i Szt. Péter műemléktemplomban*¹³⁰

2001. okt. 26. meghalt dr. Sebestyén Attila.

„A fizikusok azt mondják, egy test három lábon áll a legbiztosabban. Sebestyén Attila számára az egyik biztos pont volt az egyetemi oktató-kutató munka, a másik a család, a harmadik pedig az éneklés, a kórusmuzsika. Családcentrikus emberként ismerték őt, aki az otthoni munkából is kivette részét. Rajongott unokájáért..., a zene, a kórusmuzsika szerelmese volt. Előbb a Liszt Ferenc kórusban, majd a Hóvirág Kamarakórusban énekelt huszonöt évig, titkára, szervezője, tiszteletbeli elnöke volt a karnak... fáradhatatlanul intézte az ügyeket. Egykori tanszékvezetője szerint közvetlensége, derűs természete, empátiája összefügg a zene szeretetével, a kórusmuzsika iránti vonzódásával. Ez a hármas pillér, amire építhetett, ami elégedettségét, kiegyensúlyozottságát adta.”¹³¹

Az év egy közreműködéssel (dec. 15. Veszprém, Megyeháza, ünnepi közgyűlés) és két karácsonyi koncerttel zárult (dec. 9. Alsóörs¹³² és dec. 23. Csupak, református templom¹³³).

2002 (a fellépések száma: 5)

A tenor szólamba új énekes érkezik: Ölvedi Gábor, a basszusban újra énekel König Károly.

Április 22-én részt vesznek VE Aulájában a Tavaszi Ének fesztiválon, június 29-én a Szent Mihály-székesegyházban a Kollár Kálmán 70. születésnapjára rendezett koncerten.¹³⁴

Két veszprémi rendezvényen emlékeznek dr. Sebestyén Attilára: május 5-én a Szent Mihály-székesegyházban rendezett Gizella-napi koncerten (közreműködik: Hajnóczy Júlia: ének, Hajnóczy Zsuzsanna: zongora. A koncert hanganyaga CD-n rögzítésre került¹³⁵), és október 27-én a Regina Mundi-templomban az érte mondott

misén közreműködnek. November 16-án rendezik a Megyeháza Szent István-termében a 25 éves jubileumi koncertet (közreműködik: Hajnóczy Júlia: ének, Hajnóczy Zsuzsanna: zongora, Lajcsik Dániel: nagybőgő).¹³⁶

„Kétségtelen és örömteli tény, hogy megyénk jó hírét az eltelt két és fél évtizedben (mások mellett) ők repítették talán a legmesszebbre és a legtöbbször; miközben itthoni „kötelességükről”, a hazai közönség kiszolgálásáról sem feledkeztek meg egy pillanatra sem. No azért nem volt ez örökös diadalmenet. Kollár Kálmán, Rostetter Szilveszter, Nyirő Gábor, amikor érkezett mint művészeti vezető, mindig voltak rövidebb lendületvesztések, intermezzónyi hullámvölgyek. Ám éppen ezért a főnix-hasonlat: a nehézségek tüzeiből mindig ragyogóbb és ragyogóbb Hóvirág röpiült az égre.”¹³⁷

A „25 évesek” a Megyeháza Szent István-termében¹³⁸

A Veszprémi 7 Napnak¹³⁹ Hajnóczy Miklós így nyilatkozott: „A kétórásra tervezett est nem csupán visszatekintés lesz, hiszen egyebek mellett repertoárra kerül Udvardy László Szerelmes lány ráolvasása alvó kedvesére című műve is, amely magyarországi ősbemutató lesz, sőt a szerző kifejezetten a veszprémi énekegyüttesnek írta a darabot. ...A Hóvirág Énekegyüttesben ...többször felmerült ugyan a profi énekkarrá válás lehetősége, mindvégig kitartottunk az alapelképzelésnél: muzsájából nem énekelünk, csak ha szívünk úgy diktálja. ...Egy éve halt meg az egyik tenorunk, Sebestyén Attila. A tragédia teljesen átformált minket, másképp gondolkozunk, és másképp nézzük a körülöttünk zajló világot. Örülünk, hogy egyáltalán még énekelhetünk, hogy csinálhatjuk azt, amit szeretünk.”

2003 (a fellépések száma: 6)

Május 22. Baláca, Villa romana – koncert

SPANYOLORSZÁG. Július 12–17. között utaznak harmadszor Spanyolországba. A meghívás a bilbaói Kodály Intézettől érkezett a „Nemzeti kultúrák az egységes Európai Unióban” című rendezvényre. (Utazik: Hajnóczy Miklósné Kovács Erzsébet, Vajai Viktória, Gyurkovics Ágnes, Somfai Katalin, Wittmanné Rozgievics Marianna, Szabó János, König Károly, Tkálits Gábor, Ölvedi Gábor, Hajnóczy Miklós, Hajnóczy Zsuzsanna.) Két koncertet adnak: Guernicában (Baskföld, júl. 15.) és Villaverde de Truciosiban (júl. 16.). Turistaprogramjuk állomásai: Muskiz, Vittoria, San Sebastian, Bilbao (Viscya), Santillana del Mar (Altamira), Castro Urdiales.

Augusztusban Csopakon közreműködnek a Harangszentelési emlék-istentiszteleten (10-én), Veszprémben báró Hornig Károly veszprémi püspök emléktábla-avatásán (19-én).

A veszprémi Megyeháza közgyűlésén december 15-én a Hóvirág „*A zenetörténet műveinek magas színvonalú előadásáért, a magyar és Veszprém megye kóruskultúrára hírnevének terjesztéséért, megőrzéséért*” Veszprém Megyéért (Pro Comitatu díj) érdemérmét kapott.

Adventi koncert december 15-én Veszprémben a Március 15-e úti új református templomban.¹⁴⁰

2004 (a fellépések száma: 6)

A veszprémi Megyeházán közreműködnek a márc. 15-iki ünnepségen,¹⁴¹ majd részt vesznek a VE Aulájában megrendezett Tavaszi Ének fesztiválon ápr. 19-én.

*Tavaszi Ének az Aulában*¹⁴²

A Gizella-koncert máj. 9-én a Szent Mihály-székesegyházban kerül megrendezésre. Közreműködik: Brickner Szabolcs (ének), Hajnóczy Zsuzsanna (zongora). A koncert hanganyagából CD-felvétel készült.¹⁴³

„A hangverseny érdekessége volt Rostetter Szilveszter Amen, alleluia című művének ősbemutatója. A szerző eredetileg női karra és orgonára írt művét az együttes számára dolgozta át vegyeskari alkotássá. Az a cappella műben az orgonakíséret hangzását teremti meg a férfiszólamban, meglehetősen technikai nehézség elé állítva őket.”

Ősszel részt vesznek a VVE Aulájában november 11-én megrendezett Gregorián napon,¹⁴⁴ decemberben pedig két adventi hangversenyt adnak: 11-én Veszprémben a Március 15-e úti református templomban,¹⁴⁵ 19-én Csupakon a református gyülekezeti házban.¹⁴⁶

2005 (a fellépések száma: 5)

Az együttesből kilép Ölvedi Gábor, az alt szólam Vajai Melindával bővül.

Áprilisban részt vesznek a Tavasz éneken VE Aulájában (17-én).¹⁴⁷ Májusban két nagy hangversenyt adnak a Szent Mihály-székesegyházban. A Requiem-esten (9-én) a hatvan éve véget ért II. világháborúban elesett, elhurcolt katonákra és civilekre emlékeznek. Közreműködik Hegyeshalmi László előadóművész, Zsilinszky Cecília (orgona), Árvai Zsolt őrmester (kürt).¹⁴⁸ A Gizella-koncerten (16-án) közreműködik Brickner Szabolcs (ének) és Hajnóczy Zsuzsanna (zongora).¹⁴⁹ A koncert műsora CD-n rögzítésre került.

A jászapati katolikus templomban jótékonyági koncerten vesznek részt özv. Hegyi Rozália székelyszentléleki árvízkárosult javára (okt. 9.).¹⁵⁰

Dec. 18-án Csupakon a református gyülekezeti házban adventi koncerten énekelnek.¹⁵¹

2006 (a fellépések száma: 5)

Részt vesznek a Gizella-napok Művészeti Fesztivál hangversenyén máj. 7-én a Szent Mihály-székesegyházban és a Veszprémvölgyi hangoló"-n a Jezsuita műemléktemplomban (máj. 28.).¹⁵²

Június 4-én a Szent Mihály-székesegyházban a pünkösdi koncert. Közreműködik: Magyar Bálint (ének) és Hajnóczy Zsuzsanna (zongora).¹⁵³ A koncertről hanganyagából CD-felvétel készült.

„A tizenkét tagú kórus, stílszerűen, mint a tizenkét apostol, a zene nyelvén hirdette az ígét, Bach, Schubert, Mozart, Resinarius, Bruckner, Kodály, illetve Karai, Thompson műveiből adva lélekhez szóló, meditatív hangulatú műsort. A hallgatóság szép száma tanúskodott arról, hogy az ígéretes zenei élményt, benső töltekezést a nap méltó epilógusának tekintették sokan.”¹⁵⁴

A Szent Mihály-bazilikában közreműködnek Teleki Miklós orgonakoncertjén (szept. 7.).¹⁵⁵ A csopaki református templombeli karácsonyi koncertjüket (dec. 17.) az MTV1 közvetíti.

2007 (a fellépések száma: 4)

A tenor szólamban új kórustag énekel: Szabó Balázs.

2007. máj. 27. Veszprém, Szent Mihály székesegyház pünkösdi koncert, közreműködik: Balga Gabriella, Celeng Mária (ének), Hajnóczy Zsuzsanna (zongora),¹⁵⁶ a koncert anyagát hangfelvétel őrzi.

2007. okt. 1. Veszprém, VE Aula Zenei Világnap (részvétel).

Kötetlen, oldott hangulat a zene világnapján¹⁵⁷

Okt. 27. Jászapáti, katolikus templom – koncert, december 23-án Csopek, református gyülekezeti terem – adventi hangverseny.¹⁵⁸

2008 (a fellépések száma: 4)

A tenor szólamban új tag énekel: dr. Szoboszlai András.

A veszprémi Polgármesteri Hivatalban közreműködnek a Veszprém–Bottrop 20 éves testvérvárosi kapcsolat megerősítése alkalmából rendezett (máj. 10.) ünnepségen. A Szent Mihály-székesegyházban megrendezett pünkösdi koncerten (máj. 11.) közreműködik Denk Viktória (ének) és Hajnóczy Zsuzsanna (zongora).¹⁵⁹ A koncert hanganyagából CD-felvétel készült. November 22-én, Keszthelyen a Festetics-kasztély tükörtermében adnak koncertet (házigazda és közreműködő a keszthelyi Helikon kórus).¹⁶⁰

December 21-én, Csopeken adventi koncert a református gyülekezeti teremben.¹⁶²

A Festetics-kastély tükörtermében¹⁶¹

2009 (a fellépések száma: 8)

Részt vesznek az 50. Tavasz ének hangversenyen (ápr. 26.)¹⁶³ a Pannon Egyetem (PE) Aulájában. A Szent Mihály-székesegyházban megtartott pünkösdi koncerten (máj. 31.) közreműködik a keszthelyi Helikon kórus),¹⁶⁴ majd ugyanitt szeptember 13-án a Rovala női kar és a Lapin Lauuveikot férfikar koncertjén közreműködnek.¹⁶⁵

FINNORSZÁG. November 27. és december 4. között utaznak másodszer Finnországba.¹⁶⁶ (Utazik: Hajnóczy Zsuzsanna (korrepetitor), énekel: Hajnóczy Miklósné Kovács Erzsébet, Vajai Viktória, Gyurkovics Ágnes; Somfai Katalin, Vajai Melinda, Wittmanné Rozgievics Mariann; Szabó János, Freund Csaba, König Károly; Szabó Balázs, Szoboszlai András, Hajnóczy Miklós.)

Első hangversenyük Helsinkiben az alppilai egyházközség templomában (nov. 28.) kerül megrendezésre. Utána fogadás a Magyar Kulturális Intézetben. Két nap múlva Sodankyläben (Lappföld), az evangélikus templomban (nov. 30.), másnap pedig a levi Mária-kápolnában (dec. 1.) koncerteznek.

„December 2. Mire a nap felkelt (körülbelül fél tizenegykor), egy kiadós, ráérős reggeli után úton voltunk busszal a Levitunturi tetejére. A kelő nap egyik oldalon átsüt a sötét fatörzsek között, a másikon bearanyozza őket. A csúcson szél, hóesés, napsütés, a sípálya tetején fotoparadicsom pazar fényekkel. Aztán rövid út az erdőbe, és már a rénszarvasokhoz is értünk. Az állatok a fákhöz pányvázva vártak minket, a vadállatok nyugalmával és kiismerhetetlen tekintetével néztek vissza ránk, hóban csetlő-botló turistákra. Hét csónakszerű szánba ültünk, kettesével a leterített

állatbőrökre. A szarvasok a korláttal szegélyezett úton a behavazott erdő közepén fekvő tó partjáiig húztak minket a maguk autonóm módján (visszafogni vagy ösztökélni teljesen reménytelen lett volna őket). A kerek faház közepén égett a tűz, melegedtek a kannák. Ott vendéglátóinkkal teáztunk, kávéztunk, énekeltünk. A leszálló alkonyatban aztán visszaszánkóztunk a buszhoz. Mire útnak indultunk Rovaniemibe, teljesen besötétedett, csak a telihold tündökölt az égen. Három óra körül járt.”

A rovaniemi templomban tartott utolsó koncert (dec. 3.) másnapján ellátogatnak a Mikulásfaluba.

A Hóvirág vendéglátó finn házigazdáival a Mikulásnál (Joulupukki) Rovaniemiben

Hazaérkezésük után a finn–magyar baráti kör szervezésében karácsonyi örömeiken vesznek részt a veszprémi evangélikus templomban (dec. 18.). December 20-án Csupakon, adventi koncertet adnak a református gyülekezeti teremben.¹⁶⁷

2010 (a fellépések száma: 6)

Május 23-án rendezték a pünkösdi koncertet a Szent Mihály-székesegyházban. Közreműködik: Vincze Klára, Balga Gabriella: ének, Hajnóczy Zsuzsanna: zongora.¹⁶⁸ Június 19-én, Cecén a református templomban közreműködnek Vajai Viktória esküvőjén, decemberben a veszprémi Villa Mediciben a Finn–Magyar Egyesület fogadásán.¹⁶⁹ Részt vesznek a finn–magyar baráti kör szervezte karácsonyi örömeiken (dec. 17.) a veszprémi evangélikus templomban.

Két adventi koncerttel zárják decemberben az évet: 19-én Csupakon a református gyülekezeti teremben, 22-én a balatonfüzfi Polgármesteri Hivatalban.

2012. december 1.

„*Volt egyszer egy Hóvirág*” címmel az együttes egy utolsó, rendhagyó zenés találkozóval búcsúzott az érdeklődő veszprémi közönségétől. Az esemény házigazdája Hajnóczy Zsuzsanna volt, helyszíne a Dubniczay-palota László Károly gyűjteménye.¹⁷⁰

A volt dohányosok azt mondják, a cigarettázásról nem lehet leszokni, csak abbahagyni. Így vannak ők is a Hóvirágban az énekléssel.

Hogy mikor hagyták abba? Akkor-e, amikor az új, Budapest-központú pályázati rendszerben már nem nyerték el a második japán meghívásra a repülőjegyek árát? Akkor fejeződött-e be, amikor a hamleti „lenni vagy nem lenni” kérdésre újra és újra a „nem lenni” volt a válasz, mert a próbákon a teljes létszámban megjelenés – a munkahelyi és családi körülmények változásai miatt – már lehetetlenné vált? Abban a lassú folyamatban, ahogy az évek során rendre kiszorultak (kimaradtak) a veszprémi rendezvényekből? Talán akkor, amikor az adventi hangverseny utolsó akkordja elszállt a fűzfői félkör alakú csarnokban.

Aki nem csinálta, annak nem könnyű megértenie, mit jelent kórusban énekelni: soha nem egyedül, hanem szólam- és kórustársakkal együtt, soha nem csak magamnak, hanem a közönségnek is (mindegy, hogy tíznek-e vagy ezernek), és soha nem mulékony, divatos darabokat, hanem a zenekultúra igényes, léleképítő műveit.

Elfogadni ugyan nem lehet, de tudomásul kell venni: vége.

Melléklet

Fenntartók:

1977–1989. Családi és Társadalmi Ünnepek Szervező Iroda, Veszprém

1989. Veszprémi Zeneművészeti Szakközépiskola és Diákotthon (Völgyhíd tér 2.)

1991–2012. Veszprém Városi Művelődési és Ifjúsági Ház művészeti csoportja, majd a Művészetek Háza

Próbatermek:

Családi és Társadalmi Ünnepek Szervező Iroda (ma: Dubniczai-palota),

Zeneművészeti Szakközépiskola (ma: Dohnányi), Megyeháza, Művészetek háza

Hetente kétszer, esténként tartották a próbát: két óra koncentrált figyelem, elfojtott kuncogás, izzadságos összpontosítás, néha élvezet. Késni nem bocsánatos bűn volt, hiányozni – az elképzelhetetlen. Érthetetlen, miért, de minden más: a gyerek zeneiskolába kísérése, a vacsora, amely otthon hűl, a javításra váró dolgozatok, randevú, minden második helyre szorult.

Művészeti vezetők:

Kollár Kálmán (1977–1983) Szülőfalujában, Lovászpatonán szívta magába a zene szeretetét. Érett és képzett muzsikusként, karnagyként több Veszprém megyei kórusban tevékenykedett, zeneiskolában tanított. A Liszt Ferenc Kórustársaságot öt évtizeden át vezette; a népzene hozzáértő interpretálását a Bakonyi hangok-sorozatban megszólaló kórusművek reprezentálják; a Musica Antiqua Veszpremiensis-sorozatban pedig elfeledett veszprémi zeneszerzők egyházi művei élednek újjá vezényletével.

Rostetter Szilveszter (1985–1993) Karnagy, orgonista, zeneszerző, újságíró. Tanulmányait 1975–85 között a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán végezte. 1985–89-ig a Veszprémi

Zeneművészeti Szakközépiskola tanára, 1988–89-ben alapító igazgatója. Ezt követően több hangszeres, ill. énekes együttes karnagya, művészeti tanácsadója. (1992)

Nyíró Gábor (1994–2001) Zongora- és orgonaművész, tanszékvezető zongoratanár. Zongoraművészi diplomáját a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán szerezte. Másik kedvelt hangszerén, az orgonán középiskolás kora óta muzsikál. Számos hazai nagyvárosban lépett fel sikeresen, általános feltűnést keltve. Ezen kívül megszólaltatott német, olasz, svájci osztrák és finn hangszereket is.

Korrepetitor:

Hajnóczy Zsuzsanna (2001-től) Veszprémben született, zongorázni a Csermák Antal Zeneiskolában, Szirbek Józsefné növendékeként tanult, majd a Dohnányi Ernő Zeneművészeti Szakközépiskolában folytatta Lovas József irányításával. Győrben szerzett zongoratanári diplomát, azt követően a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen végezte el a zongorakísérő–korrepetitor szakot. A Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola ének szakán, valamint a Zeneakadémia ének tanszékén korrepetitor, zongorakísérő. A Hóvirág Énekegyüttesnek korrepetitorként a művek megtanulásához, megformálásához, a hangzás kifinomultságához, a művészi interpretációhoz nyújt segítséget. (2012)

Kórustitkár: Molnár Erzsébet (1988–89)

Menedzser: Tímár Vera (1991–1994)

Az együttes hangképzője: Hajnóczy Miklósné Kovács Erzsébet.

Az együttes tagjai: „... *nem zenei képzettségű, tehát más munkakörökben megélhetésükért hivatászerűen dolgozó amatőr kórustagokból áll. A tagok kórusmunkájukat, szolgálataikat rendszeres pénzbeli juttatás nélkül, szabadidejükben végzik. A kórus státusza tehát amatőr.*” (Rostetter: A veszprémi Hóvirág Énekegyüttes 1989. évi munkatervéből)

Borbásné Gazdag Gabriella – alt (1989–1990; zenetanár)

Freund Csaba – basszus (1993-tól; fogtechnikus) „Hálás vagyok Veszprém Város Vegyeskarának a szenvedélyes Kodály-művekért; hálás vagyok Simándy Józsefnek, amiért a Psalmus Hungaricus-ban összetett kézzel könyörgött Istenhez a veszprémi Aulában; hálás vagyok Tóth Macának, mert megszerettette velem a madrigáléneklést; Rostetter Szilveszternek, hogy elhívott a Hóvirágba; Nyíró Gábornak az alázatért, és nem utolsósorban a Hóvirágnak a 20 csodálatos évért; a Sorsnak, hogy a kóruszene fénykorában énekelhettem.” (2012)

Gyurkovics Ágnes – szoprán (1978-tól; gépészmérnök, úszásoktató) „1950-ben születtem. Érettségiztem, majd gépészmérnök szakképesítést szereztem. A balatonfüzfői Balaton uszoda művezetője és úszótanáráként dolgoztam. 1975 óta énekelek kórusban szoprán és mezzoszoprán szólamban. A zene mellett vonzódok a sporthoz és a természethez.” (1992)

Hajnóczy Miklós – tenor (1977-től; tudományos munkatárs, környezetvédelmi felügyelő) „Veszprémi lokálpatrióta vagyok; emlékeim, iskoláim (Ének–Zene, Lovassy L. Gimn, Veszprémi Egyetem), életem „küzdemei” egyaránt a szülővárosomhoz kötnek. Mint „civil”: 11 évig egy kutatóintézetben (MÁFKI) tudományos munkatársként technológiai kutatásokkal foglalkoztam, 1983 után az államigazgatás környezetgazdálkodási (környezetvédelmi) szakterületén dolgoztam. Mint „amatőr”: karénekléssel 1957 óta foglalkozom (zenei téren legnagyobb sikermem két gyermekem tehetsége jelenti...) A Hóvirág alapítója vagyok. Mostanában egy szakmai kérdés foglalkoztat: lehet-e tolokocsiban is énekelni...?” (1992)

Hajnóczy Miklósné Kovács Erzsébet – szoprán (1978-tól; könyvtáros, énektanár) „Református lelkész hatodik gyereke vagyok, Papkeszin születtem. Zeneszerető családban nőttem fel, ahol természetesen volt az éneklés, muzsikálás. Zongorázni, majd énekelni tanultam. Középkorom óta énekelek énekkarban. Voltam szólamvezető és szólista, valamint a Hóvirág hangképzője. A Zeneművészeti Szakközépiskola könyvtárosaként énektanári diplomát szereztem, és

- szakközépiskolában tanítottam. Az éneklés meghatározó része életemnek. Férjemmel a Hóvirág Énekegyüttes alapító tagjai vagyunk. Mindkét gyermekemre nagyon büszke vagyok, Zsuzsanna a Zeneakadémián tanít, Júlia az operaház szólistája.” (2012)
- Horváth Elemérné Kovács Mária – szoprán (1978–2000; üzletvezető, iskolai gondnok) „1949-ben születtem Barcon a vízöntő jegyében. Iskoláimat az általánostól érettségiig Veszprémben végeztem. Egy fiúgyermekem van. A zene szeretete, ezen belül a kórusmuzsikáé, úgyszólván végigkísérte egész életemet. Kisiskolás korom óta énekelek kórusban. A Hóvirág Énekegyüttes alapító tagjának mondhatom magam.” (1992)
- Kovács Erzsébet – alt (1978–1982; kereskedő)
- König Károly – basszus (1977–1991; 2002-től; szervező vegyész mérnök) „Budapesten születtem, a kispesti 2. sz. Zenei Általános Iskolába jártam és zongorázni tanultam. Vegyipari szakközépiskola elvégzése után kerültem Veszprémbé, ahol a Veszprémi Egyetem hallgatója és az egyetemi kórus tagja lettem. Innen kerültem az SZMT Liszt Kórusába, majd a Hóvirág Énekegyüttesnek lettem alapító tagja.” (1992)
- Lajcsik Dániel – basszus (1991–1996; diák, ma nagybőgőművész) „1974-ben születtem Budapesten. Szüleim is aktív kórustagok a Szent István Bazilika együttesében. Zenével és énekkel az általános iskolában kezdtem ismerkedni. A veszprémi zeneművészeti szakközépiskola diákjaként lettem Hóvirág-tag.” (1992) Azóta három gyerek apja és a Rádiózenekar tagja vagyok. (2012)
- Martonné Szilas Katalin – alt (1987–2000; építészmérnök) Művészetszerető családban nőttem fel, a képzőművészetek, a zene életem meghatározó, szerves része. Építész tervezőmérnök vagyok, legszívesebben és legtöbbet régi épületekkel, műemlékekkel foglalkozom. Különböző felnőtt vegyeskarokban énekeltem, mielőtt a Hóvirág Énekegyüttes tagja lettem. Ez a felelősségteljes munka számomra a tökéletes kikapcsolódást jelentett, amelyhez nélkülözhetetlen segítség volt férjem és gyermekeim megértő támogatása.” (1992)
- Ölvedi Gábor – tenor (2002–2005; fogtechnikus)
- Dr. Sebestyén Attila – tenor (1980–2001; egyetemi docens, a kémia tudomány kandidátusa a Veszprémi Egyetem általános és szervetlen kémia tanszékén) „Veszprémben 1974 óta vagyok kórustag. A Hóvirág Együttes tagjaként 1980 óta. Számomra az élet egységes, szerves egész, amelyben az emberi tevékenységek különböző formáit nem lehet élesen elhatárolni egymástól. Intenzív szakmai munkám és a kóruséneklés együttesen segít abban, hogy teljesebb életet éljek. A zene segítségével emberi kapcsolataimban is toleránsabb vagyok.” (1992)
- Somfai Katalin – alt (1983-tól; magyar-ének szakos általános és középiskolai tanár) „1960-ban születtem Szegeden. Diákéveim elmúltával, 1982-ben költöztem onnan Veszprémbé. Tanári pályámat hat évre megszakította három gyermekem születése. Szegeden iskoláim kórusaiban és a Canticum Kamarakórusban énekeltem, majd a veszprémi Liszt Kórusból kerültem a Hóvirágba. A Hóvirágban éneklés egész felnőtt életemet meghatározó alkotó munkát jelent számomra, amely, úgy érzem, tanári pályámat is hitelessé teszi.” (1992)
- Stanszky Gábor – tenor és bariton (1977–1989; vegyész mérnök)
- Szabó Balázs – tenor (2007–2010)
- Szabó János – basszus (1977-től; szervezőmérnök) „Nekem már 1954-ben nagy hangom volt, ugyanis akkor születtem. Hétéves koromban önszántamból megkezdtem hegedűtanulmányaimat, három évvel később szintén saját akaratból hagytam abba, de ezalatt „zenefertőzést” kaphattam. Közben – s persze később – iskolák sorába jártam, legutoljára a Veszprémi Egyetemre. Aztán más tantárgyakat kellett tanulnom, mivel megnősültem, jelenleg egy feleségem, két leányom, egy unokám és egy kutyám van. Egy dolog viszont végigkísért életemben: az eleinte kötelező, később önként vállalt énekkari éneklés. Életemben sehol máshol nem kaptam annyi élményt (jót, s néha rosszat), nem találtam annyi barátot (jókat, s néha rosszakat), mint a kórusmuzsikálás során. Tudom, hogy a világ kórusirodalmának valamennyi művét nem tudja egy ember élményt adóan bemutatni, de törekednie kell rá.” (1992)

Szabó Krisztina – alt (2000–2005; egyetemi hallgató, ma turisztikai szakmenedzser)

Dr. Szoboszlai András – tenor (2008-tól; orvos)

Tkálits Gábor – tenor, bariton (1993–2002; tenorszakos)

Vajai Melinda – alt (2005-től; óvodatitkár, gazdasági ügyintéző) „Diákként tanárnőm invitált a kórusba, de akkor, tinédzserként túl elfoglaltnak éreztem magam ahhoz, hogy felnőttek közt, heti két alkalommal elkötelezzem magam. Mikor újra üresedés lett az alt szőlőben, már örömmel mondtam igent a kérésre nővéremnek, Viktóriának. Munka mellett már kifejezetten jó kikapcsolódás volt, kellemes hangulatú próbák, csodás koncertek. Gyermekeim születése után ritkán, de annál nagyobb örömmel járok a próbákra. Életemnek csodás szakasza a Hóvirághoz tartozni.” (2012)

Vajai-Kovács Viktória – szoprán (2001-től; HR generalista, közgazdász) „2001 elején kerültem a Hóvirágba. Emlékszem, az első próbán nem is izgultam, mert ahogy énekelünk, érzem, jó helyen vagyok. Mindenki lelkesen és szívélyesen fogadott, hamar én lettem mindenki Vik-Vik-je. A Hóvirággal kiteljesedett az életem, a zene által kiadhattam magamból az örömem, bánatom. Számos élményt őrzök ezekről az évekről: a közös próbákét, az utazásokét, a sok koncertét, testvérem csatlakozása után a közös ünnepléseket. Bár mára a mindig nevető egyetemista lányból komolyabb családanyává váltam, a Hóvirág örök része lett az életemnek. Tőlem már senki, soha nem veheti el azt az érzést, hogy milyen egy utánozhatatlan énekkar „családtagjának” lenni. (2012)

Vikman Pál – basszus (1995, zenetanár)

Wittmanné Rozgievics Marianna – alt (1978-tól; óvodapedagógus) „Egy gyermek édesanyja vagyok. Iskolai tanulmányaimat Veszprémben és Sopronban végeztem. A veszprémi Bóbíta Óvodában 1975 óta dolgozom óvónőként. A Hóvirág énekegyüttesbe 1978-ban léptem be. A zene, az éneklés számomra kellemes kikapcsolódást, felejthetetlen élményeket és baráti kapcsolatokat nyújt.” (1992)

A kórus repertoárja az elmúlt 35 évben az alábbi zenei stílusokat öleli fel:

XV–XVI. századi (egyházi) vokálpolyfónia (Vittoria, Lassus stb.)

XVI. századi francia chansonok (Jannequin, Sermisy stb.)

XVI–XVII. századi olasz madrigálok (Monteverdi, Gesualdo stb.)

német barokk (Schütz, Bach)

bécsi klasszika (Mozart)

német, magyar romantika (Brahms, Weber, Liszt, Mendelssohn stb.)

francia posztimpreszionizmus (Poulenc)

XX. századi zene a világ minden tájáról

magyar folklór (Bárdos, Daróczy Bárdos, Balázs, Birtalan, Csenki, Kodály stb.)

JEGYZETEK

¹²⁷ Tallis: Te lucis ante terminum (I.), Goudimel: Ainsi qu'on oit le cerf, Byrd: Ave verum, Schütz: Gib unser fürsten, Verdi: Ave Maria, Gounod: Ave verum, Poulenc: O magnum mysterium, Fauré: Cantique de Jean Racine, Kodály: Sirató ének, Tamási: North Labrador, Orbán: Daemon irrepit callidus, Lisznyai Szabó: Puer natus, Bárdos: Missa tertia, Tallis: Te lucis ante terminum

¹²⁸ Tallis: Te lucis ante terminum (I. II.), Goudimel: Ainsi qu'on oit le cerf, Byrd: Ave verum corpus, Marzi: Signore delle cime, Gounod: Ave verum corpus, Poulenc: O, magnum mysterium, Rachmanyinov: Ave Maria, Fauré: Cantique de Jean Racine, Tamási: North Labrador, Orbán: Daemon irrepit callidus, Lisznyai Szabó: Puer natus, Franck: Panis angelicus

¹²⁹ 2001. szept. 27–okt. 9. másodsor Franciaországban. A turné zenei anyaga: Tallis: Te lucis ante

- terminum (I. II.), Goudimel: Ainsi qu'on oit le cerf, Byrd: Ave verum corpus, Schütz: Gib unsern Fürsten, Gounod: Ave verum corpus, Liszt: Salve Regina, Csajkovszkij: Pater noster, Kodály: Stabat mater, Passereau: Il est bel et bon, Petrovics: Játszik a szél, Tamás: North Labrador, Orbán: Daemon irrepit callidus, Járdányi: Árva madár, Birtalan: Énekeljünk, Maros: Csillagom, Kodály: Esti dal
- ¹³⁰ Balról: Hajnóczy Miklósné Kovács Erzsébet, Vajai Viktória, Gyurkovics Ágnes, Somfai Katalin; Szabó Krisztina, Wittmanné Rozgievics Marianna; Szabó János, Freund Csaba, Tkálits Gábor, Hajnóczy Miklós
- ¹³¹ Balla Emőke, Napló
- ¹³² Joy to the world, Tallis: Te lucis ante terminum (I.), Goudimel: Ainsi qu'on oit..., Schütz: Gib unsern, Tallis: Te lucis ante terminum (II.), Kodály: Adventi ének, Lisznyai Szabó Gábor: Puer natus, Nógrádi: Betlehem, Maros: O, Tannenbaum, Demény: Aranyszárnyú angyal, Gerzsenyi: Csillagfényes, csöndes éjjel, Gruber: Stille nacht, A jászolban a gyermek, Mikor eljön a karácsony, Ó, jöjjetek hívek, It came upon a Midnight Clear (amerikai karácsonyi népekek), Páztordal, Mennyből az angyal, Kósa: Ó, gyönyörűszép, Dicsőség, Bárdos: Karácsonyi bölcsődal
- ¹³³ Joy to the world, Tallis: Te lucis ante terminum (I.), Goudimel: Ainsi qu'on oit, Schütz: Gib unsern, Tallis: Te lucis ante terminum (II.), Kodály: Adventi ének, Lisznyai Szabó Gábor: Puer natus, Nógrádi: Betlehem, Maros: O Tannenbaum, Demény: Aranyszárnyú angyal, Gerzsenyi: Csillagfényes csöndes éjjel, Gruber: Stille nacht, A jászolban a gyermek, Mikor eljön a karácsony, Ó, jöjjetek hívek, It came upon a Midnight Clear (amerikai karácsonyi népekek), Páztordal, Mennyből az angyal, Kósa: Ó gyönyörűszép, Dicsőség, Bárdos: Karácsonyi bölcsődal
- ¹³⁴ Gounod: Ave Maria, Liszt: Salve Regina
- ¹³⁵ Kodály: Sirató ének, Bach: Ich bin, Kodály: Pange lingua, Gounod: Ave verum, Orbán: Daemon irrepit callidus, De Marzi: Signore delle cime, Sztrokin: Szlava vüsnyih Bogu, Rachmanyinov: Ave Maria, Bach: Befiehl du deine Wege, Tamási: North Labrador, Fauré: Cantique de Jean Racine, Franck: Panis Angelicus
- ¹³⁶ 25 éves jubileum, 2002. nov. 16. Műsor: Karai: Új regösének, Anonym: Tourdion, Hassler: Ach weh des Leiden, Csajkovszkij: Pater noster, Rahmanyinov: Ave Maria, Orbán: Daemon irrepit Callidus, Tamási: Lines from Acis and Galathea, Udvardy: Szerelmes lány ráolvasása alvó kedvesére (magyarországi ősbemutató), Orbán: Se nappalom, se éjjelem, Marzi: Signore delle cime, Fauré: Cantique de Jean Racine, Bosito: Sayonara, Genée-Herzl: Salad of Italy, Udvardy: Profán zoltár, Karai: Estvéli nótázás, Csenki: Széki nóták, Bárdos: Hej, halászok, János bácsi, Danadana
- ¹³⁷ Üveges Sándor: A főnixmadár neve: Hóvirág = Napló, 2002. nov. 19. 7. p.
- ¹³⁸ Balról: szoprán: Hajnóczy Miklósné Kovács Erzsébet, Vajai Viktória, Gyurkovics Ágnes; alt: Somfai Katalin; Szabó Krisztina, Wittmanné Rozgievics Marianna; basszus: Szabó János, Freund Csaba, König Károly; tenor: Ölvedi Gábor, Hajnóczy Miklós
- ¹³⁹ = Veszprémi 7 Nap, 2002. nov. 15.
- ¹⁴⁰ A jászolban a gyermek, Mikor eljön a karácsony, Victoria: O magnum mysterium, Lisznyai: Puer natus, Bárdos: Ó ékes, szép virág, Sztrokin: Szlava vüsnyih Bogu, Viadana: Exultate, Farkas: Csillagfényes csöndes éjjel, Ó jöjjetek hívek, It came upon, Kertész: Fenyőgallyas kis Jézuska, Rimszkij-Korszakov: Pater noster, Zasskovszky: Dicsőség, Gruber: Csendes éj
- ¹⁴¹ Himnusz, Kossuth nóták, Szózat
- ¹⁴² Balról: Hajnóczy Miklósné Kovács Erzsébet, Vajai Viktória, Gyurkovics Ágnes; Somfai Katalin, Szabó Krisztina, Wittmanné Rozgievics Marianna; Szabó János, Freund Csaba, König Károly, Tkálits Gábor; Ölvedi Gábor, Hajnóczy Miklós
- ¹⁴³ Karai: Surrexit Christus hodie, Gasparini: Adoramus te, Christe, Sztrokin: Szlava vüsnyih

- Bogu, Orbán: Ave verum, Deák-Bárdos: „Éli, éli!”, Rimszkij-Korszakov: Pater noster, Tallis: Te lucis ante terminum 1. festal tone, Rostetter: Amen, alleluia, Tallis: Te lucis ante terminum 2. ferial tone, Viadana: Exultate justi, Hassler: Ach weh des Leiden, Saint-Saëns: Calme des nuits, Tamási: Két prelúd, Kodály: Öregek, Saint-Saëns: Les fleurs et les arbres
- ¹⁴⁴ Rimszkij-Korszakov: Pater noster, Tallis: Te lucis (I. II.), Orbán: Ave verum
- ¹⁴⁵ Rimszkij-Korszakov: Pater noster, Lotti: Mise dór hangnemben, Tallis: O nata lux, Gasparini: Adoramus te Christe, Duruflé: Ubi caritas, Saint-Saëns: Calme des nuits, Viadana: Exultate, Nystedt: Laudate, Neumark: Seigneur reçois, Lisznyay-Szabó: Puer natus, Ó, jöjjetek (amerikai karácsonyi népének), Demény: Aranyszárnyú angyal, Maros: O Tannenbaum, Gerzsenyi: Csillagfényes csöndes éjjel, Farkas: Fényes angyal hangja hív, Farkas: Hark! The Herald Angel, It came upon a Midnight Clear (amerikai karácsonyi népének), Bárdos: Karácsonyi bölcsődal, Gruber: Stille nacht
- ¹⁴⁶ Rimszkij-Korszakov: Pater noster, Lotti: Mise dór hangnemben, Tallis: O nata lux, Gasparini: Adoramus te Christe, Duruflé: Ubi caritas, Saint-Saëns: Calme des nuits, Viadana: Exultate, Nystedt: Laudate, Neumark: Seigneur reçois, Lisznyay-Szabó: Puer natus, Ó jöjjetek (amerikai karácsonyi népének), Demény: Aranyszárnyú angyal, Maros: O Tannenbaum, Gerzsenyi: Csillagfényes csöndes éjjel, Farkas: Fényes angyal hangja hív, Farkas: Hark! The Herald Angel, It came upon a Midnight Clear (amerikai karácsonyi népének), Bárdos: Karácsonyi bölcsődal, Gruber: Stille nacht
- ¹⁴⁷ Duruflé: Ubi caritas, Villa Lobos: Ave maris
- ¹⁴⁸ Lotti: Crucifixus à 10, Tallis: O nata lux, Neumark: Seigneur reçois, Villa-Lobos: Ave Maria, Duruflé: Ubi caritas, Mendelssohn: Búcsú az erdőtől, Bárdos: Ó ékes szép virág, Brahms: Síró éji csend
- ¹⁴⁹ Duruflé: Ubi caritas, Lotti: Mise dór hangnemben, Lotti: Crucifixus à 10, Nystedt: Laudate, Byrd: Cibavit eos, Arcadelt: Ave Maria, Stravinsky: Ave Maria, Lotti: Regina caeli, Tallis: O nata lux, Neumark: Seigneur reçois, Villa-Lobos: Ave Maria, Kodály: Este, Bárdos: Ó, ékes szép virág, Karai: Új regösének, Brahms: Síró éji csend, Szokolay: Ima rontás ellen, Mendelssohn: Búcsú az erdőtől
- ¹⁵⁰ Duruflé: Ubi caritas, Lotti: Kyrie, Neumark: Seigneur reçois, Nystedt: Laudate, Tallis: O nata lux, Villa-Lobos: Ave Maria, Bárdos: Ó ékes szép virág, Karai: Új regösének, Brahms: Síró éji csend, Mendelssohn: Búcsú az erdőtől
- ¹⁵¹ Eccard: Von Himmel, Bruckner: Locus iste, Resinarius: Nun komm, Lotti: Ecce panis, A jászolban a gyermek, It came upon, We wish you, Demény: Aranyszárnyú angyal, Farkas: Fényes angyal, Mondj az Úrnak, Gyulai: Mennyből az angyal, Bárdos: Karácsonyi bölcsődal, Gruber: Csendes éj
- ¹⁵² Bach: Jesu meine Freude, Tillai: Ave Maria, Lotti: Ecce panis, Deák-Bárdos: Tantum ergo, Bruckner: Locus iste, Kodály: Akik mindig elkésnek, Mozart: Ave verum corpus
- ¹⁵³ Bach: Jesu meine Freude, Schubert: Salve Regina, Eccard: Von Himmel hoch da komm ich her, Perti: Adoramus, Resinarius: Nun komm der Heiden, Thompson: Alleluia, Tillai: Ave Maria, Lotti: Ecce panis, Deák-Bárdos: Tantum ergo, Bruckner: Locus iste, Kodály: Akik mindig elkésnek, Bach – Gounod: Ave Maria, Hassler: Im kühlen Maien, Poulenc: Belle et ressablante, Fauré: Cantique de Jean Racine, Mozart: Ave verum corpus, Karai: Esti ima, Bach: Unter deinem Schirmen
- ¹⁵⁴ Toldi Éva: Hóvirág koncert a várban = Napló, 2006.
- ¹⁵⁵ Perti: Adoramus Christe, Bruckner: Locus iste, Mozart: Ave verum, Liszt: Salve Regina, Kodály: Akik mindig elkésnek, Karai: Esti ima
- ¹⁵⁶ Deák-Bárdos: „Éli! Éli!”, Mendelssohn: Entflieh mit mir, Es fiel ein Reif, Auf ihrem Grab, Bárdos: Libera me, Rahmanyinov: Ave Maria, Boksay: Triszágion, Reissiger: Lauda Sion, Cseszkokov: Szlava Bogu, Rimszkij-Korszakov: Pater noster, Vaughan Williams: Three

- Elisabeth part songs (Sweet day, The willow song), Britten: „Concord”, A Hymn to the Virgin, Kodály: Sík Sándor Te Deuma
- ¹⁵⁷ Énekel (balról): Hajnóczy Miklósné Kovács Erzsébet, Vajai Viktória, Gyurkovics Ágnes, Somfai Katalin, Vajai Melinda, Wittmanné Rozgievics Marianna, Szabó János, Freund Csaba, König Károly, Szabó Balázs, Hajnóczy Miklós
- ¹⁵⁸ Lauda Sion, Vaughan Williams, Lotti: Regina Coeli, Karai: Az angyal énekel, Demény: Aranyszárnyú angyal, Farkas: Fényes angyal, White Christmas, népénekek, Bubnó Tamás: Száraz szénán, karácsonyi dalok
- ¹⁵⁹ Cererols: Regina caeli, Scarlatti: Exultate Deo, Orbán: Ave Maria, Lotti: Jubilate Deo, Gounod: Ave verum, Mendelssohn: Jauchzet dem Herrn alle Welt, Pizzetti: Libera me, Udvardy: Szerelmes lány ráolvasása alvó kedvesére, Kodály: Szép könyörgés, Villa-Lobos: Ave Maria
- ¹⁶⁰ Gounod: Ave verum, Villa-Lobos: Ave Maria, Cererols: Regina caeli, Vaughan Williams: Three Elisabeth part songs (Sweet day, The willow song), Mendelssohn: Búcsú az erdtől, Fauré: Cantique de Jean Racine, Tamási: North Labrador, Kodály: Öregek, Karai: Esti ima
- ¹⁶¹ Balról: Hajnóczy Miklósné Kovács Erzsébet, Vajai Viktória, Gyurkovics Ágnes; Somfai Katalin, Vajai Melinda, Wittmanné Rozgievics Marianna; Szabó János, Freund Csaba, König Károly; Szoboszlai András, Szabó Balázs, Hajnóczy Miklós
- ¹⁶² Vittoria: Regina coeli, Lotti: Jubilate Deo, Scarlatti: Exultate Deo, Mendelssohn: Jauchzet dem Herrn alle Welt, Kodály: Szép könyörgés, Vittoria: O magnum, Karai: Csordapásztorok, Gyulai: Mennyből az angyal, Gruber: Csendes éj, Demény: Aranyszárnyú angyal, Fenyőgallyas, Bubnó: Száraz szénán, Mondj az Úrnak, Zasskovszky: Dicsőség, Bárdos: Karácsonyi bölcsődal
- ¹⁶³ Bruckner: Locus iste, Marzi: Signore delle cime, Vaughan Williams: Három Shakespeare-dal
- ¹⁶⁴ Deák-Bárdos: Tantum ergo, Tallis: O nata lux, Victoria: O magnum, Deák-Bárdos: „Éli, éli!”, Tallis: Te lucis ante terminum 1. festal tone, Lotti: Mise d'or hangnemben, Telemann: Karácsonyi kantáta, Tallis: Te lucis ante terminum 2. ferial tone, Saint-Saëns: Calme des nuits, Kodály: Sirató ének, Marzi: Signore delle cime
- ¹⁶⁵ Járdányi: Árva madár, Balázs Á.: Édesanyám sok szép szava
- ¹⁶⁶ Finnország, 2009. nov. 27–dec. 4. A koncert zenei anyaga: Scarlatti: Exultate Deo, Victoria: O magnum mysterium, Orbán: Ave Maria, Rimszkij-Korszakov: Pater noster, Mendelssohn: Drei motetten, Deák-Bárdos: „Éli, Éli!”, Telemann: Karácsonyi kantáta, Rahmanyinov: Ave Maria, Sibelius: Sydämeni laulu, Kodály: Sirató ének, Elgar: Lullaby, Marzi: Signore delle cime, Járdányi: Árva madár, Melartin: Tule, tule, Karai: Estvéli nótázás.
- ¹⁶⁷ Karai: Csordapásztorok, Mendelssohn: Drei Motetten, Lotti: Jubilate Deo, Victoria: O magnum, Bubnó Tamás: Száraz szénán, Scarlatti: Exultate Deo, Zasskovszky: Dicsőség, Demény: Aranyszárnyú angyal, Marzi: Signore delle cime, Mondj az Úrnak, Cererols: Regina caeli, Csillagfényes, Gruber: Csendes éj, Bárdos: Karácsonyi bölcsődal
- ¹⁶⁸ Hassler: Dixit Maria, Orbán: Ave verum, Liszt: Salve Regina, J. Haydn: Der Augenblick, Morales: O crux ave spes unica, Kodály: Akik mindig elkésnek, Sibelius: Sydämeni laulu, Halonen: Sydämeni joulun teen, Debussy: Dieu! Qu'il a fait bon regarder! Saint-Saëns: Calme des nuits, Les fleurs et les arbres, Poulenc: Belle et ressemblante, Elgar: Lullaby
- ¹⁶⁹ Bárdos: Hej, Halászok, Leito: Nocturn, Halonen: Sydämeni, Bárdos: Karácsonyi bölcsődal
- ¹⁷⁰ A sajtóban megjelent cikkek: Szabó Zsuzsanna: Egyszervolt Hóvirág. = Napló, 2012. dec.3. – Szabó Zsuzsanna: Elbúcsúzott a Hóvirág. = Veszprémi 7 nap, 2012. dec. 7. – A minőségi zene szolgálatában (riport Hajnóczy Miklósné Kovács Erzsébettel) = Vasárnapi Napló, 2012. dec. 9.

VESZPRÉMI KUTATÓK ÉS MŰHELYEK II.

Rajta keresztül üzen a múlt

Bemutatjuk Molnár Jánosné helytörténeti író, kutatót

VARGA DOMOKOS PÉTER

MOLNÁR JÁNOSNÉ KÖZEL KÉT ÉVTIZEDE VAN JELEN Veszprém és a megye helytörténetírói mozgalmában. Tevékenységét két könyv és mintegy 120 publikáció fémjelzi. Feldolgozta többek között a millennium megyei történetét, bemutatva benne a megye részvételét az ezredéves országos kiállításon, a megyei millenniumi ünnepeket, a millennium megyei mecénását, dr. Óvári Ferencet, majd az ezeréves magyar iskolarendszer történetét. Bemutatott számtalan Veszprémhez kötődő tudóst, művészt, közéleti személyiséget, például Ányos Pált, Simonyi Zsigmondot, Bolgár Mihályt, Csikász Imrét. Beszélő házak címmel ötvenrészes sorozatot írt a megyeszékhely ismert vagy kevésbé ismert, de mindenképpen figyelmet érdemlő épületeiről.

Jelen írásunkban nem helytörténetírói munkásságát kívánjuk áttekinteni – ezért maguk a rendkívül alapos, precíz, gondos kutatómunkával elkészített írások szavatolnak, melyek elkészültük után biztos hivatkozási alapot jelentenek tudományos munkákhoz is –, hanem a szerzőt, Molnár Jánosné, született Solymosi Erzsébetet szeretnénk bemutatni.

A házaspár veszprémi otthonában ülünk le beszélgetni. Mielőtt pár szót is váltanánk, már beszél helyettünk a környezet. A nappali falán zömében helyi festők képei sorakoznak: Fülöp Lajos, Veszeli Lajos, Vágfalvi Ottó, Újhelyi Gábor, Csonka Ibo-lya. Az alkotók egy része személyes jó barát, a képeket részben vásárolták, részben ajándékba kapták. Más vonulatot képviselnek, de szintén árulkodóak a két szentet, Erzsébet és Margitot ábrázoló tűzzománc képek. Finoman, diszkréten jelzik Ezsike viszonyát a vallásossághoz. Szüleitől katolikus vallásos nevelést kapott, melyet soha nem tagadott meg, mindig biztos erkölcsi háttérrel, útmutatással jelentett számára.

A helytörténész általában nem hivalkodó, nem önmagát, hanem a tárgyát, témáját helyezi előtérbe. Ha Molnárnéről ezt nem tudnám, onnan akkor is kiderülne, hogy az internetes keresőprogramba nevét, szakterületét és Veszprémet beírva százezres hivatkozást kapok, melyek kizárólag a munkáiról, életéről szólnak, személyes adatairól semmi. Ezt ő is megerősíti, életrajza nincs a világhálón. Beszélünk hát róla, annál is inkább, mert a szülői háttér, a neveltetés vezénlyő iránytű maradt számára egész életében.

– Tösgyökeres veszprémi vagyok – mondja magáról, már a szülei is itt éltek. Édesapja szabómester volt, a hét gyermeket nevelő édesanyjának ez a tevékenység kitöltötte az életét, más munkára nem maradt ideje. A családban valamennyi gyermeket tanították. A legidősebb bátyja vegyészmérnök lett, az utána következő zenesz, a zeneakadémiára került. A nővére tanítónőképzőt végzett, ahogy az 1939-ben, negyedikként született Erzsike is. (Akkor még működött ilyen iskola a városban, középfokú végzettséget adott.) Egyik öccse tudományos pályára került, az ELTE-n, illetve a debreceni egyetemen tanít, a másik szintén a zenei pályát választotta, ő orgonaművész lett. A húga Veszprémben szerzett közgazdasági érettségit.

– Az édesanyám ismert veszprémi családból származik, Gombor lány volt – tudok meg újabb lokálpatrióta mozzanatot. – A szorgalom, a munka szeretete, az ambíció természetes értéknek számított a mi családukban. Megkaptuk genetikailag, de ezt erősítette az otthoni minta is – hangsúlyozza, mennyire fontosnak tartja a családi indíttatást.

Ahogy testvérei általában, úgy ő sem fejezi be a tanulást az első képzettség megszerzését követően. Öt év után végzett tanítónő lesz, a gyulafiratóti általános iskolában kezd el dolgozni. De még itt jelentkezik a Pécsi Tanárképző Főiskola magyartörténelem szakára – „hogy ne éljek céltalanul” – mondja. Ezt négy év alatt el is végzi, majd 1963-ban kéri a Veszprémbe való áthelyezését.

A gyulafiratóti évek nem csak a szakmai indítást jelentik számára, itt ismerkedik meg egy ott tanító, vele egyívású fiatal pedagógussal, Molnár Jánossal, akihez pár év múlva feleségül is megy. A boldog, kiegyensúlyozott házasság még ma is tart, gyermekük azonban nem született.

Erzsike egy évet tölt a Dózsa iskolában, majd '64-ben az akkori Kiss Lajosba kerül. Itt dolgozik harminc éven keresztül, egészen nyugdíjazásáig. Két szaktárgya közül elsősorban a történelmet tanítja, annak egzaktága, tényszerűsége közelebb áll hozzá. – Mindig is a történelem volt a szívem csücske – fogalmaz. A főiskolai szakdolgozatának témaválasztása már sokat elárul érdeklődéséről és későbbi irányultságáról: Veszprém város harca a szabad királyi városi jogállásért témakört dolgozza fel.

A szükséges kutatómunkát ehhez a megyei levéltárban végzi. Itt és ekkor találkozik először a levéltári rendszerrel, érzi meg a kutatás ízét. Mivel ideje csak munka után volt, sok-sok esti órát tölt el a levéltárban, jól érzi magát itt, szívesen szívja a régi iratok jellegzetes illatát. Akkoriban még nem szabályozták olyan adminisztratív szigorúsággal az intézmények nyitva tartását, Erzsike addig dolgozhatott, amíg az energiája engedte. Nagyon sok segítséget kapott a levéltár akkori igazgatójától, Takáts Endrétől. A segítség nem csak az iratok feltalálásában, hanem az eligazodásban, értelmezésben is elkelt. A XIX. század végén, a XX. század elején ugyanis az államigazgatás nyelve még hemzsegett a latin kifejezésektől, melyeket nem értett. Ezeket külön-külön felírogatta, majd Takáts Endre segítségével fordította le. Szakdolgozatát – első tudományos munkáját – a főiskolán teljes értékű, önálló kutatómunkának értékelték, kiváló minősítéssel.

A Kiss Lajos iskolában még egy terület belép az életébe, a könyvtári munka. Fiatal tanárként rábízák a könyvtár gondozását, vezetését. Munkához való viszo-

nyát, feladattudatát jellemzi, hogy ezt a megbízatását is a nyugdíjazásáig látja el. Persze, ehhez is megszerzi a szükséges végzettséget, könyvtárkezelői tanfolyamot végez. Ezért a munkáért akkoriban nem járt órakedvezmény, de a fiatal tanár nagy szeretettel, odaadással végzi. Ma már nosztalgikusan hat, hogy az iskola könyvtárában akkoriban csak kék csomagolópapírba kötött könyvek voltak a polcon. Éppúgy óvták azokat, mint a tankönyveket, nem volt nagy ár ezért, hogy eltakarták a gerincüket. Ha valaki meg akarta nézni a könyv címét, leemelte a kötetet. El lehet képzelni, micsoda munkát jelentett ilyen körülmények között a katalogizálás, rendszerezés. Molnárné olyannyira beledolgozta magát ebbe a munkába, hogy megbízták a könyvtári területen a megyei szakfelügyelet ellátásával is.

– Van némi szerepem abban, hogy iskolánk Simonyi Zsigmond nevét vette fel – fogalmaz a tőle megszokott szerény módon. A történetből persze kiderül, hogy nélküle nem így hívnák az iskolát. A rendszerváltást követően, 1993-ban elodázhatatlanná válik, hogy megváltoztassák az iskola nevét, az 1956-ban, kommunistaként, tisztázatlan körülmények között meghalt Kiss Lajos neve már vállalhatatlan. (Kiss Lajos járásbíró, a Magyar Dolgozók Pártjának tagját a forradalom alatt lötték le, haláláról ma is csak annyi bizonyított, hogy lőtt seb okozta. Eredeti dokumentumok, tanúk beszámolóí alapján többen feldolgozták már halála körülményeit, nagy a valószínűsége annak, hogy éppen egy orosz löfegyverből kilőtt lövedék oltotta ki az életét.) Az iskola igazgatónője ekkor pályázatot írt ki az új névadóra. Molnárné javasolta, hogy vegyék fel Simonyi Zsigmond, az 1853-tól 1919-ig élt veszprémi nyelvész nevét. (Simonyi korának legnevesebb nyelvészei közé tartozott, több szakkönyv, tankönyv, ismeretterjesztő mű szerzője, a Magyar Tudományos Akadémiának előbb levelező, majd rendes tagja volt.) A javaslatához egy kis tanulmányt is mellékel, melyet természetesen alapos kutatómunkával készített el, a szükséges források megismeréséhez meg az Országos Széchényi Könyvtárba is felutazott. Pályázatában röviden bemutatta Simonyi munkásságát, veszprémi kötődését. A bírálók végezetül a névválasztásnál Simonyi mellett döntöttek, a veszprémi nyelvész az ének-zenei és testnevelés tagozatos iskolában olyan ismert személyiséget is maga mögé utasított, mint Hajós Alfréd.

A már említett kivételektől eltekintve a pedagógia, könyvtári munka során a kutatást a szakmai publikáció jelentette, Molnárné könyvtárosként jegyzett több tanulmányt. Mikor 1994-ben nyugdíjba vonult, már tudatos terve volt: elhatározta, azzal foglalkozik végre, ami mindig is érdekelte, ami igazán leköti, a helytörténeti kutatással. Ott folytatta, ahol fiatal korában abbahagyta: bevette magát a levéltárakba, könyvtárakba.

A feledéstől akarta megmenteni a múlt értékeit. Csak olyan forrást fogadott el, amely hiteles. Ezeket fellelni aprólékos, kitartó munkával lehetett, de nem engedett a csábításnak, ellenőrizetlen, nem eredeti forrást soha nem használt. Tette ezt manapság, az internet világában, mikor a világhálóról bármilyen témában óriási információözön áraszt el bennünket. Mikor ezt felhozom, visszakérdez: – De honnan tudjuk, hogy abból mi hiteles? Hogy pontosak-e a többnyire hivatkozás nélkül talált adatok?

Molnár Jánosné a különböző kiadványokban megjelent tanulmányaiból két kötetet is összeállított, Emlékek nélkül Nemzetnek híre csak árnyék címmel

Ekkori kutatásainak első, nagyobb lélegzetű munkája a Hősökre emlékezni sorozat volt. Ebben Veszprém hősi emlékműveivel kapcsolatos információkat szedte össze, az állítató személyek és a kor előtti tisztelgést végezte el. Szívesen emlékszik arra, hogy a publikációhoz, a megírás mikéntjéhez a Napló szerkesztőségétől sok segítséget kapott. Ezek az írásai – de később még számtalan másik – a Napló hasábjain keresztül jutottak el a nyilvánossághoz. Mert a kutatást sohasem öncélú tevékenységnek gondolta, a munka elvégzésének értelmét mindig a megjelentetés jelentette. A Napló mellett publikált a Megyeházai Tudósításokban, a Comitatusban, a Honismereti Tanulmányokban, a Veszprémi Szemlében és a Veszprémi 7 Napban. Utóbbihoz kötődik a Beszélő házak című sorozat. Ennek elkészítésére a városi lap akkori főszerkesztője, Fröhlich András kérte fel, a sorozatban ötven írás készült el, azaz félszáz nevezetes veszprémi épület történetét tárta az olvasók elé.

A hősök sorozat után talált rá az 1848-as és a millenniumi megemlékezésekre, emlékművekre, a Szent István halálának 900. évfordulójához (1938) kötődő megyei ünnepekre. A Szent Márton-hegyi monostor bencés szerzetesei által elindított magyar oktatás ezer éves évfordulója adta a veszprémi, megyei iskolarendszer feldolgozásának apropóját. A kipótoltt, kiegészített Simonyi-kutatómunka szinte hozta magával a megyéből elszármazott vagy itt élő, de országos szinten is kiemelkedőt alkotók már-már feledésbe ment életútjának felelevenítését, a létrehozott értékek újbóli megmutatását. Hézagpótlónak számít a kulturális, tudományos téren is kiemelkedőt produkáló egyházi személyiségek (Bolgár Mihály piarista tanár, Szűcs Dániel református lelkész, költő, Jánosi Gusztáv prépost-kanonok, Ádám Iván tanár-kanonok, Rott Nándor püspök) bemutatása.

Rendszerező elméjének megfelelően, könyvtáros múltjához méltóan minden egyes publikációjáról katalóguscédulát készített, szerepeltetve rajtuk a visszakereséssel szükséges valamennyi adatot. De emellett a különböző kiadványokban megjelent tanulmányokból két könyvet is összeállított Emlékek nélkül Nemzetnek híre csak árnyék I. (1997), valamint Emlékek nélkül Nemzetnek híre csak árnyék II. (2001) címmel. (Az első kötetet dr. Hudi József, a Veszprém Megyei Levéltár akkori munkatársa lektorálta, a másodikat dr. Solymosi László akadémikus, a szerző testvére.) A Vörösmartytól kölcsönzött idézet több mint cím, egyben Molnár Jánosné tömör ars poeticája is. Első kötetének előszavában így ír erről: „*Bőven van emlékünknél. Sok száz évvel ezelőtt élt elődeink gondolataikat, tetteiket, álmaikat, gondjaikat, félelmeiket, örömeiket, vitatkozásaikat, ellenségeskedéseiket – életük jó és rossz oldalát ránk hagyományozták. Régi írások híven megőrizték múltunk történéseit. Felszínre hozatala a nemzet emlékezet ébren tartja. Múltunk felidézett emlékeiből okulhatunk, példát, erőt meríthetünk jövőnk alakításához.*”

Kutatásai során számára is meglepő volt, hogy Veszprémben milyen régóta és milyen nagy számban jelentek meg újságok, kiadványok. A városban 1874-ben, Krausz Ármin kiadásában már megjelent egy hetilap, de volt idő, mikor őt is megélt egymás mellett. Gondoljunk bele, ez a tény önmagában is milyen pezsgő kulturális életet feltételez, illetve milyen szintű igényt a kultúrára, melyhez pénzt is tudtak társítani.

Az elmúlt két évtizednyi kutatás valami régen vágyott, nagy-nagy nyugalmat hozott Erzsike életében. Szerette hallani a múlt hangját, és szereti közvetíteni azt. Valami különös, misztikus módon kötődik az elődökhöz, az elődök által létrehozott értékekhez. Rajta keresztül szólal meg, rajta keresztül üzen a múlt, de csak a források közvetítésével. Ezért is lepődött meg nagyon, amikor pár éve megszólalt a telefon, és Törökbálintról hívta Szűcs Dániel református lelkész egyik leszármazottja. Arról érdeklődött, mit tudna neki elmondani a hajdani ősről, aki Veszprém megyében nem csak egyházi téren jeleskedett, de költőként is jól ismerték. A kérdésre nem volt nehéz választ adni, hiszen Molnárné tollából nem sokkal korábban jelent meg egy tanulmány a Kisfaludy Társaság soraiba is beválasztott literatúráról. A telefonon történt tudakozást találkozás is követte, a két család kölcsönösen meglátogatta egymást.

Az utóbbi időben betegsége miatt Erzsike egyre kevesebbet tud foglalkozni a kutatómunkával. Érdeklődését ébren tartja, tájékozódik, olvas, de ma sem a talmi információk érdeklik – tévét a párjával együtt csak nagyon ritkán néznek –, hanem a hitelesnek vélt források.

Alkotó tevékenységét a környezete is elismerte. 1977-ben az Oktatásügy Kiváló Dolgozója lett, 1993-ban a városban a pedagógia munka legmagasabb szintű elismerését, a Ranolder-díjat kapta meg, 2000-ben a helytörténeti kutatásaiért részesült Gizella-díjban.

Első könyvében – ismét csak nagyon szerényen és pontosan – e szavakkal ajánlja munkáit olvasó figyelmébe: „*Történeti kutatásaim során értékeket kerestem és találtam. Olyan értékeket, melyek a ma emberének – sokszor ha áttételesen is – mondanak valami fontosat. Évszázadok hasznosítható üzenetét hordozzák magukban.*”

KÖNYVSZEMLE

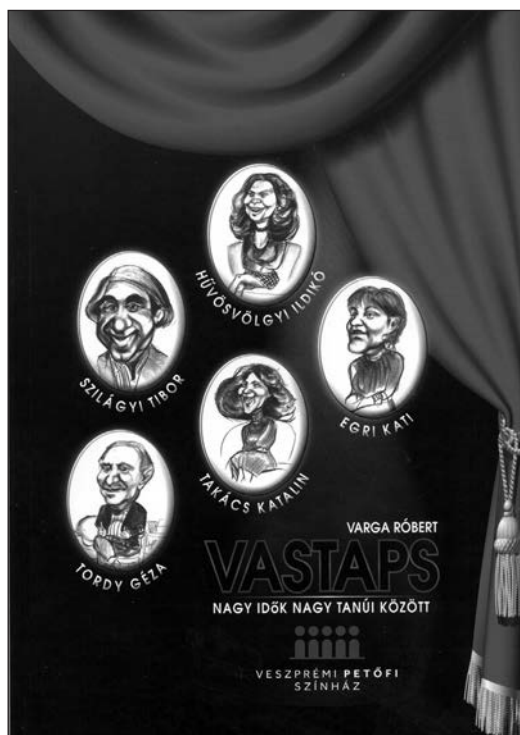
Varga Róbert: Vastaps. Nagy idők tanúi között. – Veszprém: Veszprémi Petőfi Színház, 2012. – 167 p. A Vastaps pontosan az a könyv, aminek látszik. Nem készlet találgatásra, nem titokzatoskodik, mi több, a címében foglalt jelentés minden tekintetben, konkrét és átvitt értelemben is megvalósul. Nézzük sorban, miért is!

Nagy idők nagy tanúi között – mondja alcímében a könyv, melynek borítóján a széthúzott színházi függöny jól ismert arcok, nagy nevek – nagy idők nagy tanúinak – arcképét, portróját keretezi. Kiadója a 2011–12-ben ötvenedik évadját teljesítő Veszprémi Petőfi Színház.

Az olvasót elsőként Oberfrank Pál köszönti: a függöny felgördül, a konferansz – ez esetben nem más, mint maga a házigazda-direktor – kilép a színpadra, kezdődik az előadás! Majd színre lép a mesélő: Varga Róbert szerzői előszóban sorolja az indítékokat és előzményeket, térben és időben navigál, mintegy bevezeti a nézőt – a nyájas olvasót – a történetbe. Megtudjuk: a Vastaps-portrékat két, eltérő textúrájú alkotóelemből gyúrta egybe; a Veszprémi Petőfi Színház ötvenéves társulati jubileuma alkalmából az azonos című beszélgetős műsorban rögzített vallomásrészletekből, valamint az ezeket mintegy egészé-kerekké tevő személyes, bensőséges hangvételű jellemzésekből – szerzői meghatározás szerint – mini portrékból. „*A Vastaps estek nem szenzációhajhász beszélgetések, nem riporter bravúrokról, intimpistáskodásokról, bennfentességről szólnak, hanem sorskrónikákról. Ezeknek a sorskrónikáknak most rövid ideig én lettem a krónikása.*” – írja.

Vallomás és portré együtteséhez, a verbálisan felfestett arcképhez kiválóan simulnak, idomulnak a harmadik, valóban képben, azaz rajzban megfogalmazott „jellembárak”, Farkas István művésztanár élőben, a beszélgetések alatt elkészített karikatúrái is. Kétségtelen, a karikatúra nem teljes értékű, azaz nem mélyen és sokoldalúan megfogalmazott jellemrajz, ám mindenképpen *jellemző* rajz, a személyiségét találóan megragadó karcolat. Egy-egy miniportré e három elem izgalmas, személyenként változó arányban és érzelmi intenzitással, de mindenkor értőn és szeretettel felfestett elegye. Azt is mondhatnánk, e miniportrék igazi *krokik*, a szónak zsrúnál és festői értelmében egyaránt.

Az első felvonást – a Vastaps-kötet első harmadát – e mini portrék szereplőinek, nagy idők nagy tanúinak társaságában töltjük. Olyan művészekkel, akik valamenynyen – ki kezdetben, vagy kezdetből, ki később és hosszabb-rövidebb időre, ki pedig most, a jelenben – részévé váltak az immár több mint félszázéves veszprémi társulattörténetnek. Varga Róbert vendégei voltak élőszóban és nyomtatásban: a „nem büfészínész” Joós László, a két „reneszánsz ember”, Szilágyi Tibor és Perlaki Róbert, a közös pályakezdetre utaló „három start” című fejezetben Takács Katalin, Hűvösvölgyi Ildikó és Egri Kati, a jelen „veszprémi sikernegyese”, Módri Györgyi,

Halas Adelaida, Szeles József és Körösi Csaba, a veszprémi visszatérők „szép párosa”, Antal Olga és Fazekas István, s egy másik kettős, a „megfogni egymás kezét” fejezetben – akárcsak a való életben – egymás mellé rendelt Varga Szilvia és Rancsó Dezső, s mellettük olyan legendás színészek, mint a „helytállások példaképe”, Tordy Géza, s az „őseróként” aposztrofált Borbiczki Ferenc. Végül, de semmiképp sem utolsó sorban színre lép a könyv alcímét is adó „nagy idők nagy tanúi” fejezetben Meszléry Judit, Bakody József és Háromszéki Péter is.

Nagy erénye a könyvnek – tartalmában, szerkesztésében egyaránt –, az utolsó harmadban, önálló, külön fejezetben elhelyezett gazdag képanyag. A csaknem hatvan könyvoldalny több száz fotográfia egyfelől a veszprémi színháztörténet értékes és könnyen hozzáférhető, otthon is fellapozható dokumentum – azaz kincsesára. Másfelől – utolsó ecsetvonásként – remekül kikerekíti, mintegy kiszínezi a monokrómban felvázolt mini portrékat, karcolatokat.

A kötet középső fejezetéről, mely csak látszólag elkalandozás az egyenes vonalú narrációtól, mindenképp külön is fontos szólni. A színház sorsa – a magyar dráma sorsa című fejezet elején a Veszprémi Petőfi Színház dokumentumtárában és archívumában fellelhető tanulmányok felhasználásával megszerkesztett, rövid, közérthető összefoglalót kapunk a veszprémi társulat történetéből. Majd Szemelvények az aranykorszakból cím alatt a Színházépítés Veszprémben 1908–1988 című könyvből

válogatott négy irodalom- és színháztörténeti gyöngyszem került a kötetbe, név szerint Németh László, Csurka István, Illyés Gyula és Gyurkovics Tibor tollából. Ami ebben foglaltatik, ez a roppant izgalmas szövegetest, nem kevesebb, mint a magyar dráma legendás veszprémi diadalmenetének rövid, vastapsos története a legavatottabbak – nagy idők nagy tanúinak – tollából származó írások tükrében.

„...itt egy céltudatos vezető, küzdeni tudó együttes, a hozzájuk tapadó kör, s a színházlátogató közönség a magyar színjátszás új modelljét igyekszik kidolgozni. Erre a Veszprém-féle város alkalmasabb, mint a főváros a sok drága színházával.” (Németh László: A veszprémi példa, 1964.) Vagy: „A magyar városok szellemi működéséről semmi sem nyújt oly közvetlen – mondhatni bőrrel érezhető – benyomást, mint a színházai. Nézzünk végig egyszínházu város színházában egy előadást: pulzuson tartottuk az ujjunk. Kétütemű dobbanást kapunk itt is: a színpadét és a nézőterét.” (Illyés Gyula: Köszönet és köszöntés, 1971.)

Írásaik a veszprémi színjátszás apropóján és példáján az egész magyar dráma ügyéről szólnak. Szép, felemelő mondatokkal, máig érvényes és megszívlelendő gondolatokkal. Bevallom, büszke örömmel olvastam, s kell, hogy – különösképp mi, veszprémiek – ismerjük, s szívünkben aranykeretbe foglalva őrizzük e megkapó sorokat.

Varga Róbert könyve mini portréival, rövid társulattörténeti összefoglalójával épp csak kedvet, étvágyat kelt az olvasóban, aki immár várja a folytatást: a személyes történetekben, tárgyakban, recepciókban rejtőzködő, de empátiával, szeretettel, kutatással feltárható és átadható, továbbmesélhető, s egyszer majd egészgé kerekedő veszprémi színi krónikát.

„A Vastaps-estek hozzájárultak ahhoz, hogy a veszprémi színház történelmét időutazásainkkal továbbírjuk. Közösen a meghívott vendégekkel, akiknek emlékei, szavai, gondolatai megmaradnak az utókornak, alkotói erejükkel együtt.” – áll az utószóban.

Mi, olvasók, a jelenidő színházat és színészeit szerető közönsége a szerzővel egyetértően hisszük, az ilyen könyveknek, filmszalagra rögzített beszélgetéseknek feladatuk, hivatásuk van abban, hogy az eltűnő pillanat művészete, a színpad pusztája jelenvalósága valóban megragadható, fennmaradó és felidézhető legyen, „alkotói erejével együtt”. Várjuk a folytatást!

PERLAKI CLAUDIA

* * *

30 éve a Cholnoky-lakótelepen. A Cholnoky Jenő Általános Iskola jubileumi kiadványa 1982–2012 / szerk. Kimmer Csilla, Fenyvesiné Mándli Andrea. – Cholnoky Jenő Általános Iskola, Veszprém, 2012. – 48 p. Alig múlik el úgy tanév, hogy Veszprém valamelyik közoktatási intézménye ne ünnepelne jubileumi évfordulót. Az 1960-as, 1970-es években a város folyamatosan épült, bővült lakótelepein sorra nyíltak új iskolák, amelyek kezdetben olyan gyermeklétszámot fogadtak

magukba, hogy némelyikben két (de az 1974-ben indult Bem iskolában három) „műszakban” folyt a tanítás. Aztán a családok inmobilitása, a gyerekek iskolából történő „kinövése” következtében néhány meg is szűnt. (Erre sorsra jutott a Bem és a Nagy László iskola, a Báthory forfa-épülete.)

A Cholnoky útja (elődintézményei révén utoljára) a Kossuth iskola udvarán épült forfa-épületekből vezetett a lakótelepre, éppen 30 évvel ezelőtt, s ez idő alatt az egyik legváltozatosabb szervezeti átalakuláson ment át. (Erről részben már olvasható volt az 1998-ban kiadott évkönyvünkben, ám azóta újabb szervezet-átalakító történések rakódtak a múltjára.)

Az elődiskola 1948–1982 között a II. számú Állami Általános Iskola volt, majd 1982-től II. számú Általános Iskola névvel a lakótelepen folytatta működését, és 1988-ban vette fel a Cholnoky Jenő nevet. 1992-ben háziasszony-képző szakiskolai oktatással bővült az intézmény szakmai programja (s tízosztályos lett a képzés), majd 1996-tól 2007-ig gimnáziumi oktatást is folytattak (ismét megváltozott intézménynévvvel). Hat évvel ezelőtt ide integrálták a Nagy László iskolát, és azóta általános iskolai nevelés-oktatás szerepel pedagógiai programjukban.

Mindezeket a kötet köszöntőjében az intézmény egykori igazgatója, *dr. Frisch Gyula* is felidézti, idézőjelbe téve a „harminc” évet, mert az elődiskolai éveket is szá-

molva 2012-ben 64 tanévre tekinthetett vissza az iskola. Az egykori igazgató így ír a volt iskolájáról: „Köszöntöm annak az iskolának szől, ahol 11 éven át vezetőként tevékenykedhettem, amelyet megszerettem, amelynek megismertem belső életét, munkáját, teljesítményét, ahol együtt dolgozhattam jól képzett pedagógustársaimmal, a sok kedves diákkal, az ő szüleikkel, az iskolai munkát segítő adminisztratív és technikai dolgozókkal.”

A harminc év történéseit az iskola jelenlegi igazgatója, dr. Górné Fazekas Ágnes foglalta össze egy hosszabb tanulmányban, megemlítve elődeit is: Kovárcki Sándort, Jurinkovics Ervinnét, dr. Frisch Gyulát, Tulipánt Lászlónét a hozzájuk kötődő iskolafejlesztő munkájukkal együtt. (Ezek kisebb-nagyobb eltéréssel a helyi, illetve az országos trend iskolafejlesztési lehetőségeit, akcióit tükrözik, s számos területen a helyi innováció is segítette az intézményt abban, hogy kiemelkedő tanulói eredményeket tudtak elérni.) Az utóbbi öt tanévben dr. Górné vezette az iskolát (mint ahogyan jelenleg is), és a jelentős pedagógiai tartalmú megújulás mellett szélesedtek kapcsolataik, számos pályázat nyertesei lettek, s a pedagógusok számára létrehozták a Cholnoky-émlékplakettet, elnyerték az Ökoiskola-címet, rendszeres a Cholnoky-heti és -napok program. „A harminc év rövid kronológiája állandó megújulásról szól. Arról, hogy a Cholnoky Jenő Általános Iskola nevelőtestülete minden körülmények között megtalálta azt az utat, amelyen járva az iskolahasználók javát szolgálja.” – írta befejezésül az igazgatónő.

A Cholnoky-hagyományok ápolásáról külön is megemlékezik írásában Kara Emília, aki nagy gondossággal sorolja fel azokat az akciókat, eseményeket, amelyek által „... az iskola közössége mindenkor méltó akar maradni névadójának szellemi örökségéhez”. (Az előbbieken túl Cholnoky-émlékfal, Cholnoky Galéria, a Cholnoky-hagyaték és a fiúmei úti sírhely gondozása, a névadó mellszobrának avatása stb.)

A Mitől Cholnoky? főcím foglalja össze a különböző területeken végzett pedagógiai munkát: Idegennyelv-oktatás és nyelvtanulási lehetőségek iskolánkban (Hubai Judit); Élet a könyvtárban (Csaba Szilvia); Mozgásművészet tanórán és tanórán kívül (dr. Kiszelyné Czibik Tünde), Ökoiskola lettünk (Fazekasné Nagy Éva); Vándortáborból erdei iskolába (Hargitai Szilvia); Délutáni kalandozások (Tiszainé Pej Erika).

Egykori diákok idézik fel a valóban kellemes, értékes iskolai emlékeiket a Milyen volt cholnokys diáknak lenni? című összeállításban. Tanévenkénti táblázatokban foglalták össze az utolsó öt tanév diák tanulmányi verseny eredményeit, amelyek között számos országos siker is található, és néhányat szövegesen is megemlítenek. Felsorolták azok nevét, akik diákként megkapták a Cholnoky-plakettet, valamint azokat a pedagógusokat, akik városi, megyei és országos kitüntetésben részesültek. A kötetet a nevelőtestület, a technikai dolgozók, valamint a tanulócsoporthok fényképei zárják, s valamennyi alatt olvasható a rajtuk lévő, s a hiányzó személyek neve. A karcsú kötetet számos fényképfelvétel, tanulói munka (többnyire képzőművészeti alkotás) illusztrálja.

A jubileumra megjelentetett kötet szakszerű összeállítású, de kis terjedelme ellenére is a legfontosabb információkat kielégítően tartalmazó kiadványa az iskolának.

TÖLGYESI JÓZSEF

* * *

Zámbó István Emlékkiállítás [Veszprém, 2013. V. 25–VI. 20. Kiállítási katalógus. Szerk.: C. Szalai Ágnes, Baráth Péterné Naményi Teréz.] – Veszprém Város Vegyeskara Egyesület. Veszprém, 2013. – IV + 12 p. Szép dolog, valódi városi polgári tett, ha egy város az arra igazán érdemes polgárát díszpolgárrá – vagy ahol az élők számára létezik ilyen finom megkülönböztetés: tiszteletbeli polgárává – nyilvánítja. A még nagyobb megbecsülés jele, ha e múltidőző, közösségi öntudatot erősítő fejleményt újabb lépések követik: emlékhelyének megjelölése valamely emlékjellel, feliratos táblával, műalkotással, egyéb emlékművel. A megemlékezés gesztusának teljességét talán az adja meg, ha megbecsült polgártársuk emlékének eltetésére időnként össze is jönnek az emberek egy főhajtásra, ott illő módon megemlékeznek róla, sőt, valamely kézbe vehető és időtálló emléket, netán egy alkalmas kiadványt is elérhetővé tesznek az érdeklődő közönség részére.

Az emlékörzésnek effajta tágabb körét mondhatják már magukénak mindazok, akik *Zámbó István (1932–2007)* karnagy emlékezetét ápolják. Zámbó István, a XX. század második felének zenei életét Veszprém városban újraalapozó zenetanár, karnagy, az Európa-hírű, immár 57. éve működő Veszprém Város Vegyeskarának és az időközben sajnos megszűnt Veszprémi Szimfonikus Zenekarnak az alapítója méltán került a város figyelmének fókuszába a közelmúltban. Az ő tiszteletére gyűlt össze az a több száz veszprémi polgár, aki kíváncsi volt a május 25-én tartott *Zámbó István-emléknap* színes zenei élményére, melyet remek és emelkedett *műsorával* Veszprém Város Vegyeskara nyújtott, és amely megemlékezésnek része volt a 12 tablónyi emlékező *kiállítás* megnyitója a zeneiskola nagytermében.

A Zámbó István életét, egész zenei pályáját és közösségépítő szolgálatát végigkísérő kiállítást a 2007-ben elhunyt karnagy barátja és dalostársa, Lechner László, a kórusbaráti kör korábbi, alapító elnöke nyitotta meg méltó szavakkal. Ő, akinek nem csupán a kórusról, hanem a veszprémi piarista diákmúltról is írott művei fontos elemeket képeznek városunk háború utáni oktatás-, nevelés- és művelődéstörténetében, meghatódva emelte ki: az idők sodrásával együtt járó elhalkuláson túllépve, ma végre újult erővel mutatkozik meg Zámbó István álmainak, terveinek és akaratának jelentősége, a karnagy és követői szolgálatának áldásos hatása, Zámbó emberi teljessége.

A kiállítást, amely a házigazda zeneiskola jóvoltából a tanév végéig volt látogatható, bárki és bármikor megtekintheti, ha átlapozza a megnyitó alkalmából kiadott *füzetet*, amely belívének 12 oldala megegyezik a kiállítás tablóinak anyagával. Az ünnepelt arcképével, majd élete főbb állomásait felvázoló időrendi felsorolással kez-

dődő áttekintés sorra veszi Zámbó pályáját a diákévektől kezdve, veszprémi együttesének, ill. együtteseinek sikerein át a szélesebb közművelődési és zenepedagógiai munkásságáig. Nem feledkezik meg az életmű Veszprém utáni korszakáról sem. Végül bemutatja Zámbó visszatérését szeretett városába, Veszprémbe, amely a karnagy-tanári pályáivra és a végső nyughelyre is vonatkozik. Minden, amit a kiállítás, ill. a füzetke alkotói elibénk tárnak, egy roppant logikus vezérfonal mentén van megszerkesztve. A képek és a szöveges részek szerencsés ötvözetéből álló oldalakon olyan apró részleteket is láthatunk, mint a zeneakadémiai diákkori népdalgyűjtő hangjegyfüzetnek egy lapja, vagy a kórus és zenekar 1956 őszi megalakulásának ereklyeértékű dokumentumaiból a tagtoborzó felhívás, a tagok alapító nyilatkozata, az alapítás alkalmát rögzítő fényképfelvétel; továbbá műsorlapok, meghívók, hírlapi cikkek, oklevelek, serlegek. Aztán a fényképek sokasága, színpadképek, jelenségek, ellesett pillanatok. Egészen közel hozzák a kórus közösségi életét a műsoros estek („szólambulik”) felszabadult hangulatát érzékeltető fotók, vagy egy Homérosz és Petőfi hexametereit egyaránt megidéző tréfás szövegű költemény, amely a közösség bensőséges emberi viszonyaira vet egy halvány fényugárt...

Azt, hogy egy kamara-kiállításnyi bemutatóra ilyen sokféle és ennyire gazdag anyag volt összeszedhető, köszönhetjük Zámbó István mindenre, így a nagyszerű folyamat kellő dokumentálására is kiterjedő figyelmének, aztán a Zámbó-családnak;

a mindenkori intézményi háttér, zeneiskola, művelődési ház mégiscsak létező irattári fegyelmének, a dokumentumok jórészt befogadó és szorgalmasan gyűjtő megyei levéltárnak, valamint sok régi kórustag gyűjtő és közgyűjteménybe beadni kész hajlamának. Ez utóbbiak közül feltétlenül meg kell említenem Lechner László villamosmérnök urat, aki a kórus életét három évtizeden át rögzítő gazdag fénykép- és más dokumentumokból álló gyűjteményét a megyei levéltárnak adományozta. Köszönet illeti ezért! A kiállításra összeállított képes dokumentumanyag jelentős része is az ő gyűjteményéből származik. A 13 albumban szépen elrendezett anyag több ezer fényképet tartalmaz, készítőjük ráadásul a még számosabb kockát hordozó negatív filmcsíkokat is a levéltárba adta. Nagyon valószínű, hogy más illő alkalommal is hasznát veszi még az utókor ennek a hatalmas képes forrásanyagának.

Külön kell szólni olyan vallomásértékű gondolatokról, amelyek mély emberségükkel segítenek megértenünk a zámbói életművet – ezeknek egy része csak a kiadványban, a borító oldalain olvasható. Megszóal többek közt Erdélyi Ágnes, a mostani karnagy, Papp Sándor professzor, a kórus korábbi elnöke, Debreczenyi János, aki városunk polgármestereként a kórus díszelnöke is volt és ezt nem felejtette el, vagy a ravatalon Zámbo Istvánt a piaristák nevében is búcsúztató Borián Tibor atya.

Egy kiállítás és így ez a füzet is csak szigorú válogatással, nehéz lemondások árán áll össze, különösen itt, ahol a dokumentumoknak a három-négyszeres halmazából kellett válogatni. A munka zömét egész kis csapat végezte, a szövegeket illetően C. Szalai Ágnes egyesületi alelnöknek, a képszerű anyagok körében Baráth Péterné Naményi Teréznek a vezényletével. A kivitel elsőrangú, profi teljesítmény, az IW Marketing Kft. és a Digitalexpress hozzáértését dicséri.

Emberi munka nincs hiba nélkül. Ebben az anyagban is találni apróbb elírásokat, eltévedt kötőjeleket, kis térképi elrajzolást stb., itt-ott fölsejlik a rövid határidők hatása, de ezek semmiségek. Ami azonban meghökkentő, az a füzet címlapján elterpeszkedő, valamint oldalanként ismétlődő közlés a támogatás és finanszírozás mibenlétéről. Kérem, bármiféle arculati kézikönyv, kikötés és szabályozás írja elő, szerény nézetem szerint ez a dolog ellenkezik a kultúra humánus szellemével! Akik ilyen szabályozást képesek megtenni és behajtani – hogy Vörösmarty–Erkel Keserű bordalát idézzem –, azok agyában frigyre lépett a világhódító angol nyelv iránti kritikátlan hódolat és az öncélú hivataloskodás legdermesztőbb csinovnyikhagyománya. Kár! A köteles köszönetet hitelesebben fejezte volna ki egy (értsd: 1 db) jól elhelyezett és magyárosan megfogalmazott mondat.

A kiállítást megvalósító és a kísérőfüzetet megjelentető Veszprém Város Vegyeskara, létezésének évtizedei során, már eddig is három önálló jubileumi kötetel, több színvonalas szacikkal és számtalan hírlapi megjelenéssel képviselteti magát a veszprémi könyvespolcon (bár ez utóbbi megállapítás inkább a múltra áll, a mai újságokra bizony alig-alig vonatkozik). Ez azonban ne tűnjön öntömjénezésnek, inkább zenebaráti szeretettel és polgári bátorsággal felmutatott példának városunk többi, saját előtörténetére büszke zenei és más művészeti együttese számára! Bizonyos, hogy lenne és van is megírni való históriájuk, bemutatni érdemes múlt-

juk, tartalmas hagyományaik öneik is, felfogások, produkciók, társadalmi tanulságok és vezéregyéniségek vonatkozásában egyaránt. Más korban és más módon, mégis így válna valóra az, amit a város felvirágzó kulturális életére célozva mondtak a legmerészebbek úgy ötven évvel ezelőtt: *Veszprém, a magyar Weimar!* És a „magyar Weimar” bátran mutathat példát más magyar városoknak is.

SOMFAI BALÁZS

* * *

Negyvenéves a VEAB. A Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottsága. – Veszprém: Bíró Péter, 2012. – 36 p. Ugyancsak karcsú kötetkével emlékezett meg 40 esztendő fennállásáról az MTA Veszprémi Területi Bizottsága, melyet Bíró Péter akadémikus, a VEAB elnöke rövid ünnepi beköszöntője indít.

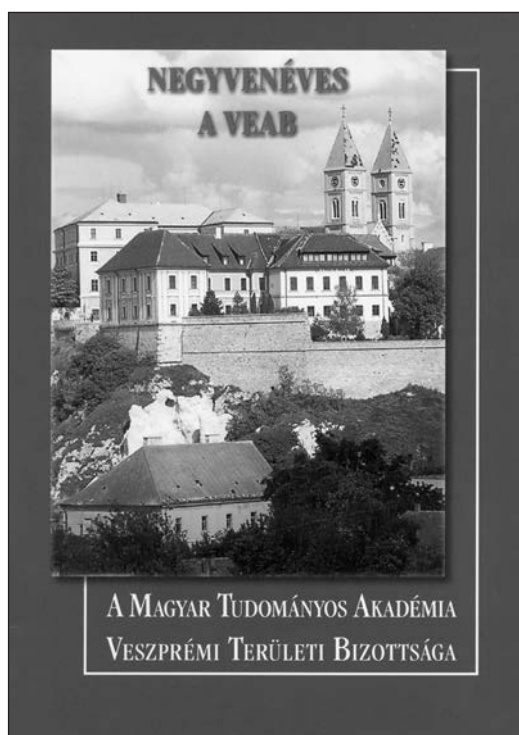
A Veszprémi Akadémiai Bizottságot a Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége az 1972. szeptemberi ülésén a 48/1972. számú határozatával hozta létre. Szervezeti és működési szabályzatát az MTA akkori elnöke, Erdey-Grúz Tibor akadémikus 1973. május 16-án hagyta jóvá.

A VEAB megalakulása sikertörténet, ahogy köszöntőjében Markó László professzor, az egyik alapító írja, hiszen az MTA egy 1961-es elnökségi határozatában a leendő akadémiai bizottságok helyéül Szegedet, Debrecent és Pécszet jelölte, és még a továbbiakban esetlegesen létesítendő területi központok között sem szerepelt Veszprém. Ennek ellenére, a szegedi és a pécsi akadémiai bizottságok után harmadikként alakult meg a VEAB, nem kis részben köszönhetően Nemezc Ernőnek, a Veszprémi Vegyipari Egyetem Ásványtan tanszéke tanszékvezető professzorának. A név – mármint a VEAB – a szabályosan képzett, de kissé sután hangzó VAK vagy VEAK helyett, az akkori alapító atyák közt a legfiatalabb, Markó László ötlete volt.

A rövid történeti anyagból kiderül, hogy az MTA vezetése szerinti feladat az észak-dunántúli régió tudományos közéletének a megszervezése volt. Létrehozták a tudományos bizottsági struktúrát, melyben a régió szakemberei (kutatók, oktatók) működési területüknek megfelelő szak- és munkabizottságokban vesznek részt.

Az alapító elnökség tagjai: Belák Sándor MTA levelező tagja (elnök), Nemezc Ernő MTA levelező tagja (alelnök) és Kapolyi László műszaki tudományok doktora (tudományos titkár) voltak.

A szervezést követő érdemi munka 1975-ben indult meg 9 szakbizottságban és 18 munkabizottságban, 359 szakember részvételével. A VEAB-hoz tartozó megyék az alakuláskor: Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Vas, Fejér, Zala és Veszprém megye. Az évek folyamán fokozatosan növekedett a szak- és munkabizottságok, és természetesen a bennük dolgozók száma is. 1975 után jelentősen megnőtt a VEAB tagsága, ezzel együtt újabb és újabb szak- és munkabizottságok alakultak. Így például 1980–85 között 11 szak- és 49 munkabizottságban folyt a munka 950 fővel. Az 1996-tól 2002-ig tartó időszakban a 11 szakbizottságban és 71 mun-

kabizottságban már 1700-an dolgoztak. A VEAB fejlődését az utóbbi években inkább a szakmai élet élénkülése és annak színvonalának emelkedése jellemzi, semmint a létszámok növekedése.

Érdeemes megjegyeznünk, hogy kik vezették az 1972-ben létrehozott területi bizottságot. Az alapító Belák Sándor (1972–1979) után Nemezc Ernő (1979–1985), Salánki János (1986–1996), Markó László (1997–2002), Mészáros Ernő (2003–2008) követték egymást az elnöki székben.

A jelenlegi elnökség a következő: elnök: Bíró Péter akadémikus, alelnökök: Barnabás Beáta (élettudomány), Vonderviszt Ferenc (természettudomány és matematika), Kulcsár László (társadalomtudomány), tudományos titkár: Pósfai Mihály.

Aktuális működési területe a megalakuláskor hozzá tartozó megyék, Zala kivételével (1979-ben Veszprémtől Zala megyéhez csatolták a Keszthelyi járást). Azonban egyes szakterületeken jelentős számú zalai kutató, oktató tevékenykedik a VEAB különböző bizottságaiban.

Az évfordulós kiadvány tételesen megnevezi a jelenleg működő 12 szakbizottságot, azok vezetőjét és a zárójelben a szakbizottsághoz tartozó munkabizottságok számát. Ezekon túl közlik a bizottsági tagok, az állandó meghívottak névsorát, megadva titulusukat, munkahelyüket, illetve elérhetőségüket. Nem hiányzik a VEAB régióban működő helyi tudományos szervezetek, kutatóhelyek, főiskolák, egyete-

mek felsorolása sem, sőt az adott szervezet székhelyének jellemző épületfotóját is bemutatják a jubileumi kiadványban.

Természetesen nem maradhat el a VEAB olyan, több évtizedes hagyományokkal rendelkező tudományos rendezvényeinek felsorolása sem, mint a Műszaki Kémiai Napok Veszprémben, vagy a Hidrobiológus Napok Tihanyban, ahol 2012-ben már az 51. összejövetelt rendezték meg.

A kötet szerkesztője jó érzékkel csemegézett a VEAB emlékkönyvének bejegyzéseiből, ahol többek között Szaharov akadémikus, Keresztury Dezső, Grétsy László, Korzenszky Richárd, Tamás István és Udvardi Erzsébet, Freund Tamás, Pálinkás József sorait olvashatjuk, valamint kuriózumként Amerigo Tot 1980-ban készült rajzát is megszemlélhetjük.

A tudományos munkásság eredményeinek elismerésére alapított „Év kutatója” illetve a VEAB-emlékérem díjazottjait éves bontásban közlik, ugyanakkor nem feledkeztek meg a nívós rendezvényeiről méltán elismert Veszprémi Akadémiai Bizottság Kulturális Egyesület tevékenységének bemutatásáról sem.

Végezetül a székházul szolgáló épületről olvashatunk. Veszprém város tanácsa 1972-ben a VEAB-székház céljára az akkori Tolbuchin (ma ismét Vár utca) utca 37-es számú épületét, az egykori Dravec-féle kanonoki házat ajánlotta fel. Az eredetileg egyházi tulajdonként funkcionáló épületet 1953-ban államosították, ezt követően általános iskola működött a házban, majd lakások voltak benne. Az igen szépen helyreállított patinás épületet 1978. június 14-én avatták fel. Termeinek falait a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum tulajdonát képező műtárgyak díszítik. Ezekből a kitűnő színes felvételekkel illusztrált kiadványban többet is bemutatnak. (A borító belső oldalán mindjárt ott találjuk a Vastagh György készítette Széchenyi portrét, aminek, mint mindennek története van. A festmény, – Friedrich Amerling Széchenyi Istvánt ábrázoló életnagyságú portréjának másolata – eredetileg Veszprém vármegye részére, a Megyeház dísztermébe készült és az 1889. december 1-jén tartott ünnepélyes közgyűlésen Deák Ferenc arcképével együtt avatták fel. Az ünnepségről készült képet, amit jelen folyóiratszámunk hátsó borítóján mutatunk be, a Vasárnapi Újság közölte 1889. december 21-i számában. A díszemlvényen középen gróf Esterházy Móric főispán, a mellette jobbra Véghely Dezső alispán és Kenessey Károly tiszti főügyész, balra Kolosváry József főjegyző és Purgly Sándor tiszteletbeli főjegyző. Az ünnepi beszédet a későbbi főispán, dr. Fenyvessy Ferenc mondta. Az eseményről szóló tudósítást az újság részére Vargyas Endre vármegyei tanfelügyelő készítette.)

A negyvenéves VEAB történetét dióhéjban közreadó dokumentum nyomdai kivitelezését a várpalotai Valczer J + Z Kft. végezte jó minőségben. A fotók Szelényi Károly, Kovács Endre, Szabó Béla igényes munkái. A kiadvány érdeme, hogy röviden ugyan, de jól megrajzolt képet kap az érdeklődő olvasó egy országosan is jelentős munkát végző regionális tudományos szervezet munkájáról.

CSISZÁR MIKLÓS